ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ
Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник
Видає
Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

LIBERATION PATH
Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine
Published monthly by
Ukrainian Publishers
ISSN: 0042-9422

No. 8 (569), August, 1995, Vol. XLVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Члени Редакційної Колегії:
д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк, мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів, проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF
Тел.: 0171 607 6266
Факс: 0171 607 6737

Матеріяли, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1995 РІК

Країна	*Річна передплата*	*Піврічна передплата*	*Окреме число*
Австралія	*75 дол.*	*40 дол.*	*7.25 дол.*
Австрія	*765 шіл.*	*400 шіл.*	*80 шіл.*
Арґентина	*(Амер. дол.)*		
	40 дол.	*20 дол.*	*4 дол.*
Бельгія	*2200 б. фр.*	*1200 б. фр.*	*250 б. фр.*
Вел. Британія	*ф. 30.00*	*ф. 16.00*	*ф. 3.25*
Канада	*75 дол.*	*40 дол.*	*7.25 дол.*
США	*65 дол.*	*35 дол.*	*6.50 дол.*
Німеччина	*120 н. м.*	*65 н. м.*	*12.50 н. м.*
Франція	*350 фр.*	*180 фр.*	*35 фр.*
Швеція	*350 кор.*	*180 кор.*	*35 кор.*

В інших країнах — рівновартість американських долярів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by: The Ukrainian Information Service Ltd., 200, Liverpool Road, London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 8 (569) СЕРПЕНЬ, 1995 Річник XLVIII

Зміст VIII-ої книжки

— СВЯТІШИЙ ВОЛОДИМИР, ПАТРІЯРХ КИЇВСЬКИЙ І ВСІЄЇ РУСИ-УКРАЇНИ, ВІДІЙШОВ У ВІЧНІСТЬ (Повід. про смерть, Некролог, Присвяти, Співчуття) 899
— СПІВЧУТТЯ ПРОВОДУ КУН З ПРИВОДУ СМЕРТИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРЯ 901
Оксана Гасюк: ПОХОРОН ПАТРІЯРХА ПЕРЕТВОРИВСЯ В ПОБОЙОВИЩЕ 903
— РЕАКЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ УСТАНОВ НА ПОБИТТЯ УЧАСНИКІВ ПОХОРОНУ 905
— ДЕНЬ СКОРБОТИ В ПАМ'ЯТЬ ПАТРІЯРХА ВОЛОДМИРА 907

До питань державного будівництва

Оксана Гасюк: ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ І ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ 910
Р. Хом'як, Г. Дем'ян, О. Матківський: СУД НАД МЕЛЕТІЄМ СЕМЕНЮКОМ — ПОЛІТИЧНЕ ЗАМОВЛЕННЯ ЗА РЕЦЕПТАМИ СПЕЦСЛУЖБ 922
Наталка Прудка: ДАЛЬШИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ 926
Едіт Богацька: НАУКА, ОСВІТА І ДУХОВЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ 939
С. Кадькаленко: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНУ і ПЕРЕМІЩЕННЯ ВАЛЮТИ 949

Література, мистецтво

Ігор Качуровський: ПЕРЕКЛАДИ (з італійської, російської, англійської і португальської) 953
Олександра Ковальсова: НА КОГО МОДА — 956; У ЛІСІ НОЧУВАТИ І В СТЕПУ — 957; УСЯ ЗЕМЛЯ — 958; ДАВИДОВІ ПСАЛМИ — 958
Ольга Свідзинська: ВИР — 960; ДО Ю. Р. — 961; НЕ ТРЕБА ҐВАЛТУ — 961; НЕ СТІЙ КОЛО МЕНЕ — 962; ЗІДХНЕ, ПРОМОВЧИТЬ — 962
Володимир Верховень: МАК ЦВІТЕ — 963; СКИТСЬКА БАЛЯДА — 963; СУМ — 964

Наука, досліди

Володимир Сергійчук: ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПІЛЛЯ ОУН НА СХОДІ УКРАЇНИ 965
— СПОМИНИ УЧАСНИКА ПОХОДУ ПІВДЕННОЇ ГРУПИ 971
Д-р Микола Сивіцький: ВОЄННА ДРАМА НА ПЕРЕМИСЬКІЙ МЕЖІ 1943-1947 975
Галина Дичковська: СВІТОГЛЯДНІ КОНЦЕПЦІЇ ПЕТРА ПОЛТАВИ 980
Ігор Срібняк: НЕСКОРЕНА АРМІЯ (про інтернування в польських таборах) 986
Святослав Караванський: А МИ Ж ТУЮ КОРОЛІВСЬКУ... 997
Володимир Жила: ОГЛЯД ЗНАЧНИХ ПОДІЙ У РОЗВИТКУ ШАШКЕВИЧЕЗНАВСТВА 1002
Ніна Гаєнко: ДО ВІДКРИТТЯ МУЗЕЮ — ОДИН КРОК 1006

Огляди, рецензії

Микола Козак: СОРОМЛИВА МУЖНІСТЬ 1007
Д-р Олег Підгайний: ДО ВІСІМДЕСЯТИЛІТТЯ ВИДАТНОГО УКРАЇНЦЯ 1008
Володимир Жила: КНИЖКА, ЩО ЗВЕРТАЄ НА СЕБЕ УВАГУ 1011
Петро Василенко: ЖУРАВЛИНИЙ КРИК ОСІННЬОЇ ДАЛІ 1012
Софія Наумович: КРИТИКА НАШОЇ ІСТОРІЇ 1014
С. Радіон: ДОКУМЕНТАЛЬНА ПУБЛІЦИСТИКА і НАУКА ЛИЦЕМ ДО МИНУЛОГО УКРАЇНИ 1015
— МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПРО УКРАЇНУ 1017
Роман Кухар: З ЛЮБОВИ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ 1018

Посмертні згадки

— СЛ. ПАМ. ПРОФ. ЛЕВ ШАНКОВСЬКИЙ 1020
Ярослав Пришляк: ПРОЩАЛЬНЕ СЛОВО НАД МОГИЛОЮ СЛ. ПАМ. ПЕТРА БАШУКА 1021

— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ 1023

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Святіший Володимир,
Патріярх Київський і Всієї Руси-України
Нар. 9.12.1925 р. — помер 14.7.1995 р.

СВЯТІШИЙ ВОЛОДИМИР, ПАТРІЯРХ КИЇВСЬКИЙ І ВСІЄЇ РУСИ-УКРАЇНИ, ВІДІЙШОВ У ВІЧНІСТЬ

Священний Синод і Вища Церковна Рада Української Православної Церкви Київського Патріярхату з глибоким сумом сповіщає, що 14 липня, 1995 року, о 20 годині на 70 році життя у Бозі спочив Святіший Патріярх Київський і всієї Руси-України ВОЛОДИМИР (Романюк).

Священний Синод закликає Єпископат, Клір та мирян Київського Патріярхату піднести молитви за спокій душі спочилого Святішого Патріярха ВОЛОДИМИРА.

Чин поховання відбудеться у Свято-Володимирському соборі м. Києва 18 липня у вівторок. Початок о 11 годині після Божественної літургії. (УЦІС).

о. Сергій (Станкевич)
Пресовий центр Київського Патріярхату

*

НЕКРОЛОГ

Святіший Патріярх Київський і всієї Руси-України Володимир (в миру Романюк Василь Омелянович) народився 9 грудня 1925 року в с. Химчин Станіславської обл. Ще з юнацьких років був покликаний до найвищого служіння — Богові й Україні. Це його служіння гідно оцінив сталінсько-брежнєвський режим — дев'ятнадцятьма роками ув'язнення. Майбутній Патріярх пройшов Колиму, Мордовію та Якутію. Але його дух — священика, богослова, філософа, правозахисника — гартуючись і міцніючи, вів його і його паству, український народ, до відродження Українського Православ'я, відродження духу нескореної нації. З волі Божого Провидіння Святішому Володимирові судилося стати другим Патріярхом Помісної Української Православної Церкви Київського Патріярхату.

Недовго тривало це високе служіння — неповних два роки, але було воно яскравим і чистим, сповненим святости, світла й добра. Колись, довідавшись про смерть Івана Хрестителя, Спаситель сказав: «Він був світильник, що горів і світив». У скорботі й печалі вся Україна сьогодні повторює ці слова, відносячи їх у серці своїм до Його Святости, Святішого Патріярха Київського і всієї Руси-України Володимира.

Вічна Йому пам'ять!

Від Синоду та Вищої Церковної Ради
УПЦ Київського Патріярхату

*

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ПАТРІЯРХА

Як багато трималось у Церкві на його особистості, на його моральному авторитеті! Він не раз говорив, яку вагу має в Церкві харизма і підкреслював, що в жодній з православних церков України нема єпископів — в'язнів большевицької системи, а в Київському Патріярхаті їх було троє.

Святіший не любив адміністрування — просто жив зі своєю паствою, зі своїми дітьми. Це був тип старосвітського ченця, що у своїй соціяльній ніші підносив до Господа ревну молитву за свій народ. Добрий і довірливий, він умів розрадити і розвеселити в скруті.

Цікаво було спостерігати за Патріярхом під час його поїздки до Німеччини й Австрії, де його слухали інтелектуали зі знанням 13 чи 16 мов. Без картинних жестів, скромно й просто промовляв Святіший, буквально зачарувавши своїх німецьких духових чад перейнятістю ортодоксальною містикою. Його слово зверталося не до розуму, не до еґо, як він казав, а до серця людини і лишалося там назавжди.

Надходило 9 травня: одні замірялися святкувати річницю перемоги, для інших це була річниця поразки. Патріярх сказав, що думати по-старому — значить продовжити те саме протистояння на вищому витку. Це не виводило на нові дороги. Він послужив на могилах остарбайтерів, і про це писали газети.

Заговорили при ньому про становище окремих діячів — хто яке місце займає в суспільстві. «Важливо не це», — перебив він співрозмовників, і всі примовкли. Святіший показав рукою вгору і додав: «Важливо, яке місце ми займемо там!»

Хочеться вірити, що Господь щедро воздасть Йому за всі терпіння, а Святіший ще й ще раз помолиться на тім світі за свій народ.

Сергій Білокінь
Радник Святішого Патріярха

СПІВЧУТТЯ

Проводу Конгресу Українських Націоналістів з приводу смерти Патріярха Української Православної Церкви Київського Патріярхату

Несподівано смерть вирвала у молодої Української самостійної держави її вірного сина, борця й пастиря. Велика любов до України, українського народу з юних літ кликала його на працю, боротьбу й муки за її волю, за гідність і честь. Ні тюремні тортури, ні холодні й голодні простори Архіпелагу концтаборів Совєтського Союзу не зламали його духу й волі до боротьби за кращу долю українського народу. Навпаки, великий патріотизм і християнські чесноти дозволили ще більше загартуватись і визначити шлях свого служіння Богові й Україні.

Будучи Патріярхом Української Православної Церкви Київського Патріярхату, Святіший Володимир прагнув діяти, як його небесний

Покровитель-Христитель України-Руси святий князь Володимир. Діяв після страшної національної і духової руїни, яку здійснила сатанинська комуністична тиранія. Як добрий Пастир, Святіший Патріярх Володимир докладав багато зусиль до розбудови молодої держави, до підняття духовости і національної свідомости своєї пастви, до об'єднання всіх православних Церков, щоб було одне стадо й один пастир. До цієї великої справи Святіший Патріярх закликав на допомогу і до співдії політичні партії, які стоять на християнських засадах у своїх програмах, в тому числі й Конґрес Українських Націоналістів. Раптова смерть перервала всі великі задуми і почини Святішого Патріярха Володимира.

Конґрес Українських Націоналістів глибоко сумує з приводу передчасної смерти Святішого Патріярха Володимира і висловлює щирі співчуття Українській Православній Церкві Київського Патріярхату, всій її пастві та близьким Покійного.

Провід Конґресу Українських Націоналістів

СПІВЧУТТЯ

Проводу Конгресу Українських Націоналістів з приводу смерти письменника й громадського діяча Олеся Гончаря

Олесь Гончар, один з найвидатніших українських письменників другої половини XX ст., зробив великий внесок в українську літературу й культуру. Великий майстер слова прагнув збудити в душі кожного українця почуття гідности, патріотизму й господаря своєї землі, чим сприяв наближенню наших днів — відновлення Української Самостійної Соборної Держави.

Коли наступив час мирної революції, великий письменник сам влився в її русло. Його голос звучав на священному Софійському майдані в день Злуки українського народу, на інших велелюдних вічах і мітинґах. До його слова прислухалися, вірили йому, вірили у нашу перемогу.

Конґрес Українських Націоналістів глибоко сумує з невимовної втрати великого культурного й громадського діяча та висловлює найщиріші почуття жалю рідним і близьким Покійного.

Провід Конґресу Українських Націоналістів

ЗАЯВА

Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів

Драматичні події в Києві, пов'язані з похованням сл. п. Патріярха Київського та всієї України-Руси УПЦ-КП Володимира, продемонстрували, з одного боку, перманентну готовість уряду та міської державної адміністрації до протистояння з власним народом, їх відверту нехіть до конструктивної співпраці з патріотичними середовищами та

потакання антидержавним силам. З іншого боку, ці події у черговий раз виявили політичну невиваженість представників певних політичних сил і їх антигуманну готовість принести у жертву святі релігійні почуття в ім'я короткоминучого політичного успіху.

Конґрес Українських Націоналістів уважає, що прощання з Патріярхом у Володимирському соборі і жалібний хід до Софіївського майдану не були організовані відповідно до сану Першосвященика Української Православної Церкви. Відсутність найвищих посадових осіб держави на жалібній церемонії і цілоденна трансляція на телевізійних і радіових каналах розважальних програм є свідченням повної зневаги до питань духового відродження української нації та бездуховости, що панує у владних структурах.

Конґрес Українських Націоналістів уважає, що влада повинна була беззастережно надати місце для поховання Патріярха в найбільшій духовій святині України — Софіївському соборі. Проте організатори похорону не доклали належних зусиль для одержання дозволу на місце поховання. Поховання Патріярха біля брами, тобто за межами Святої Софії, суперечить церковним канонам і народнім традиціям, і є наругою над українським православ'ям. Вина за це цілковито лягає на владні структури.

Конґрес Українських Націоналістів виступає за патріярше завершення українських національних Церков, за чітке визначення прероґатив Церкви і держави як двох частин єдиного організму, що повинні найтісніше співпрацювати, які за те, щоб в Українській державі були забезпечені всі умови для їх вільного розвитку. Владні ж структури надають у церковній політиці перевагу УПЦ Московського Патріярхату, яка вочевидь проводить антидержавну й антиукраїнську політику.

Конґрес Українських Націоналістів уважає, що дана акція є наперед запланованою провокацією антиукраїнських сил, спрямованою на дискредитацію Української Церкви, української державности й української нації.

Конґрес Українських Націоналістів вимагає:

— прилюдного вибачення і каяття Президента перед українським народом за скоєні владними структурами злочини та вчинену наругу;

— забезпечення перепоховання праху Патріярха з відданням йому належної шани;

— негайного розслідування обставин побиття людей та суворого покарання винуватців.

Сергій Жижко
Перший заступник Голови
Конґресу Українських Націоналістів

19.7.1995 р.

Оксана ГАСЮК

ПОХОРОН ПАТРІЯРХА ПЕРЕТВОРИВСЯ В ПОБОЙОВИЩЕ НА СОФІЙСЬКОМУ МАЙДАНІ

(УЦІС) У дні 18 липня під час похорону Святійшого Патріярха всієї Руси-України Володимира відбулися сутички учасників похоронної процесії із загонами міліції, які робили все можливе, щоб перешкодити похованню тіла Патріярха на території Святої Софії.

За словами народніх депутатів України, які брали участь у похороні, загони «Беркуту», а також реґулярної міліції використовували сльозоточивий газ, ґумові кийки і навіть ніжки від стільців.

Перша сутичка сталася на розі вулиць Володимирської та бульвару Тараса Шевченка, а потім відбулося побоїще на Софіївському майдані, коли на учасників похоронної процесії накинулися загони міліції вже безпосередньо біля Софіївського собору.

За словами лідера Руху Вячеслава Чорновола, 16 липня до другої години ночі тривало засідання Президії Кабінету Міністрів, на якому вирішувалося питання про місце поховання Патріярха.

Голова парляментської комісї з питань культури та духового відродження Михайло Косів висловився за те, щоб поховати Патріярха на території Святої Софії. Митрополит Філярет уважав, що місцем поховання Патріярха мусить стати або Собор Святої Софії, або Києво-Печерська Лавра.

Як сказав ректор Київської духовної академії єпископ Данило, згідно канонів Православної Церкви, найвищий ієрарх УПЦ повинен бути похованим в одному з головних храмів найбільших святинь України.

Депутат Микола Поровський підкреслив на пресовій конференції 19 липня, що саме в Софіївському Соборі відбувався Перший об'єднавчий Всеукраїнський Собор, Другий Всеукраїнський Собор, на якому Володимира Романюка було обрано Святійшим Патріярхом всієї Руси-України.

«Уряд, всупереч тому, що Церква відокремлена від держави, заперечив можливість поховання Патріярха на території Святої Софії», — заявив М. Поровський на пресовій конференції 19 червня.

Натомість було запропоновано здійснити чин поховання або на Байковому кладовищі в Києві, або у Володимирському Соборі. Святійший Синод УПЦ Київського Патріярхату вважав неможливим поховати Патріярха на цивільному кладовищі. А Володимирський собор належить Українській Православній Церкві Московського Патріярхату (???).

За словами представників Міністерства внутрішніх справ України, Київська міська Рада та МВС узгіднили маршрут похоронної процесії, але учасники процесії змінили маршрут і рушили до Софіївського собору.

Народні депутати, учасники подій, стверджують, що був такий момент, коли члени Святійшого Синоду захиталися і готові були погодитися на поховання Патріярха Володимира у Володимирському соборі.

Віце-прем'єр-міністер України Роман Шпек, який відповідав за організацію похорону Патріярха Володимира, сказав на пресовій конференції 19 липня, що після консультацій з Філяретом було досягнуто домовлености про поховання Патріярха на Байковому кладовищі. Але служителі Церкви заявили того ж таки 18 липня, що Філярет ніколи не погоджувався на подібні речі.

Після прощання з Патріярхом у Володимирському соборі похоронна процесія рушила до Софіївського майдану з метою поховати найвищого ієрарха УПЦ у Софіївському соборі. Процесію зустрів міліцейський кордон.

Два рази, після обіду та ввечері, відбувалося, за кваліфікацією депутатів-учасників подій, «таке брутальне побиття людей, якого не було навіть в комуністичні часи».

За словами М. Поровського, це дійство відбувалося з відома найвищих посадових осіб, в тому числі Президента та Прем'єр-міністра.

На пресовій конференції 19 липня перший заступник начальника Головного управління внутрішніх справ МВС України Володимир Будніков повідомив журналістів, що це він давав наказ відтіснити віруючих від Софіївського собору, внаслідок чого постраждали люди. Але, за його словами, «наказу застосовувати силу не було».

За оперативними даними, принаймні 100 чоловік було поранено після обіду 18 липня.

Один із лідерів УНА-УНСО Дмитро Корчинський сказав, що 15 членів його організації були ув'язнені, значна кількість була тяжко поранена, а інформація про двох убитих ще перевіряється.

Р. Шпек сказав під час пресової конференції в Адміністрації Президента 19 липня, що уряд вирішив звільнити всіх арештованих учасників похоронної процесії. За даними Р. Шпека, на Софіївському майдані було затримано 33 особи, які брали участь у похованні.

Тіло Патріярха було поховано біля брами Святої Софії 18 липня, що, на думку Конґресу Українських Націоналістів, «суперечить церковним канонам та народнім традиціям».

Народні депутати, що брали участь у подіях на Софіївському майдані, вимагали під час пресової конференції 19 липня розслідування подій та покарання винних посадових осіб.

М. Поровський заявив, що якщо розслідування не буде проведено, то депутати-республіканці відкличуть свої підписи, поставлені під Конституційним Договором. Лідер «Просвіти» Павло Мовчан офіційно повідомив про своє рішення відкликати підпис з-під Конституційного Договору.

Голова Української Консервативної Республіканської Партії, народній депутат Степан Хмара підкреслив, що Президент мусить публічно вибачитися і покаятися перед українським народом. Депутати вимагали відставки міністра внутрішніх справ, а серед вимог УНА-УНСО була вимога відставки Президента, уряду та скасування Конституційного Договору.

Постанова про ухвалення Конституційного Договору може бути відмінена тільки конституційною більшістю в парляменті — двома третинами голосів. Треба зазначити, що надзвичайні події відбулися на Софіївському майдані якраз перед річницею інавґурації Л. Кучми.

Конґрес Українських Націоналістів уважає, що події на Софіївському майдані «у черговий раз виявили політичну невиваженість представників певних політичних сил і їх антигуманну готовість принести в жертву святі релігійні почуття в ім'я короткоминучого політичного успіху».

Депутат Лілія Григорович зазначила, що в Україні не ведеться належної релігійної політики. На пресовій конференції в Адміністрації Президента 19 липня було повідомлено, що нашвидкоруч створена робоча група, очолювана віце-прем'єр-міністром Іваном Курасом після консультацій з представниками всіх релігійних конфесій повинна визначити постійне місце поховання патріярхів українських Церков.

■

РЕАКЦІЯ НА ПОБИТТЯ УЧАСНИКІВ ПОХОРОНУ ГРОМАДСЬКИХ УСТАНОВ

Лондон, 21 липня 1995 року

Президентові України
Кучмі Леонідові Даниловичу,
Київ, Україна.

Високодостойний Пане Президенте!

Дозвольте нам, Дирекціям Української Видавничої Спілки й Української Інформаційної служби (УВС-УІС) у Великій Британії, від імені наших установ та всього членства висловити наше глибоке стурбування й обурення з приводу тих подій, що сталися під час похорону покійного Патріярха Київського і всієї України-Руси — Володимира (В. Романюка).

Про побиття учасників похорону загонами ЗМОПу та похоронення Патріярха на хіднику біля Св. Софії довідалися ми з передач англійського радіо ББС. В наступні дні появилися в англійській пресі багатомовні світлини і дописи з тих ганебних подій, коли, наприклад, три вояки ЗМОПу б'ють палицями старенького дідуся (додаємо копію).

Уважаємо, що така поведінка ЗМОПу (побиття людей до смерти, вживання газу та знищення й окривавлення українського національного прапора) на похороні визначної постаті Церкви самостійної України неґативно відіб'ється на добрій опінії нашої держави за кордоном, а похоронення Патріярха на хіднику залишиться в нашій історії ганьбою навічно.

На здивовані питання наших знайомих британців ми не знаходимо слів для пояснення такої брутальної поведінки міліції з мирними людьми, які прийшли віддати шану покійному Патріярхові, а тому звертаємося до Вас, Пане Президенте:

1. просимо в найкоротшому часі організувати гідне й належне перепоховання тлінних останків покійного Патріярха Володимира у Св. Софії, яка повинна стати Пантеоном українських Патріярхів і тим хоч частково привернути до себе довіру вірних Церкви, яку Він очолював;

2. зробити належні висновки з негідної поведінки спецвідділу міліції, а винних у віддані наказу та його виконавців, які брутально розправлялися з жалібною громадою, притягнути до суворої відповідальности і кари;

3. разом з Урядом вжити належних заходів, щоб українська історична святиня — Собор Св. Софії — стала, без усяких сумнівів, національним храмом і власністю Української Православної Церкви, без посягання на неї чужих чинників. В Українській самостійній державі власником і господарем усього майна є Україна та її нарід.

Ми надіємося, що подібні випадки більше не матимуть місця в Україні, що Президент і його Уряд займуться справами консолідації всіх творчих сил для зміцнення Української держави і покращання її добробуту, а всіх тих, які сприяють чужим силам і шкодять Україні, Президент зі своїм Урядом відсторонить від впливових посад в Уряді та державній адміністрації.

З належною пошаною до Вас,

За Дирекції УВС-УІС:

С. Олеськів О. Музичка І. Дмитрів
М. Білан В. Олеськів

*

20 липня 1995 р.

Надзвичайному й Повноваженому
Амбасадорові України
академіку Сергію Комісаренкові

Ваша Ексцеленціє,

Ми дуже стурбовані вістками, що останніми днями наспіли до нашої канцелярії відносно драматичних подій, які мали місце в Києві під час похорону сл. п. Патріярха Київського і всієї України-Руси Володимира.

Нам надзвичайно важко зрозуміти логіку Міністерства Внутрішних Справ (МВС) України й Київської реґулярної поліції, які додумались, наважились і остаточно рішились, застосувати сльозоточивий газ й ґумові кийки супроти жалібної громади, яка похоронною процесією відпроваджувала свого духовного Батька в Засвіти. Важко нам збагнути чому охоронці правопорядку вважали за нормальне вживати такі нецивілізовані й негуманні способи, думаючи, що таке поступування допровадить до належного, ефективного і непровокаційного завершення надзвичайно емоційної й траурно-врочистої похоронної церемонії.

Правдоподібно 18 липня 100 осіб було поранено після обіду, на другий день під час прес-конференції перший заступник начальника

Головного управління внутрішних справ МВС України, Володимир Будніков, повідомив журналістів, що саме він дав наказ відтіснити віруючих мирян від Софійського собору, внаслідок чого люди зазнали важкого побиття, хоч за його словами «наказу застосувати сили не було».

У світлі всього того виринає питання, що вже зроблено і що ще дальше робиться з рамени Уряду України, щоб завдані в нічому невинним учасникам похорону їхнього духовного Батька фізичні і моральні кривди направити. Тому керівні й виконавчі власті нашого Союзу будуть вдячні Вам за надіслання ближчих інформацій про те, які заходи пороблені, щоб:

а) розслідити обставини повищезгаданого побиття людей і притягнути винуватців до відповідальности,

б) запевнити і переконати зневірене повищим вчинком українське громадянство, що подібний брак розсудливости, виваженості і стриманости більше ніколи не зможе повторитися,

в) чи і які саме пороблені заходи, щоб шляхом правдивих інформацій до чужинецьких пресових аґенцій і шляхом дипломатичних контактів бодай в якихось розмірах принаймні змінімалізувати цю радше велику моральну та політичну кривду, завдану Україні й Українській Православній Церкві Київського Патріярхату чужинецькими кореспондентами, головно тими, що неприхильно наставлені до України.

У надії на своєчасну відповідь, остаємось з висловами глибокої пошани до Вас.

За Союз Українців у Великій Британаії:

д-р Любомир Мазур
голова

Федір Курляк
секретар

*

ДЕНЬ СКОРБОТИ В ПАМ'ЯТЬ ПАТРІЯРХА ВОЛОДИМИРА

(УЦІС) Субота 22 липня була Днем Скорботи в пам'ять Патріярха Володимира у зв'язку з подіями 18 липня, коли під час похорону Патріярха міліція жорстоко побила учасників похоронної процесії. Цей День Скорботи відбувся на Софіївському майдані при співучасти членів Священного Синоду УПЦ Київського Патріярхату, державних і політичних діячів та біля двох тисяч українських громадян. Після відправлення Заупокійної Панахиди було зачитане Звернення Священного Синоду до Президента України й українського народу.

У зверненні до Президента та народу говориться, що Священний Синод УПЦ-КП розцінює події 18 липня біля Святої Софії як «продовження гонінь на Українську Православну Церкву Київського патріярхату».

У зверненні Священний Синод вимагає від уряду України дати можливість перепоховати Святішого Патріярха Володимира на території Святої Софії, припинити гоніння на національну Церкву, а також повернути УПЦ-КП Софіївський Собор, Митрополичі палати, Почаївську Лавру, церкви та будівлі верхньої Києво-Печерської Лаври, Видубецький манастир, споруди Михайлівського манастиря, Андріївську

Промовистий фраґмент з похорону св. п. Святішого Володимира, Патріярха Київського і Всієї Руси України. Члени спецзагону міліції «Беркут» знущаються над одним із найстарших віком учасників похоронної процесії біля забудувань Собору св. Софії в Києві. Фотозн. ЕРА, «Дейлі Телеграф», 20.7.1995.

церкву та все майно, яке належало Церкві в Україні до незаконної націоналізації його комуністичним режимом.

В Україні, де релігійне питання завжди було дуже болючим, є понад 35 мільйонів православних.

Понад 5000 православних парафій під керівництвом 30 єпископів виявили свою довіру новообраному Митрополитові Української Афтокефальної Православної Церкви Володимирові (Романюку). У Софіївському соборі відбувся Перший Об'єднавчий Всеукраїнський Собор та Другий Всеукраїнський Собор, на якому Володимира Романюка було інтронізовано Патріярхом всієї Руси-України.

Згодом в Україні була зареєстрована УПЦ Московського патріярхату на чолі з Митрополитом Володимиром (Сабоданом).

Серед вимог Священного Синоду, виголошених на мітинґу 22 липня, були також вимоги «припинити антиукраїнські дії Московського патріярхату в Україні, який незаконно прикривається назвою Української Православної Церкви, і сприяти об'єднанню православ'я в єдину православну Церкву, яка повинна стати духовною опорою Української держави».

Духовенство й учасники мітинґу вимагали також вибачення Уряду перед Церквою та українським народом за трагічні події на Софіївському майдані 18 липня.

У своєму виступі на Софіївському майдані 22 липня перший заступник Голови Конґресу Українських Націоналістів Сергій Жижко пропонував зробити пантеон для поховання українських патріярхів на території Святої Софії, де мають бути поховані Йосип Сліпий, який заповідав поховати його у Софії, а також гетьман України Іван Мазепа, Патріярх Мстислав і Патріярх Володимир (Романюк). С. Жижко також підкреслив, що події 18 липня засвідчили, що «влада в Україні є промосковською». Як сказав С. Жижко, Україні потрібний владний вертикаль, наповнений націоналістичним духом, а не космополітичним.

Народній депутат, член Вищої Церковної Ради УПЦ-КП та голова Організаційного комітету з відзначення Сороковин смерти Патріярха Володимира Василь Червоній сказав, що Сороковини від дня смерти Патріярха припадають на 23 серпня — переддень п'ятої річниці Незалежности України. На думку В. Червонія, до 23 серпня повинно бути вирішено питання про остаточне місце поховання Патріярха Володимира і про статус Софіївського собору, який нині є історико-культурним заповідником, а також питання присутности в Україні УПЦ Московського патріярхату.

Член Головного Проводу Конґресу Українських Націоналістів, лідер парляментської групи Конґресу Михайло Ратушний, виступаючи на Софіївському майдані 22 липня, підкреслив, що «за чотири роки, коли йшло будівництво української незалежної держави, відбувалася розбудова й модернізація Української совєтської республіки».

На мітинґу 22 липня була створена група в складі правозахисника Дмитра Поїзда, а також народніх депутатів Михайла Ратушного, Володимира Шевченка та Олега Вітовича для розслідування у Київському міському управлінні МВС умов ув'язнення заарештованих під час подій 18 липня. ■

До питань державного будівництва

Оксана ГАСЮК

ВАЖЛИВІШІ ПИТАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ І ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

(УЦІС) 15 червня 1995 р. прем'єр-міністер Словацької Республіки Владімір Мечіяр завершив свою дводенну візиту в Україну підписанням пакету словацько-українських угод. Україна та Словаччина підписали угоди про співпрацю в митній галузі, про співпрацю в галузях залізничного обслуговування, міжнародного автомобільного сполучення та зв'язку.

«Можна підкреслити, що підписання даних документів сприятиме спрощенню комунікації між Україною та Словацькою Республікою, а також подальшому розвиткові двосторонніх економічних відносин», — сказав прем'єр-міністер України Євген Марчук. Є. Марчук отримав офіційне запрошення від В. Мечіяра відвідати Словацьку Республіку з офіційною візитою.

Прем'єр-міністер України підкреслив, що під час його візити до Словаччини обидві сторони підсумують результати виконання угод, що були підписані в Києві.

Прем'єр-міністри України і Словаччини під час своєї зустрічі в Києві обговорили можливості приєднання України до Центрально-европейської асоціяції вільної торгівлі. Словаччина є членом цієї економічної організації, що об'єднує країни Центральної та Східньої Европи, а тому В. Мечіяр пообіцяв, що сприятиме приєднанню нашої країни до цієї впливової організації.

Словацька сторона висловила бажання внести на українські кораблебудівні заводи замовлення на будівництво чотирьох торговельних суден вантажомісткістю 70.000 тонн.

Голова Національного банку України Віктор Ющенко сказав під час зустрічі з В. Мечіяром, що національні банки України та Словаччини укладуть восени 1995 р. угоду про запровадження спільних розрахункових рахунків між двома країнами.

Заступник Голови Верховної Ради України Олег Дьомін повідомив, що восени 1995 р. спікер Словацького парляменту Іван Гаспаровіч відвідає Україну.

Українсько-польські зв'язки затіснюються

Під час дводенної візити в Україну делеґація польського парляменту зустрілася із заступником Голови Верховної Ради України Олегом Дьоміним, першим заступником міністра закордоних справ України Борисом Тарасюком та іншими офіційними особами України.

Член польського Сойму, а також член Польсько-Українського міжпарляментського комітету передав слова Богдана Борусевича, що «Польща дуже зацікавлена у зміцненні відносин з Україною».

На думку Б. Борусевича, вступ Польщі до НАТО «не суперечить національним інтересам України». На думку члена польського Сойму, Україна мусить бути зацікавленою в сильному західньому сусідові.

Б. Борусевич підкреслив, що зараз ведуться інтенсивні переговори про візиту Президента України Леоніда Кучми до Польщі. Але, як зазначив Б. Борусевич, перешкодою для українсько-польських відносин є різниця в темпі здійснення політичних та економічних реформ в обох країнах.

Наради лідерів найбільш розвинених країн відбулися без співучасти України

Зустріч лідерів семи найбільш розвинених країн світу в канадському місті Галіфаксі відбулася без участи України. Перед цією зустріччю Президент Леонід Кучма надіслав спеціяльного листа до прем'єр-міністра Канади Жана Кретьєна, який головував на зустрічі «великої сімки». У своєму листі український Президент просив Ж. Кретьєна про участь українських представників у нараді «великої сімки».

Міністер закордонних справ України Генадій Удовенко сказав, що прохання України про участь у зустрічі семи лідерів «не вписувалося в процедуру Галіфаксу».

Президент Росії Борис Єльцин не брав участи в економічній дискусії лідерів «великої сімки», яка відбулася 15 червня за зачиненими дверима. Російський лідер був запрошений тільки на політичну дискусію 16 червня.

Хоча Україна не була офіційно представлена в Галіфаксі, частина комюніке, підписаного на зустрічі глав держав і урядів «великої сімки», стосується нашої держави. У своєму комюніке лідери семи найбільш розвинених країн світу привітали рішення України про закриття Чорнобильської атомної станції і підтвердили взяті «сімкою» зобов'язання щодо надання підтримки Україні у вигляді виділення на двосторонній основі додаткових субсидій для фінансування робіт із підвищення безпеки Чорнобильської АЕС.

Лідери держав та урядів «великої сімки» визнали, що закриття Чорнобильської станції стане для України економічним та соціяльним тягарем. Тому в документі міститься заклик до Світового Банку та Европейського банку реконструкції та розвитку співпрацювати з нашою країною у питанні закриття Чорнобильської АЕС.

У комюніке також міститься схвалення кроків українського Президента на шляху до реформування економіки України, зокрема скорочення розмірів дефіциту державного бюджету та приватизація.

«Наші зусилля та зусилля інших промислово розвинених країн і міжнародніх фінансових установ дозволили заручитися зобов'язаннями щодо надання Україні протягом 2 років міжнародньої фінансової допомоги на загальну суму 3,75 млрд. долярів», — говориться в комюніке.

Слід зазначити, що Президент Сполучених Штатів Америки Білл Клінтон під час своєї візити в Україну пообіцяв у переговорах з Л. Кучмою, що він зробить усе можливе для того, щоб проблема закриття Чорнобильської АЕС була обговорена лідерами країн «великої сімки». Вони підтвердили свій намір виділити Україні 2 млрд. долярів кредиту на 1996 рік.

Подробиці відставки Генерального Прокурора

21 червня Верховна Рада ухвалила на своєму закритому засіданні постанову про увільнення Генерального Прокурора України Владислава Дацюка «за грубі порушення виконання службових обов'язків». Згідно цієї постанови, парлямент запропонував Президентові до 1 вересня 1995 року внести у Верховну Раду подання щодо кандидатури для призначення на посаду Генерального прокурора.

Тимчасово, до призначення Генерального Прокурора, його обов'язки виконуватиме заступник Віктор Мельник.

Таку постанову запропонувала на розгляд Верховної Ради Слідча депутатська комісія із розслідування діяльности Генеральної Прокуратури.

Як зазначив у своєму виступі голова Слідчої комісії Віктор Кочерга, Генеральна Прокуратура не була реформована згідно з вимогами часу. У звіті слідчої комісії було зазначено, що з 2355 кримінальних справ, розслідуваних Генеральною Прокуратурою, тільки 308 було доведено до логічного завершення.

Крім звинувачень у недостатній боротьбі з організованою злочинністю, Слідча депутатська комісія звинуватила В. Дацюка у незаконному отриманні квартири в Києві в той час, коли він мав квартири на попередніх місцях роботи.

Крім того, у звіті Слідчої депутатської комісії було сказано, що В. Дацюк відсвяткував своє призначення на посаду Генерального Прокурора в 1993 році разом із колишнім директором концерну «Бласко» Павлом Кудюкіним, а також з колишнім начальником Управління внутрішніх справ Київської области Володимиром Володіним у той час, коли Генеральна Прокуратура розслідувала їх справи.

У той же час В. Дацюк сказав, що розслідування справи «Бласко» почалося тільки в 1994 році. Крім того, тепер уже колишній Генеральний Прокурор підкреслив, виступаючи у Верховній Раді, що депутатська Слідча комісія із розслідування діяльности Ген. Прокуратури допитувала його протягом семи годин без перерви і не повідомила його про допит наперед.

Крім того, як ствердив В. Дацюк, члени Слідчої комісії не повідомили його наперед про своє рішення увільнити його з посади Генерального Прокурора.

Депутатська комісія у складі 32 чоловік, переважно представників лівих сил у парляменті, була створена для розслідування діяльности Ген. Прокуратури після 23 травня, коли В. Дацюк виступив у Верхов-

ній Раді зі звітом. У його звіті прозвучала інформація про деякі факти корупції у вищих ешелонах влади.

Депутатській комісії самою Верховною Радою було надано статус слідчої після того, як Сергій Фортуна, колишній начальник слідчої групи Генеральної Прокуратури, надіслав до Верховної Ради листа, в якому повідомляв, що Генеральний Прокурор підписував чисті бланки — санкції на прослуховування телефонів конкретних громадян, у тому числі народніх депутатів. Зі складу Слідчої комісії була виділена окрема група для дослідження фактів, викладених у листі С. Фортуни. За версією членів Слідчої комісії, С. Фортуна надав комісії копії цих санкцій на прослуховування телефонів.

Депутат Олег Матківський, член Депутатської слідчої комісії з розслідування діяльности Генеральної Прокуратури, сказав в інтерв'ю кореспондентові УІС, що він поцікавився документами, наданими С. Фортуною.

«Цього документу не було в секретній частині, яка обслуговувала слідчих», — сказав О. Матківський. — Більше того, коли член Слідчої комісії Олександер Новіков фігурував цим документом з трибуни, він був поданий йому з-за плеча Головою Верховної Ради Олександром Морозом».

«Яке право мала ця людина, не будучи членом Слідчої комісії, володіти таким документом?», — задав питання О. Матківський.

О. Матківський як юрист наголосив, що «саме створення Депутатської слідчої комісії було незаконним». За його словами, в Реґляменті, яким керується Верховна Рада на сьогоднішній день, є стаття, що передбачає конкретний випадок, коли оголошується імпічмент тій чи іншій посадовій особі і створюється комісія.

Для створення такої комісії, як підкреслив О. Матківський, повинно бути дві підстави: або вчинення злочину посадовою особою, або її негідна поведінка як вищої посадової особи. «Жодної з цих підстав не було на період розгляду діяльности Ген. Прокурора і немає зараз, після розгляду цієї справи», — наголосив О. Матківський.

За його словами, в режимі імпічменту Верховна Рада повинна працювати тільки тоді, коли є скарга народнього депутата, Голови Верховного Суду, Генерального прокурора або Голови Верховної Ради. Як наголосив О. Матківський, під час роботи Слідчої комісії «було виявлено порушення взагалі в роботі Генеральної Прокуратури, але порушень безпосередньо Генерального Прокурора не було виявлено».

«А фактично підставою для порушення цієї справи була скарга рядового працівника Ген. Прокуратури С. Фортуни», — підкреслив О. Матківський.

У Реґляменті Верховної Ради, — як наголосив О. Матківський, — є посилання на те, що Слідча депутатська комісія повинна керуватися у своїй діяльності діючими нормативними актами.

«Значним прецедентом порушення закону Депутатською слідчою комісією було використання в її роботі послуг експертизи», — наголосив О. Матківський.

Він підкреслив, що згідно з Кримінально-процесуальним Кодексом, експертиза документів проводиться тоді, коли порушується кримінальна справа і видається постанова про проведення такої експертизи, в якій вказується ім'я особи, якій доручається проведення експертизи. «Більше того, людина, відносно якої проводиться експертиза, ознайомлюється з її результатами і повинна підписатися про те, що вона згідна на проведення експертизи відносно її справи», — сказав О. Матківський. За його словами, людина, в справі якої проводиться експертиза, має право відводу експерта, а після проведення експертизи повинна ознайомитися з її результатами.

Крім того, в заяві С. Фортуни йшлося про підпис Ген. Прокурора під санкціями на прослуховування телефонів окремих осіб. Як підкреслив О.Матківський, для проведення експертизи цих документів необхідно було взяти зразки почерку В. Дацюка.

За словами О. Матківського, він має безпосереднє пояснення В. Дацюка, що в нього ніхто не брав зразків його підпису, більше того, колишньому Ген. Прокуророві не дозволили познайомитися з документами навіть уже на трибуні Верховної Ради.

Як сказав О. Матківський, під час роботи Слідчої депутатської комісії були допущені значні порушення Кримінального та Кримінально-процесуального Кодексу України. На думку О. Матківського, члени Слідчої комісії, депутати, не наділені відповідними повноваженнями, «робили допити багатьох людей, чим порушували конституційне право людини на захист».

Коли В. Дацюк звітував у Верховній Раді 23 травня, на голосування ставилося вісім питань, пов'язаних з діяльністю Генеральної Прокуратури. Проте проголосовано тільки одне — про неґативну оцінку роботи Ген. Прокурора та Колеґії Генеральної Прокуратури. Комуністи у Верховній Раді, — за словами О. Матківського, — «ніяк не хотіли примиритися» з тим, що 23 травня парляментом не були підтримані питання про звільнення Генерального Прокурора В. Дацюка та про розпуск Колеґії Ген. Прокуратури.

Комуністи, — на думку О. Матківського, — «вирішили використати інший момент для того, щоб позбутися невигідного їм прокурора»». І таким чином, — як підкреслив О. Матківський, — на розгляд Верховної Ради була винесена скарга С. Фортуни з приводу відсторонення його з посади керівника спеціяльної слідчої групи Ген. Прокуратури та інших порушень, які він вбачав у діях В. Дацюка.

«Такого ранґу питання ніколи в історії колишнього СССР не розглядалися на подібному рівні», — сказав О. Матківський. На його думку, скарга С. Фортуни «заслуговує відомчого розгляду, а не розгляду Верховної Ради». На думку О. Матківського, винесення цього питання на розгляд парляменту «свідчить про те, що певні сили були зацікавлені в цьому».

О. Матківський наголосив на тому, що скарга С. Фортуни була розглянута в парляменті всупереч рішенню комісії з судової політики й судово-правової реформи та парляментської комісії з дотримання за-

конности і правопорядку, які постановили на своєму спільному засіданні прийняти факти із листа С. Фортуни до відома та передати її в Генеральну Прокуратуру для розгляду.

Крім усіх перелічених порушень, основним нормативним актом, який переступила Верховна Рада, звільнивши В. Дацюка, є Конституційний Договір, підписаний нещодавно між нею та Президентом. Стаття 44 Договору передбачає, що призначення і звільнення Генерального Прокурора відбувається Верховною Радою за поданням Президента. А Президент не звертався з таким поданням до Верховної Ради.

Порушення Конституційного Договору, — на думку О. Матківського, — «це прецедент вищої ваги, оскільки свідчить про втручання законодавчої влади в сферу діяльности виконавчої влади, а це є конституційне порушення на сьогоднішній день».

За словами О. Матківського, якщо Президент не відреагує належним чином на таке конституційне порушення, то «Конституційний Договір та Закон про владу будуть топтатися і далі».

Як сказала в інтерв'ю кореспондентові УІС заступник Генерального Прокурора Ольга Колінько, «Президент за таких обставин мусить своїм указом скасувати рішення Верховної Ради про увільнення В. Дацюка». Таку ж думку висловило керівництво Генеральної Прокуратури в своєму зверненні до Президента 23 червня. У зверненні працівників Ген. Прокуратури до Президента говориться, що рішення парляменту про відставку В. Дацюка перешкоджатиме здійсненню його широкомаштабної програми боротьби з організованою злочинністю.

Президент не зробив ніяких рішучих кроків, він тільки звернувся до Верховної Ради з питанням переглянути своє рішення відносно звільнення В. Дацюка.

За постанову про звільненння Ген. Прокурора проголосувало 227 депутатів і серед них не тільки ліві, яким, звичайно, вигідно було взяти реванш за укладення Конституційного Договору, а й ті, які цей договір активно підтримували.

Цікавим також є вислів О. Мороза під час розгляду діяльности Ген. Прокуратури в парляменті. Тоді спікер сказав, що він радився з Л. Кучмою відносно рішення про увільнення В. Дацюка. Він незадовго до свого звільнення підписав постанову про порушення кримінальної справи проти Першого Заступника Голови Верховної Ради Олександра Ткаченка за втручання у діяльність органів слідства та прокуратури з використанням службового становища. В. Дацюк також звернувся до Верховної Ради з поданням про притягнення до кримінальної відповідальности О. Ткаченка. Верховна Рада мусить вирішити, чи позбавити О. Ткаченка депутатської недоторканости.

Новий Уряд України

Відповідно до статті 22 Закону «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», Президент України Леонід Кучма указами від 3 липня 1995 року призначив:

Дурдинця Василя Васильовича — віце-Прем'єр-міністром України з питань державної безпеки і надзвичайних ситуацій;

Кінаха Анатолія Кириловича — віце-Прем'єр-міністром України з питань промислової політики;

Кураса Івана Федоровича — віце-Прем'єр-міністром України з питань гуманітарної політики;

Саблука Петра Трохимовича — віце-Прем'єр-міністром України з питань аґропромислового комплексу;

Шпека Романа Васильовича — віце-Прем'єр-міністром України з питань економіки;

Борисенка Миколу Івановича — Міністром статистики;

Германчука Петра Кузьмовича — Міністром фінансів;

Гуреєва Василя Миколайовича — Міністром економіки;

Данькевича Івана Петровича — Міністром транспорту;

Єршова Аркадія Віталійовича — Міністром соціяльного захисту населення;

Згуровського Михайла Захаровича — Міністром освіти;

Короленка Юрія Івановича — Міністром охорони здоров'я;

Костенка Юрія Федоровича — Міністром охорони навколишнього природнього середовища та ядерної безпеки;

Кравченка Юрія Федоровича — Міністром внутрішніх справ;

Мазура Валерія Леонідовича — Міністром промисловости;

Осику Сергія Григоровича — Міністром зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі;

Полтавця Віктора Івановича — Міністром вугільної промисловости;

Пустовойтенка Валерія Івановича — Міністром Кабінету міністрів;

Самоплавського Валерія Івановича — Міністром лісового господарства;

Удовенка Генадія Йосиповича — Міністром закордонних справ;

Шведенка Миколу Миколайовича — Міністром рибного господарства;

Шеберстова Олексія Миколайовича — Міністром енерґетики і електрифікації;

Шмарова Валерія Миколайовича — Міністром оборони;

Радченка Володимира Івановича — Головою Служби безпеки України;

Єханурова Юрія Івановича — Головою Фонду державного майна України;

Сваткова Леоніда Борисовича — Головою Державного комітету України по матеріяльних резервах.

Формування уряду буде продовжено.

Указом Президента України від 1 липня 1995 р. підтверджено повноваження Генерального прокурора України **Дацюка Владислава Володимировича**.

(Подано за матеріялами газети «Урядовий кур'єр» від 4.7.1995 р.).

Основні напрямки бюджетної політики на 1996 рік

Минулий парляментський тиждень на початку липня залишив надії на те, що бюджет України на 1996 рік буде ухвалено вчасно. 7 липня Верховна Рада схвалила бюджетну резолюцію, або основні напрямки бюджетної політики на 1996 рік, якими повинен користуватися уряд при підготовці державного бюджету.

З документу видно, що головні напрямки бюджетної політики буде змінено в бік соціяльного захисту населення. Головними напрямками при формуванні бюджету на 1996 рік буде також створення умов для макроекономічної стабілізації в Україні та послаблення інфляції.

Парлямент визначив, що при формуванні державного бюджету в 1996 році загальний розмір бюджетного дефіциту мусить бути скорочений до 6% від валового національного продукту, а дотаційні витрати з бюджету потребують скорочення.

Голова бюджетної комісії Верховної Ради Микола Азаров сказав, що шестивідсотковий дефіцит державного бюджету — це найбільш реальна цифра, якщо враховувати тенденції 1995 року і прогнози макроекономічних показників на 1996 рік.

За словами М. Азарова, зараз дефіцит державного бюджету становить приблизно 8% при запланованій на 1995 рік цифрі 7,3%. «За умови деякої корекції економічного курсу, цього показника можна досягти до кінця біжучого року», — сказав М. Азаров.

Парлямент вирішив також включити до бюджетного обліку всі позабюджетні фонди Рад народніх депутатів усіх рівнів, окрім соціяльного страхування.

Бюджетна допомога на фінансування інвестиційних програм буде визначатися урядом згідно пріоритетних напрямків. Перелік таких пріоритетних програм подається Кабінетом Міністрів разом з проєктом бюджету на 1996 рік.

В резолюції говориться, що в першу чергу з бюджету повинні фінансуватися соціяльний захист населення та культурно-побутова сфера. Згідно резолюції, обсяг видатків бюджету на соціяльну та культурно-побутову сферу не повинен бути нижчим, ніж 35% від загальної кількости видатків.

Видатки на народнє господарство, як записано в резолюції, повинні перш за все спрямовуватися в аґропромислову і транспортну галузі, в науку та наукоємні галузі виробництва.

Для цього, згідно резолюції, передбачається не менш як 25% від загального обсягу бюджетних видатків. Резолюція передбачає фінансування видатків на оборону та утримання органів державного управління на рівні 1995 року.

Резолюцією передбачена поетапна компенсація українським громадянам втрат від знецінення грошових заощаджень в установах Ощадного банку України та цінних паперів колишнього Совєтського Союзу.

Згідно закону про бюджетну систему України, Кабінет Міністрів повинен подати проєкт державного бюджету для розгляду в парляменті не пізніше 1 вересня 1995 року.

Президент України про німецьку візиту

Леонід Кучма, який нещодавно повернувся з Німеччини, розповів журналістам про подробиці своєї візити на пресовій конференції 8 липня. За словами Президента, під час своєї чотириденної візити він зустрівся з німецьким канцлером Гельмутом Колем, Федеральним Президентом Романом Герцоґом, віце-канцлером, федеральним міністром закордонних справ Клявсом Кінкелем і федеральним міністром фінансів Теодором Вайґелем.

Під час візити Л. Кучма мав зустрічі також з представниками ділових кіл, політиками та підприємцями провідних фірм ФРН.

Президент підкреслив, що добір членів української делеґації для поїздки в Німеччину був невипадковим. Наприклад, віце-прем'єр-міністер України з гуманітарних питань, який брав участь у візиті, є співголовою міждержавної українсько-німецької комісії у справах депортованих німців, які повертаються в Україну. Віце-прем'єр-міністер з економічних питань Роман Шпек є співголовою Міжурядової українсько-німецької комісії з питань співпраці, а міністер зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі Сергій Осика — співголовою Міжурядової постійної українсько-баварської комісії. Голова Національного банку України Віктор Ющенко, який також входив до складу української делеґації, є співголовою Українсько-німецької групи з питань банківської співпраці.

«Непоганих результатів досягнуто у співпраці підприємств та організацій Івано-Франківської та Черкаської областей з німецькими фірмами», — сказав Л. Кучма. Він також зауважив, що голови обласних Рад цих реґіонів Степан Волковецький та Василь Цибенко входили до складу офіційної делеґації України.

Даючи політичну оцінку переговорам з керівництвом ФРН, Президент підкреслив, що «відбувся прорив у двосторонніх українсько-німецьких відносинах». Відносини, за словами Л. Кучми, набувають партнерського характеру.

«Ми високо оцінюємо заяву Г. Коля про те, що Німеччина зацікавлена в існуванні незалежної, стабільної та заможної України і надаватиме нам необхідну допомогу в рамках своїх можливостей, а також заохочуватиме до цього інші країни «Великої сімки» та Европейського Союзу», — сказав Л. Кучма.

За словами Л. Кучми, німецький канцлер запропонував під час переговорів направити до Києва восени цього року делеґацію високопоставлених працівників міністерств і відомств ФРН для опрацювання низки конкретних програм, зокрема в галузі економіки та фінансів.

Для економічного виміру візити, як сказав Л. Кучма, важливою є підписана українсько-німецька Угода про уникнення подвійного оподаткування. «Це перший договір такого роду, який Німеччина підписала з країнами колишнього Совєтського Союзу», — сказав Л. Кучма. Він підкреслив, що після підписання цієї Угоди знімаються значні пере-

пони на шляху взаємної торгівлі та німецьких інвестицій в українську економіку, а це матиме позитивні соціяльно-економічні результати.

Л. Кучма також наголосив, що не всі зобов'язання, взяті Україною під час підписання попередніх угод з Німеччиною, виконуються повністю. Президент сказав, що він дав доручення перевірити виконання попередніх домовленостей з ФРН.

Остаточна дата візити Б. Єльцина не визначена

Остаточна дата візити російського Президента Бориса Єльцина в Україну залишається невизначеною. Про це повідомив журналістів Президент України Леонід Кучма 8 липня. Раніше, під час підписання українсько-російської Угоди про розподіл Чорноморської Фльоти, російський та український президенти вирішили, що Б. Єльцин може відвідати Київ у першій декаді липня.

Президент Кучма сказав, що 8 липня він мав телефонну розмову з Б. Єльциним щодо майбутньої візити. Два президенти домовилися, що офіційна делеґація України на чолі з прем'єр-міністром Євгеном Марчуком найближчим часом відвідає Росію для того, щоб розглянути додаткові питання.

За словами Л. Кучми, основним у російсько-українських відносинах є поглиблення економічної співпраці і розв'язання багатьох економічних проблем, які потребують вирішення на рівні глав держав.

Як сказав Л. Кучма, Є. Марчук та прем'єр-міністер Росії Віктор Черномирдін після зустрічі в Москві повідомлять про конкретну дату візити Б. Єльцина в Україну. За словами Президента, Б. Єльцин готовий до візити.

Говорячи про умови базування Російської Чорноморської Фльоти на території України, Л. Кучма підкреслив, що необхідно ухвалити закон про статус чужоземних військ на території України.

«Я не знаю, яким чином визначити умови перебування Чорноморської фльоти Росії на українській території», — сказав Л. Кучма.

Він також зазначив, що Росія орендуватиме військово-морську базу в Севастополі, але термін оренди покищо не визначений.

Пляни Президента на майбутнє

Леонід Кучма повідомив журналістів 8 липня, що найближчим часом він відвідає Білорусь та Азербайджан. За словами Президента, не слід забувати ближчих сусідів.

Л. Кучма сказав, що є багато питань, з приводу яких він хоче обмінятися думками зі своїми білоруськими колеґами. Президент наголосив, що Білорусь — це країна, «у відносинах з якою в України немає проблем, в тому числі й територіяльних».

Президент Польщі Лех Валенса також запросив Л. Кучму відвідати його країну з офіційною візитою. Дату візити буде визначено пізніше.

Дискусії навколо Конституційного Суду

13 липня парляментаристи провели таємне голосування за кандидатури заступника голови та членів Конституційного Суду. Лічильна комісія визнала вибори такими, що не відбулися.

За словами голови лічильної комісії Михайла Сироти, з 405 депутатів Верховної Ради 206 парляментаристів отримали бюлетені для таємного голосування, а взяли участь у голосуванні 193 депутати.

Для визнання виборів чинними необхідно було, щоб у них взяв участь 301 депутат. Члени парляментських груп «Реформи», «Державність» та фракції Народнього Руху не брали участи в голосуванні, мотивуючи свої дії тим, що обрання Конституційного Суду зараз, коли існує неузгодженість між Конституційним Договором та Конституцією, є недоцільним.

За словами представників цих фракцій, необхідно завершити розробку проєкту нової Конституції в цьому році і в наступному — ухвалити Основний Закон України, а вже потім формувати Конституційний Суд.

За словами Віктора Мусіяки, члена депутатської групи «Реформи», якщо Конституційний Суд буде обрано зараз, то перше, що він муситиме зробити — це визнати невідповідність Конституційного Договору чинній Конституції.

Очевидно, саме цього хотіли ліві в парляменті. Коли Верховна Рада накладала вето на Указ Президента про проведення всеукраїнського опитування з питань довіри парляментові та Президентові 1 червня, вона своєю постановою запропонувала Леонідові Кучмі подати на розгляд парляменту кандидатури суддів Конституційного Суду.

Ситуація змінилася. 7 червня депутати ухвалили Конституційний Договір, згідно якого Президент повинен своїм Указом затвердити частину членів суду, а парлямент мусить підтвердити повноваження суддів, поданих на його розгляд Головою Верховної Ради. Кандидатура Голови Конституційного Суду, згідно Конституційного Договору, подається на розгляд парляменту Президентом спільно зі спікером.

І все ж, постанова про формування Конституційного Суду була. Президентові нічого не залишалося, як надіслати до Верховної Ради листа зі списком своїх кандидатів у судді Конституційного Суду.

У листі Президента значаться кандидатури завідувача катедрою Київського університету, доктора юридичних наук Миколи Козюбри, доктора юридичних наук Петра Мартиненка, доктора юридичних наук Михайла Міхєєнка, судді Верховного Суду Віктора Скоморохи, начальника юридичного відділу Адміністрації Президента Івана Тимченка, декана юридичної академії Володимира Тихого та депутата, члена парляментської групи «Державність» Михайла Костицького.

Голова Верховної Ради Олександер Мороз пропонував на посаду заступника голови Конституційного Суду теперішнього голову Центральної Виборчої Комісії Івана Ємця. Членами суду О. Мороз пропонував обрати доцента з Автономної Республіки Крим Павла Євграфова, члена Верховного Суду Віктора Кононенка, Секретаря Конституційної

комісії Альберта Корнєєва, члена-кореспондента Академії правничих наук Олександра Мироненка, генерал-ляйтенанта МВС Віталія Розенка та професора Київського університету Станіслава Яценка.

За словами О. Мороза, після того, як провідні правничі установи та інститути України запропонували Верховній Раді свої кандидатури на посади суддів Конституційного Суду, було відібрано 11 кандидатів, яких також підтримала Парляментська комісія з питань законности та правопорядку. Прізвище голови цієї комісії Валерія Євдокимова також було серед цих кандидатур. Голова Верховної Ради вибрав для остаточного затвердження парляментом сім кандидатів.

Але Комісія Верховної Ради з питань правової політики та судово-правової реформи рекомендувала для розгляду в парляменті тільки двох кандидатів — Павла Євграфова та Олександра Мироненка. До всіх інших у членів комісії були застереження. Крім того, правова комісія висловилася за недоцільність обрання Конституційного Суду на даному етапі.

На цей раз вибори суду не відбулися. Верховна Рада ухвалила постанову, згідно якої вибори визнані такими, що не відбулися у зв'язку з порушенням Реґляменту Верховної Ради тими депутатами, які не голосували.

О. Мороз наголосив, що повторні вибори Конституційного Суду будуть проведені у вересні.

Зациклювання на Генеральній Прокуратурі

14 липня парлямент запропонував Президентові відмінити свій Указ від 1 липня, яким Владислав Дацюк був відновлений на посаді Генерального Прокурора. 21 червня Верховна Рада на своєму закритому засіданні ухвалила постанову про звільнення В. Дацюка з цієї посади у зв'язку з грубими порушеннями при виконанні ним службових обов'язків.

Парлямент, звільняючи Ген. Прокурора, порушив положення Закону про владу, який є основою Конституційною Договору. Згідно закону, Генеральний Прокурор призначається і звільняється Верховною Радою після відповідного подання Президента. Подання не було.

У свою чергу, Верховна Рада вважає, що Леонід Кучма також порушив Закон про владу, оскільки відновив В. Дацюка на посаді без згоди парляменту.

Л. Кучма, спілкуючись недавно з пресою, сказав, що він також не задоволений роботою Генеральної Прокуратури і погодився б на звільнення її шефа, якби парлямент звернувся до нього з проханням подати кандидатуру на посаду Генерального Прокурора.

Саме такий варіянт розв'язання цієї проблеми пропонували члени центристської фракції парляменту. Комісія Верховної Ради з питань правової політики та судово-правової реформи пропонувала ухвалити рішення про відміну парляментської постанови про звільнення В. Дацюка.

Але вийшло інакше. Верховна Рада запропонувала Л. Кучмі подати кандидатуру на посаду Генерального Прокурора на її розгляд до 1 вересня. На цей термін, згідно постанови парляменту, виконувати обов'язки Генерального прокурора буде Генадій Васильєв, член Парляментської комісії з питань дотримання законности й правопорядку. Його кандидатура набрала більше голосів, ніж кандидатури колишнього першого заступника Генерального Прокурора Валерія Даниленка та першого заступника нинішнього Ольги Колінько.

Створилася ситуація, коли в Україні є два Генеральних Прокурори — В. Дацюк та Г. Васильєв. Крім того, Верховна Рада ухвалила рішення про офіційне тлумачення статтей Конституційного Договору, які стосуються призначення та звільнення Генерального прокурора. Згідно цього тлумачення, Верховна Рада звільняє Генерального Прокурора за поданням Президента тільки у випадку, коли він був призначений за поданням Президента.

В. Дацюк став шефом Генеральної Прокуратури 1993 року, в часи, коли не було Конституційного Договору і діяло положення Конституції, згідно якого Генеральний Прокурор призначався і звільнявся парляментом, а також був йому підзвітним.

Заступник голови Парляментської комісії з питань правової політики і судово-правової реформи Олександер Лавринович уважає, що парлямент не має права самостійно тлумачити Конституційний Договір, укладений між двома сторонами — парляментом та Президентом. За словами О. Лавриновича, договір повинен тлумачитися обома сторонами. ■

Роксоляна ХОМ'ЯК,
Григорій ДЕМ'ЯН,
Олег МАТКІВСЬКИЙ

СУД НАД МЕЛЕТІЄМ СЕМЕНЮКОМ — ПОЛІТИЧНЕ ЗАМОВЛЕННЯ ЗА РЕЦЕПТАМИ СПЕЦСЛУЖБ

(УЦІС) 11 липня в м. Горохові Волинської области відбувся суд над головою Братства ОУН-УПА Волинського краю і членом Проводу Конґресу Українських Націоналістів Мелетієм Семенюком — людиною яка за участь в лавах ОУН-УПА, а точніше — за участь в бою відділів УПА з військами НКВД 27 жовтня 1994 р. на Волині, була засуджена на смертну кару, потім замінену на 15 років каторжних робіт; людиною яка протягом свого життя за участь в національно-визвольній боротьбі українського народу відбула 26 років у московсько-большевицьких тюрмах та концтаборах; людиною, якій, за висловом народнього депутата ВР України Григорія Дем'яна, за зроблений уже в наші дні внесок у справу утвердження української державности давно пора присвоїти звання героя України.

Однак правоохоронна влада на Волині, а зокрема в Горохові, думає інакше. Якщо ж проаналізувати все, що діється на Волині за останні роки, то зрозуміємо, що суд над Мелетієм Семенюком — це не випадковість, а одна зі складових цілої системи продуманих дій для відновлення «керівної і спрямовуючої» сили, що панувала і на Волині, і в усій Україні. Як пише в місцевій газеті «Народня трибуна» мешканець Луцька Р. Мельничук, провокативні арешти серед ночі національно свідомих людей на Волині, несподівані смертні випадки при невідомих обставинах (голови Руху О. Юрченка, представника Президента у Ковельському районі Г. Остап'юка), тяганина навколо спровокованої справи проти Мелетія Семенюка, — все це не випадкове. «Зверніть увагу, — пише Р. Мельничук, — намагаються діяти (і діють досить успішно) саме проти найавторитетніших представників тих сил, які боролися за самостійну Україну. А якщо взяти до уваги галас, який чинить довкола провокації над М. Семенюком комуністичний рупор Волиньщини газета „Справедливість", називаючи його „бандерівським недобитком", „небезпечним рецидивістом", „людиною, місце якій у в'язниці", то стає зрозуміло, чиїх рук уся ця затія». Окрім того, за словами М. Семенюка, останніми 1993-95 роками (не беручи до уваги всі ті роки, які він перебував в ув'язненні з 1944 р. аж до 1982 р. з деякими перервами звільнення з большевицьких тюрем і таборів) постійно чиняться провокації проти нього і напади на приміщення, де розміщується Братство ОУН-УПА Волинського краю. А останнього разу, 10 березня 1995 р., після написання М. Семенюком статті «Перемога 45-го, кого і над ким?» у штабі Братства УПА, де постійно працює п. Мелетій, були постріляні вікна.

За словами самого п. Мелетія, в автобусі Горохів-Берестечко п'яний молодик почав чіплятися до жінки, обзиваючи її нецензурними російськими словами. І коли вона нарешті щось відповіла йому українською мовою, провокатор заявив: «Ах ти, хахлацкая морда, пол Украіни разґаварівают чєлавєчєскім, рускім язиком, а ти етім бичачім». На це хамство відреаґував Мелетій Семенюк. Він попросив молодика вийти з автобусу, або ж негайно припинити хуліґанство. Все переросло в бійку. А в результаті людину, яка захищала честь жінки і своєї нації, засудили як кримінального злочинця.

Кілька років тому вся Україна спостерігала за сфабрикованою органами КҐБ справою проти народнього депутатата України Степана Хмари. Цього разу розправа вже над іншою «жертвою» — М. Семенюком — як показав суд, провалилась. Бо Конґрес Українських Націоналістів, чільним діячем якого є Мелетій Семенюк, не має звички «здавати» своїх людей, людей, що стоять на сторожі слави й чести Української Нації. Отож на суд, окрім вояків УПА, волинян, червоноградців та інших небайдужих людей приїхали і депутати ВР України, члени Головного Проводу Конґресу Українських Націоналістів Григорій Дем'ян і Тарас Процев'ят, члени депутатської групи «30 червня» Олег Матківський). Громадським захисником Мелетія Семенюка в суді виступав Тарас Процев'ят.

Заступник прокурора В. Ковальчук визнав справу не готовою до розгляду в суді, і тому її було відправлено на додаткове розслідування.

*

Те, що відбулося 11 липня 1995 р. в м. Горохові Волинської области, є практичним наслідком політичної ситуації, що її створили в Україні комуністичні і соціялістичні сили та їх прихильники, які відверто послуговуються гітлерівськими і сталінськими методами і в пропаґанді, і в практичній діяльності. У своїх газетах вони часто цитують слова Гітлера про те, що добре поставлена пропаґанда за короткий час може створити в людей уявлення про те, що рай — це пекло і навпаки. І саме отими методами вони зараз діють в Україні, викликаючи в людей психозу безвихідности, неминучої катастрофи. Хоч насправді ми зараз маємо в Україні багато рис, які засвідчують, що Україна стає на ноги. Прихильники відновлення Совєтського Союзу, і на цій основі ліквідації незалежности України, вдаються до найбрутальніших методів і в пляні пропаґанди, і в пляні конкретних дій. Яскравим прикладом такої діяльности є те, що навіть на Волині представники комуністичної партії в селах і на заводах звертаються з відвертими закликами знищити державну незалежність України. На території Горохівщини таким чином діяла Катерина Самойлик при активній допомозі державної адміністрації. Такі заклики чомусь проходять повз вуха і СБУ, і міліції. Ясна річ, що в той час, коли ведеться відверте, послідовне, цілеспрямоване розхитування нашої державности, справжні патріоти мовчки на це дивитися не можуть. І тому такі люди, які віддали справі встановлення державної незалежности України найкращі роки свого життя, змушені якось на це реаґувати.

Вчинок Мелетія Семенюка мені нагадує той постріл, який зробив 1933 року член ОУН Микола Лемик на знак протесту проти замовчування світом жахливого голодомору, що його влаштували болшевики в Україні. Хотів би сказати, що Мелетій Семенюк дуже відома особа. Його як лідера національно-визвольного руху знає не лише Україна. Великий внесок зробив він, аби була проголошена державна незалежність України. Для тих, хто бореться проти нашої державности, така людина дуже небезпечна. Її намагаються будь-якою ціною знищити, якщо не фізично, то принаймні морально. Діють вони за принципом німецької служби безпеки, яка ще на початку 40 років, звертаючись до своїх співпрацівників в Україні, писала, що їхніми ворогами є комуністи й націоналісти, а найнебезпечніших бандерівців треба винищити будь-якою ціною. Але не як політичних борців, а як кримінальних злочинців. І тому Мелетієві Семенюку зараз «пришивається» справа, яка має характер кримінального злочину. Підтвердженням, що це було сфабриковано саме з політичних мотивів, є і той факт, що звинувачення, зліплене слідчим Чонкою, трактує справу так, ніби Мелетій Семенюк без будь-яких найменших причин і мотивів підійшов до невідомого пасажира і почав його бити. А прокурор, який передав справу до суду, сам не з'явився, а доручив це своєму заступникові, на якого в суді важко було дивитися — так ця людина пережи-

вала. І якщо М. Семенюк тримався гідно, як і личить довголітньому борцеві за волю України, то заступник прокурора міг викликати лише глибоке співчуття. І зрозуміло було відразу, що цю справу або закриють, або відправлять на додаткове розслідування.

Варто відзначити блискучий виступ на суді адвоката, захисника М. Семенюка, Олега Максимовича.

*

Це — типова провокація. Як завжди в таких випадках, п'яний негідник, який підпільно працює для спецслужб, робить провокацію у потрібному місці. І навіть 206 стаття ККУ типова для політичних провокацій. Справа була явно «шита білими нитками». Вже під час слідства районним відділом внутрішніх справ і прокуратурою була порушена ціла низка процесуальних норм. Назву хоча б такі важливі, як невиклик свідків, яких назвав підслідний, не проведено очних ставок тощо. Всім свідкам, які були присутні при тому інциденті, слідчий самовільно присвоїв звання потерпілих. І дуже показовим є те, що прокуратура зрозуміла, яку серйозну помилку вони зробили, і що вже ніхто не дозволить їм вести подібні політичні процеси, тому й змушена була фактично відкликати своє подання в суд вже на судовому засіданні. Ми зі своєї сторони — я як громадський захисник і адвокат М.Семенюка та Олег Максимович — виступили з клопотанням щодо такого самого повернення справи на дослідження, оскільки слідство було неповним з явним обвинувачувальним ухилом, з багатьма фальшивими і натягнутими фактами. Потім я виступив з поданням щодо окремої ухвали суду про порушення кримінальних справ проти слідчого і прокурора, які вели цю справу за статтями 167 ККУ (халатність) і 172 ККУ (службовий підлог)».

*

Зацікавила мене ця справа не випадково. Ще будучи адвокатом, я був знайомий з подібними справами і вже мав підозру про те, що вона має політичне забарвлення. Підставою такої думки були два зовсім невипадкові факти: по-перше, на лаву суду потрапила людина досить політично вагома на теренах Волині. Людина, яка чітко стояла на позиціях українського націоналізму, яка пройшла большевицькі тортури, випробування, але залишилася на своїх позиціях. По-друге, ст. 206 ч. III, яка інкримінувалась Мелетієві Семенюку, це просовєтська стаття. Мені доводилося неодноразово захищати людей, суджених за цією статтею. І ми, адвокати, називали її такою «прохідною» статтею ККУ, на всі випадки життя, коли треба було ту чи іншу особу, комусь невигідну, притягнути до відповідальности. Це досить сувора стаття за своїми санкціями, і разом з тим настільки невизначена рамками закону, що використовувалася завжди в політичних процесах.

Я пригадую собі процес у Сарнах над трьома козаками Волинської Січі за пошкодження пам'ятника М. Кузнєцову, який на Волині здобув репутацію провокатора — людини, через яку згинуло багато галичан.

Це і стало причиною знищення пам'ятника. Проте інкримінувалась їм ст. 206 ККУ за хуліганство, ніби не було ніяких політичних аспектів цієї справи.

Подібною була і дана ситуація. З одної сторони робився вигляд, що не було ніяких політичних забарвлень, і раптом Мелетій Семенюк травмував невідому людину. Разом з тим чисто формально визнавались такими потерпілими ще до десятка чоловік, які насправді були лише свідками, бо жодної шкоди їм завдано не було. День перед судом було розпорядче засідання, і мені дуже дивно, чому ще тоді не було розв'язано цих питань, які виникли потім на суді. І вже на першому судовому засіданні навіть не для юриста стало зрозумілим, що справа є «дутою», і її кінець дуже близький. Навіть потерпілі (які були визнані такими слідством) почали відмовлятися від цього свого процесуального статусу. Тут проявилась явна тенденція до обвинувачувального ухилу слідства, що забороняється законом. І це, зрозуміло, відразу наклало «табу» недовіри до тої особи, яка є слідчим, і до його професійної кваліфікації. Окрім того, навіть сам потерпілий не з'явився на судовий процес. Та і в матеріялах справи не було його заяви про те, що йому завдано якусь шкоду. Тобто це дуже суттєвий момент, який є домінуючим при детальному розгляді справи. Я розмовляв і з учасниками самого інциденту, і з іншими людьми. Побутує одностайна думка про те, що це — політичне замовлення щодо конкретного політичного діяча, який не подобався своїм опонентам, а то й ворогам.

■

Наталка ПРУДКА

ДАЛЬШИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Уряд моделює варіянти розвитку економіки

(УЦІС) Уряд України розпочав роботу щодо розробки можливих моделей розвитку економіки України до 2000 року і після, — повідомив Володимир Науменко, заступник міністра економіки, керівник бльоку економічної стратегії уряду.

В. Науменко так змальовує варіянти розвитку економіки України: «Україна рухатиметься оптимістичним чи реалістичним варіянтом розвитку економічної ситуації, і цей варіянт має велике підґрунтя. Основні параметри цього руху оцінюються так: Україна, як і інші країни, що нині є економічними китами, пройде три етапи на цьому шляху.

Перші спроби моделювання вже зроблено, і вони свідчать про те, що цей період охоплюватиме 1995 і триватиме до кінця 1997 року. Основні характеристики цього етапу: темпи падіння основних макроекономічних показників будуть низькі, а в кінці періоду набуватимуть позитивного значення в розмірі 1-2% на рік.

Інфляція буде придушена і керована на рівні 1% в місяць вже десь в кінці цього року.

Далі: балянсується попит і пропозиція, закриваються неефективні виробництва, відбувається їх санація; ці процеси вже розпочинаються.

Недержавний сектор на кінець періоду сягатиме долі 50-55%, набуватиме значного розвитку малий бізнес, і підійдемо до піку реальної приватизації. Далі розпічнеться ріст реальних доходів населення і реальної платні, але, за нашими прогнозами, на цей рік ще буде падіння рівня життя на 9,6% і навіть в 1996 році ми ще не вийдемо на плюсові значення. Очевидно, це відбудеться з початку 1997 року.

Далі, структурна перебудова поки що йтиме повільно, відчуватиметься значний дефіцит фінансових та інвестиційних ресурсів (наприклад, в цьому році дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів становить 374 трлн. крб.). Тому чекати, що на цьому етапі розпічнуться значні зрушення структурної перебудови — підстав немає.

Ринки збуту будуть ще обмежені, як внутрішні, так і зовнішні, але, уже починаючи з 1996 року розпічнуться пожвавлення на внутрішньому ринку. Під кінець періоду ліквідується система неплатежів, досягнеться стабільність фінансового стану підприємств, адже неплатежі — це дзеркало економіки, тому їх не можна ліквідувати окремими заходами, навіть системними. Їх можна ліквідувати в процесі створення ефективної економіки. До того часу, доки існуватимуть неефективні дотаційні підприємства і доки будуть існувати інші форми підтримки виробника, — уряд ніколи не ліквідує систему неплатежів. Тому в дійсності ця величезна сума неплатежів пічне зменшуватися на кінець 1995 — початок 1996 років. Але проблема ще залишатиметься.

Другий етап економічного розвитку триватиме з 1998 до 2001 року — це етап пожвавлення. Його параметри: стійкі темпи зростання макроекономічних показників на рівні 2-4%; початок структурної перебудови і збільшення інвестування; долається дефіцит фінансових ресурсів; стає прийнятним дефіцит торговельного балянсу для нашої економіки, вирішується проблема зовнішніх неплатежів, починається стійке зростання реальної платні і доходів населення, розпочинається значне розширення зовнішніх ринків збуту, а також стійке нарощування можливостей внутрішнього ринку.

Третій етап — 2001 рік і далі — етап різкого підйому, навіть «буму». Темпи зростання основних макропоказників сягнуть до 10% на рік; завершиться становлення ефективної економіки з оптимальною структурою; відбудеться зростання реальної платні.

Так вбачається сценарій можливого розвитку економічної ситуації в Україні. Початок покладено. Звичайно, буде обраховано й інші можливі варіянти економічної ситуації, в тому числі й песимістичний варіянт. Але, дай Боже, щоб Україна не мала катастрофічного варіянту, до якого може призвести збіг політичних обставин, якщо погляди уряду будуть повернуті до плянової командної економіки. Буде зроблено і такі розрахунки — це буде катастрофічний варіянт. В цьому

разі може відбутися повернення до гіперінфляції, скорочення ринків збуту і можлива втрата спроможности економіки до саморозвитку.

Висновки такі: головне — це стабільна економічна політика. Викладені Президентом України засади ринкових реформ дають перші результати, тому є надія, що ми не будемо мати катастрофічного сценарія розвитку.

Стійка стабілізація буде досягнута на кінець 1996-початок 1997 року, тому не треба евфорії, ще необхідна велика робота, щоб ця стабілізація стала безповоротною і довготривалою та дала можливість для початку тривалого зростання.

Важливими є подальші політичні зміни в суспільстві, які потребують поглиблення, що дозволить забезпечити процес стабілізації економіки», — завершив Володимир Науменко.

Коментуючи сказане, можна наголосити, що українські підприємства нині переживають чи ненайскладніший період свого буття: жорстока монетарна політика уряду стабілізувала процеси на макрорівні. Емісійні кредити, до яких так звикли державні підприємства, різко обмежені. «Обезкровлені» підприємства фактично припинили роботу в очікуванні, що ж буде далі? А далі уряд обіцяє санацію і розпродаж майна. Процес болючий і навіть трагічний для цілих галузей, адже відновити творений десятиліттями науково-виробничий потенціял скоро не вдасться, а може це й не потрібно. Іншого виходу, здається, немає.

Емісійний шлях розвитку економіки протягом останніх років був вдало випробуваний; його результати — суцільні неплатежі між підприємствами, інфляція вимила обігові кошти підприємств, а вироблена ними продукція не знаходить ринків збуту.

Макроекономіка необхідна, але...

Відомий український вчений-економіст академік Валерій Геєць має дещо відмінну думку щодо макроекономічної стабілізації, яку нині здійснює уряд України.

На думку В. Гейця, «макроекономічна стабілізація необхідна, але недостатня умова для розвитку економіки. Прикладом може бути Болівія, яка досягла стабілізації, але не просунулася в напрямку розвитку. Тому для того, щоб відбулося зростання економіки після періоду макроекономічної стабілізації, або навіть краще — паралельно з ним, для країни з індустріяльною економікою, а українська економіка є індустріяльною і переживає набагато важче політику стабілізації, ніж аґрарні країни, повинна бути реалізована політика промислової стратегії».

Остання наукова робота В. Гейця протягом 1994-1995 років відбувалася в цьому напрямку: «нині розробляється промислова стратегія, і ті роботи, що були виконані в академічних установах протягом 1993-1994 років, були пов'язані з опрацюванням концептуальної лінії промислової стратегії на Україні. Вона пов'язана з реструктуризацією економіки

і переходу від поглиблення кризи, адже в умовах стабілізації спад виробництва загострюється, — теоретично це зрозуміло і практично це підтверджується. «Я й мої колеґи працюють над тим, як перейти від спаду до нарощування виробництва».

Робота вченого має назву «Від кризи до зростання». В ній закладено концептуальні основи підходу до формування зовнішньо-економічної стратегії і промислової політики. Робота скоро буде опублікована, вже надруковано перші примірники.

Промислова стратегія визначає пріоритети розвитку, зміну валютної та податкової політики щодо пріоритетних галузей, визначає необхідність діяльности в окремих напрямках створення недержавних і державних фондів підтримки, реалізацію окремих проєктів, для здійснення яких створюється величезна маса нових структур, які за неї відповідають.

Мова йде не про галузі, а про конкретні проєкти, які наповнюються, деякі з них вже реалізуються, як наприклад будівництво нафтопроводів на території Туреччини, — це є один із елементів промислової стратегії. Інший проєкт — є можливості створення систем зв'язку на базі наших підприємств і багато інших.

Документи щодо змісту промислової політики нині готуються на державному рівні. Протягом найближчих півтора роки багато установ пічне роботу в цьому напрямку, — наголосив академік Геєць.

Митна система України в умовах ринкової економіки

На дводенній науково-практичній конференції, організованій Державним митним комітетом 15 червня 1995 року, зібралися начальники митниць і науковці з усіх реґіонів України з метою виробити пропозиції щодо спрощення митних процедур для підприємств, які займаються зовнішньо-економічною діяльністю при перетині кордонів України. Пропозиції буде передано до Верховної Ради.

Митна політика України розвивається у відповідності до міжнародніх норм міжнародньої митної практики. Відбувається розбудова митної структури, розвиток науки, якої, до речі, ніколи раніше не існувало в Україні.

Діюча єдина митна тарифа побудована на базі гармонізованої системи товарної номенклятури, що застосовується у більшості країн світу. Митні правила дещо відрізняються від тих, що діють в інших країнах, але в цілому враховують положення міжнародніх конвенцій з митних питань і не суперечать міжнароднім нормам.

Однак, деякі митні постанови, ухвалені в перші роки незалежности, нині гальмують розвиток зовнішньо-економічної діяльности України, адже при розробці Кодексу митної діяльности за основу було взято митний кодекс колишнього Совєтського Союзу, який не передбачав виходу на зовнішній ринок підприємств усіх форм власности. Сьогодні Кодекс не відповідає вимогам часу, необхідно докорінно його змінити. Проєкт передбачає доповнити Кодекс: ввести 2 розділи та 52 нові статті.

До 42 статтей ввести доповнення. Проєкт передбачає визначити статус, компетенцію та умови функціонування органів митної системи України. Ряд статтей спрямовано на максимальне спрощення процедури митної контролі шляхом законодавчого закріплення основних засобів контролі.

Нині, в основному, завершено формування митної системи України: створено 70 митниць, 8 управлінь, 268 митних постів. В системі працює 10,4 тисячі чоловік.

Митники України відчувають фінансові труднощі, адже в державному бюджеті коштів на утримання митниць не передбачено. Наприклад, транспортні засоби митники купують за кошти з фонду Соціяльного комітету, створеного в комітеті, яких не вистачає, щоб задовільнити потреби всіх митниць, — повідомив заступник начальника матеріяльно-технічного управління Комітету Олег Мазур.

Можливості українського автомобілебудування

Аналіза структури транспортних засобів України вказує на наявну деформацію: половина автопарку — це автомобілі вантажопідйомністю 2-5 тонн, тоді, як на думку експертів Мінтрансу*, їх кількість не повинна перевищувати 20%. В той же час Україні не вистачає вантажівок до 2 тонн — їх доля становить 18% при потребі 40%.

Структура моторів, що виробляються в Україні, також не задовільняє сучасні вимоги автомобілебудування. Наприклад, у Франції майже всі автобуси й автомобілі вантажопідйомністю понад 2 тонни обладнані дизельними моторами, тоді як автобуси українського виробництва лише на 12%, а вантажівки — на 51% обладнані дизельними моторами. В легкових автомобілях українського виробництва дизельні мотори взагалі не встановлюються, тоді як в автомобілях західнього виробництва чверть машин працює на дизелях.

Одразу ж після проголошення незалежности перед Україною гостро стала пробема структурної перебудови автомобілебудування, реконструкції та технічного переобладнання діючих та організація нових автомобільних виробництв.

В Міністерстві машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії розроблено програми, які координують розвиток українського виробництва: Державна програма автомобілебудування, Програма виробництва моторів внутрішнього згоряння, агрегатів та інших комплектуючих.

Виробництво легкових автомобілів можливо буде налагоджено в Україні спільно з південно-корейською фірмою «Дейву», представники якої нещодавно відвідали Запорізький автомобілебудівний завод «АвтоЗАЗ» з метою обговорити можливість створення легкового автомобіля середньої кляси.

Перша пропозиція корейської сторони — організація виробництва 300 тисяч автомобілів в рік за ліцензією «Дейву» українською стороною

* Міністерство транспорту — прим. Ред.

була відхилена. Запропонований варіянт передбачав зняти з виробництва український модель «Таврія», для збирання якої «АвтоЗАЗ» придбав імпортне обладнання, що дозволяє щороку будувати 300 тисяч автомобілів.

Друга пропозиція корейської сторони полягала в тому, щоб на заводі виробляти 150 тисяч українських «Таврій» і 150 тисяч легкових машин за корейською ліцензією. Поки що остаточного рішення не прийнято.

Нині на базі Запорізького автомобільного підприємства «АвтоЗАЗ» створюється фінансово-промислова група (ФПГ), до складу якої увійдуть підприємства України, що спеціялізуються на виробництві автомобілів та агрегатів до них. Загалом до складу ФПГ «АвтоЗАЗ» увійдуть близько 23 корпоратизованих підприємств.

Конгломерат вироблятиме гаму легкових автомобілів. Поки що базовою моделлю є легкова машина «Таврія», на базі якої створено легковий автомобіль для фармера «Пікап». Останній модель заводу — автомобіль «Дана», вартість якого зросла до 3.800 долярів. Вартість «Таврії» становить 2.700 долярів.

Силові агрегати для автомобілів постачає Мелітопольський моторний завод, потужності якого можуть виробляти 150 тисяч моторів, що лише наполовину задовільняє потреби «АвтоЗАЗу».

Міністерство машинобудування плянує налагодити з іноземною фірмою спільне виробництво силових агрегатів для автомобілів на харківському заводі ім. Малишева. Нині кілька західніх фірм розробляють технічно-економічне обґрунтування проєкту. Найближчим часом буде проведено тендер, переможцем якого стане фірма, яка запропонує найдешевший проєкт.

В минулому році на «АвтоЗАЗі» було збудовано 100 тисяч автомобілів, половину з яких було експортовано до Росії та інших країн СНД.

Нині завод відчуває фінансові складності, адже на перше червня 1995 р. завод не спродукував понад тисячу автомобілів.

Що стосується інших транспортних засобів, то найближчим часом в Україні передбачається виробництво вантажівок на кременчуцькому заводі «АвтоКрАЗ» спільно з міжнароднім концерном «Івеко».

Виробництво нових моделей пасажирських автобусів з використанням двигунів французької «Рено» в останні 2 роки розпочато на Львівському автобусному заводі «ЛАЗ». Заводом опановано виробництво конструкцій середніх, великих та дуже великих міських автобусів.

На сьогодні побудовано близько 300 автобусів, укомплектованих двигунами «Рено», які, в основному, експортувалися до Росії, адже українські замовники не мають коштів на придбання цих автобусів. Цьогорічний бюджет не передбачає жодної копійки на придбання автобусів для міст України. В минулому році 100 автобусів Львівського виробництва придбала київська державна адміністрація; ще кілька автобусів придбали Маріюполь, Донецьк, Херсон. Решта областей України в останні 3 роки не придбали жодного автобуса, — повідомляє заступник міністра транспорту Віталій Рева. Це в той час,

коли одна з найгостріших проблем громадян України — це транспортна проблема.

Виробничі потужності заводу дозволяють щороку виробляти до 16,5 тисяч автобусів. В минулому році було збудовано 8 тисяч, в основному старих моделей, тому що завод не мав коштів на придбання французьких моторів: вартість одного мотору становить 43 тисячі долярів.

Нині завод розпочав виконання контрактів, за якими він повинен збудувати 400 автобусів, що будуть експортовані до Росії. Після тримісячного простою заводу вистачить роботи на 3 місяці.

Ключова роля сильної України у піднесенні безпеки в Европі

Центром проґнозування соціяльно-економічних та політичних процесів (далі — Центру) спільно з Інститутом світової економіки та міжнародніх відносин 23 червня 1995 р. було організовано «круглий стіл» на тему: «Україна в сучасній Европі», в роботі якого брали участь 17 делеґатів Атлянтичної Ради США, яку очолював колишній Верховний головнокомандуючий об'єднаними силами в Европі генерал Андрю Дж. Ґудпастер. Українську сторону представляли офіційні та неофіційні посадові особи.

Розвал колишньої найпотужнішої в історії імперії під назвою СССР, розширення впливу бльоку НАТО на Схід — такі фактори сьогодення у визначенні Україною можливости створення національної безпеки. Враховуючи вплив США на европейські структури безпеки, Україна покладає надії на допомогу у вирішенні цієї проблеми з боку США.

Початок дискусії поклав Президент Центру Іван Сікора, наголосивши, що нині Україна переживає переломний період у своїй історії, намагаючись визначитися, чи Україна інтеґруватиметься в Европейські структури безпеки, а чи — в Евроазійські. Робоча група Центру розробляє концепцію зовнішньої політики країни, схиляючись до думки, що Україна є ключовою фіґурою як для Заходу, так і для Сходу, і від її вибору залежатиме структура безпеки в Европі. Найбільш оптимальна формула, вважають неофіційні експерти, — інтеґрація України до Евроатлянтичних структур безпеки та співпраця з Евроазійськими структурами.

Україна може бути балянсиром сил у відносинах США-Росія, Росія-Німеччина, Туреччина-Росія, при цьому Україна є природнім союзником США.

Таку формулу було покладено в основу дискусії з надією отримати відповідь від американських експертів щодо цієї проблеми.

Однак, першим заперечив цю формулу керівник управління Міністерства закордонних справ Олександер Харченко, наголосивши, що формула «куди інтеґруватися Україні» несе елемент конфронтації. Нині весь Атлянтичний район переживає унікальну фазу історії — неконфронтаційний підхід, основу якому було закладено подіями 1989 року. На тлі цих подій перед Україною, яка на 100% є европейською країною, не стоїть питання, куди їй інтеґруватися. Питання

полягає в тому, чи зможе сама Европа інтеґруватися? З проханням відповісти на це питання до американської сторони звернувся Олександер Харченко.

Відповідь Андрю Ґудпастера була такою: «Кількість наших сил в Европі зменшується, однак США залишається задіяною в Европі і в НАТО. Хоча роля НАТО дещо зміниться у відповідності з новими принципами безпеки — це принципи співробітництва, а не конфронтації, і вони спрямовані на зміцнення співпраці.

Ми вважаємо, що сильна Україна відіграватиме ключову ролю у піднесенні безпеки в Европі. Україна нікому не загрожує і ніколи нікому не причинила біди в минулому, нині вона може стати добрим сусідом на цьому континенті».

Гостра нестача в сільсько-господарській техніці

Сільсько-господарське машинобудування України дозволяє лише наполовину покривати потреби в сільсько-господарській техніці за рахунок власного виробництва.

Традиційно Україна ввозила в основному з Росії комбайни, деякі моделі тракторів та іншої техніки. В 1992 році в Міністерстві машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії було розроблено національну програму виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для сільського господарства, харчової та переробної промисловости. Програма передбачає опанувати близько 1,5 тисячі найменувань техніки. За період виконання програми, враховуючи недостатність фінансування, було розроблено і запроваджено до виробництва 350 найменувань.

Найближчим часом буде зареєстровано спільне українсько-данське підприємство на базі акціонерного товариства «Рівносільмаш« та данської фірми «ДМ Індустрія». Підприємство спеціялізуватиметься на виробництві зернозбиральних комбайнів типу відомих «Масей-Ферґусон».

Вже в цьому році передбачається збудувати 100 таких комбайнів з імпортних комплектуючих. З часом передбачається налагодити виробництво вузлів та аґреґатів на українських підприємствах.

На початку липня Україну плянують відвідати керівники американської компанії «Джон Дір», яка плянує здійснити переговори з українським урядом щодо організації виробництва в Україні зернозбиральних комбайнів, виробництво яких буде запроваджено за американською ліцензією. Фінансування плянується здійснити за рахунок кредитів США.

Раніше в жнива на полях України працювало близько 120 тисяч комбайнів; нині парк налічує 90 тисяч. Щороку Україна купувала в Росії до 10 тисяч комбайнів «Дон».

Нині на Херсонському комбайнобудівному заводі опановано виробництво комбайнів «Славутич», за основу якого взято російський комбайн «Дон». Однак експерти відзначають неефективність цих комбайнів, адже втрати зібраного врожаю становлять до 20%, тоді як цей показник в імпортних комбайнів в кілька разів менший.

Прогрес чи регрес на реформаторському шляху

Візита в Україну делеґації «трійки» від Европейського Союзу завершилася 28 червня 1995 р. зустріччю з журналістами, в якій також взяв участь Прем'єр-міністр України Євген Марчук. Зі слів Прем'єра, делеґація відвідала Україну з метою відпрацювання механізмів реалізації нещодавно підписаних Президентом України у Брюсселі угод з Евросоюзом, співпраця з яким має досить серйозний проґрес. Очолював «трійку» ЕС міністер у справах Европейської співпраці Міщель Барньє.

У ході зустрічі з українським урядом було узгоджено плян надання допомоги Україні в наступному році за такими напрямками: макроекономічна стабілізація, реформування енерґетичного сектору, сільського господарства, банківської системи та надання допомоги для збільшення темпів інфляції. На цей та наступний рік узгоджено довгострокову допомогу для підтримки торгового балянсу в розмірі 380 млн. долярів.

За день до візити в Україну пан Барньє побував у Каннах на нарадах ЕС, де, за його словами, йшлося про Україну: «Европа радіє з результатів проґресу економічних реформ в Україні». Однак українському громадянинові радіти не доводиться, адже рівень його життя знижується, державне виробництво практично не функціонус.

Найближчим часом новий склад Кабінету Міністрів має намір оголосити низку досить непопулярних заходів з метою продовження економічних реформ, — такою була відповідь Прем'єр-міністра України Євгена Марчука на запитання кореспондента УІС, які ж подальші кроки плянує зробити уряд, щоби реформи дійсно таки мали подальший проґрес.

Нині досягнуто стабілізації на макрорівні, зокрема зупинено інфляцію на рівні 6%, однак на мікрорівні, тобто у виробництві, ситуація різко погіршилася, адже відсутність традиційних кредитів, до яких звикли виробники неконкурентноздатної продукції, нагадує стан безнадійно хворої, обезкровленої людини; чергові вливання у вигляді кредитів лише продовжать аґоністичні муки перед смертю.

Тому дії уряду дійсно можуть бути рішучими й непопулярними щодо збанкрутілих підприємств.

Президент Леонід Кучма на зустрічі із закарпатцями висловив сумніви щодо доцільности продовжувати монетарну політику з метою макростабілізації. «Основне завдання уряду, — вважає Президент, — зупинити спад виробництва, який особливо посилився в останні 2 місяці».

Президент закликав уряд розробити державні програми в пріоритетних галузях і забезпечити їх державну підтримку. Національні проєкти Президент пропонує розробити в аерокосмічній галузі, ядерній енерґетиці, авія- та суднобудуванні, видобутку золота, енерґозабезпеченні, і, звичайно, в проєкті розвитку аґропромислового комплексу.

Однак, цей заклик Президента наново розробляти такі проєкти дивує. Адже ще в 1992 році більшість з перерахованих програм було розроб-

лено галузевими міністерствами, і більшість з них, отримуючи державну підтримку, вже мала завершитися. В дійсності, програми реалізовані лише наполовину, а український ринок вдало захоплюють спритні бізнесмени з Заходу.

Леонід Кучма має намір розпочати переговори з Міжнароднім валютним фондом щодо узгодження змін кредитної політики. На думку Президента, в цьому році Україні не вдасться досягнути рівня інфляції до 2 відсотків; необхідно утримати 5%. Існує реальна загроза, що можна не утримати стабілізацію і одночасно зірватися в новий цикль виробничого спаду.

Як відомо, в підписаному Меморандумі між Україною та Міжнароднім валютним фондом, Україна зобов'язалася скоротити інфляцію до кінця року до 1–2%.

Не маючи змоги виконувати взяті на себе зобов'язання перед МВФ, українське керівництво протягом 3–4 років має намір повністю відмовитися від кредитів Міжнародного валютного фонду і зосередитися на розробці програм, під які створюватимуться фінансово-промислові групи. Нещодавно Верховна Рада схвалила в першому читанні Закон про фінансово-промислові групи (ФПГ). Ще на початку цього року Президент України видав Указ про створення ФПГ, на який, однак, парлямент в березні наклав своє вето.

Накреслена більшістю індустріяльних галузей стратегія реформування промисловости спрямована на створення фінансово-промислових груп, дозвіл на що, згідно із Законом, повинен давати Кабінет Міністрів.

Мінімальний установчий фонд ФПГ визначено в розмірі одного мільйона ЕКЮ. Закон, зокрема, передбачає, що ФПГ не матиме статусу юридичної особи.

Перспективи розвитку житлового будівництва в Україні

Висока щільність проживання, довгі черги на отримання житла, недостатнє фінансування житлового фонду і значне погіршення стану будівель в центральних частинах міста — такий висновок зробили експерти Світового банку, вивчаючи стан житлового сектору в Україні з метою надання кредиту урядові для здійснення проєкту розвитку житлового будівництва.

Уряд розробив проєкт житлового кодексу України, який найближчим часом буде передано на розгляд до Верховної Ради. Враховуючи гостроту проблеми через різке скорочення обсягів державного фінансування на спорудження житлових будинків, єдино можливий спосіб збільшити житлові площі — це залучення інвестицій самих громадян у спорудження власного житла.

Нині понад 2,5 мільйони сімей «стоять в черзі на квартири», з яких 672 тисячі — пільговики. Враховуючи, що можливості держави зараз дозволяють споруджувати лише 150 тисяч квартир щороку, задовільнити потреби у квартирах можна буде лише через 17 років.

За порадою експертів Світового банку, уряд має намір реформувати систему житлового будівництва. Для розвитку житлового будівництва створюватимуться спеціяльні фонди для надання позик на придбання житла. Державні субсидії будуть зменшуватися.

Восени 1995 року передбачається реалізація проєкту розвитку житлового будівництва, фінансування якого здійснюватиметься за рахунок кредитів Світового банку. Розмір позики сягатиме 100 мільйонів долярів.

Участь у проєкті братимуть кілька міст України, мешканцям яких буде надана можливість сплачувати до 70% вартости житла у кредит зі щомісячними відсотками за ставкою Світового банку. Покупці можуть відразу сплатити всю суму готівкою. Позику Світовому банкові уряд України повинен повернути через 17 років. Що стосується невідповідности термінів погашення покупцями квартир та повернення позики Світовому банкові, то в містах необхідно створити автоматично поновлюваний Фонд житлового господарства міста і реінвестування коштів, про що є угода зі Світовим банком.

Нині назагал мешканець українського міста має 18 квадратних метрів житлової площі — це третина того, що має мешканець західньоевропейської країни. Низький рівень плати за державні квартири обмежує можливості фінансування догляду за житлом. В 1992 році уряд зробив перші кроки щодо приватизації квартир. Однак нині приватизація житла вдвічі сповільнилася.

Передбачається приватизація будинків. Згодом будуть приватизовані й житлово-експлуатаційні контори. Закон про приватизацію державного житлового фонду був прийнятий у червні 1992 року, згідно з яким в 1993 році мешканці квартир розпочали їх приватизацію. Нині близько 25% житла вже приватизовано.

Головною метою Світового банку в галузі житлового будівництва в Україні є сприяння розвиткові ринку житла, який, в основному, фінансувався б з внутрішніх джерел.

Акціонування військово-промислового комплексу

Фонд державного майна України розробив проєкт акціонування одного з найпотужніших підприємств військово-промислового комплексу України — Харківського об'єднання «Хартрон», яке в колишньому СССР спеціялізувалося в розробці та виробництві систем управління до космічних апаратів. Приватизацію «Хартрону» пильнуватиме керівництво Міністерства машинобудування, військово промислового комплексу й конверсії.

На базі «Хартрону» та американської фірми «Вестінгавз» створено спільне підприємство «Вестрон», що спеціялізується в розробці автоматизованих систем управління технологічними процесами атомних електростанцій. Одна з головних умов установчого договору СП «Вестрон» — це акціонування «Хартрону» з подальшим придбанням американською стороною 51% акцій. У разі невиконання цієї умови, договір про створення «Вестрону» буде розірвано.

1,6 мілрд. дол. США на новий саркофаг в Чорнобилі

Міжнародній консорціюм «Альянс» завершив розробку технічно-економічного обґрунтування реконструкції об'єкту «Укриття» над 4 енерґоблоком Чорнобильської АЕС. Проєкт передано на розгляд урядові України та міжнароднім експертам.

За оцінками «Альянсу», вартість спорудження нового саркофагу становить 1,2 мільярдів ЕКЮ (або 1,6 млрд. долярів США). Протягом 10 років передбачається спорудити новий саркофаг, в той же час забезпечуючи контролю за діючим.

Фінансування проєкту здійснювалося за рахунок коштів Европейського Союзу за програмою ТАСІС. До складу «Альянсу» входять такі фірми, як «Кампенон Бернар» (Франція), англійські фірми «АЕА Технолоджі» і «Тейвуд інженірінґ», французькі фірми «Бюік» і «СГН» та німецька «Вальтер Бав».

Розробка економічних обґрунтувань щодо спорудження нового об'єкту «Укриття» — це перший вклад Европейського Союзу для вирішення майбутньої долі ЧАЕС.

Далі необхідно розробити технічний проєкт споруди, однак його реалізація можлива лише після виведення з роботи третього енерґоблоку в 1999 році, якщо буде досягнуто взаєморозуміння із Заходом щодо фінансування закриття ЧАЕС.

Проєкт консорціюму «Альянс» основну увагу концентрує на верхній частині саркофагу, тоді як під землею сховано велику кількість ядерного пального. Проєкт не враховує необхідности гідроізоляції підземної частини під зруйнованим реактором.

Міжнародне Співтовариство з'єднує зусилля для подолання наслідків аварії на ЧАЕС

Уряд України схвалив концепцію створення Міжнароднього науково-технологічного центру з проблем ядерних та радіяційних аварій.

Заяву про наміри заснувати Міжнародній центр було підписано в травні під час візити Президента США Клінтона в Україну. Створення дослідницького Центру має на меті об'єднати інтелектуальні та матеріяльні ресурси міжнародніх організацій, наукових і ділових кіл з метою подолання наслідків аварії на ЧАЕС, їх мінімізації, а також розробки технологій реабілітації забруднених територій.

Передбачається вивчення захворювань раком щитовидної залози та інших хворіб, що стали наслідком аварії на ЧАЕС. США надаватимуть необхідне обладнання та допоміжні матеріяли, наукові й технічні консультації.

Міністер Оборони України не поінформував пресу про візиту української військової делеґації до США

Візита української делеґації до США на чолі з міністром оборони України Валерієм Шмаровим проходила у відповідності з пляном

двосторонньої співпраці між військовими відомствами країн, — таке офіційне повідомлення пресової служби Міністерства оборони України.

Зустріч В. Шмарова з журналістами було заплановано на 13 липня, однак міністер на неї не з'явився. Хотіли почути звіт про поїздку народні депутати, прийшов навіть колишній міністер оборони України Костянтин Морозов, до якого увага преси була напричуд активною.

Костянтин Морозов повідомив, що нині він займається лише громадською діяльністю, не маючи ніякої державної посади. Що стосується заснованої минулого року громадської наукової дослідницької організації (Центр дослідження проблем української державности), то К. Морозов працює над розбудовою напрямків її діяльности.

На запитання кореспондента УІС, як екс-міністер оцінює відшкодування Україні обіцяних коштів згідно з тристоронньою угодою з ядерного роззброєння, відповідь Морозова була такою: «Я йшов на цю пресову конференцію, щоб почути ті факти і їх оцінки, після чого я міг би висловлювати своє бачення. На жаль, ми з вами цього не почули».

До поїздки Шмарова до США Україна отримала менше 1% від обіцяних їй коштів. Про зміни Шмаров поінформувати журналістів не побажав, тоді як його пресовий секретар майже годину розповідав про цікаву подорож до США за рахунок американської сторони.

В рамках реалізації тристороннього договору щодо ядерного роззброєння цього року Україна не отримала жодного паливного компоненту для АЕС, — повідомив міністер Охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки Юрій Костенко на вже іншій пресовій конференції для журналістів. На жодній з українських атомних станцій не втримуються нормативні запаси пального, обсяг яких повинен забезпечувати роботу станції протягом півтора року.

Що ж, можливо, з часом Валерій Шмаров побажає сказати дійсну правду, підтвердивши, що угода виконується лише в односторонньому порядку: Україна перестала бути ядерною державою. Ситуація, що склалася, нікому чести не робить.

Захід збільшує консультативну допомогу Україні

Обсяг безплатної технічної допомоги Заходу Україні досяг нині 372 млн. долярів США. Допомога Европейського Союзу Україні зросла до 90,5 млн. долярів, рішення про що недавно затверджено ЕС.

Технічна допомога Заходу — це консультаційні послуги західніх експертів щодо реформування економіки України. Однак проєкт передбачає частину коштів витрачати на придбання обладнання, необхідного для виконання досліджень. Зокрема, на дослідження безпеки атомних станцій України було надано 53,4 млн. ЕКЮ, з яких на придбання обладнання було витрачено 25,5 млн.

У березні 1995 року створено Аґенцію координації міжнародньої технічної допомоги Україні, яку очолила екс-заступник міністра економіки Лада Павлюківська. Аґенція стала правонаступником аналогічної, якою керував екс-віце-прем'єр України Валентин Ландик.

За словами Лади Павлюківської, досвід попередньої Агенції не був позитивним, бо українські експерти не змогли визначити пріоритети в реалізації міжнародньої допомоги.

■

Едіт БОГАЦЬКА

НАУКА, ОСВІТА І ДУХОВЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Обговорено концепцію соціяльної політики Конгресу

17 червня 1995 р. у Києві відбувся семінар з проблем приватизації та соціяльної опіки українського трудівника, організований Конґресом Українських Націоналістів. У межах підготовки до Другого Збору необхідно було виробити концепції із зазначених проблем, а також обговорити проєкт Концепції соціяльної політики Конґресу Українських Націоналістів.

На семінарі з доповідями виступали фахівці-економісти — вчені, викладачі вищих навчальних закладів, практики, а також представники вільних профспілок з різних міст України — Тернополя, Луцька, Донецька, Черкас, Сум, Києва.

Серед тем, що були висвітлені у доповідях, а потім обговорені учасниками семінару-диспуту, були такі актуальні: «Становлення українського власника — запорука економічного розвитку Держави»; «Приватизація на селі — шлях до насичення українського ринку продуктами харчування»; «Кожному українському громадянинові забезпечене право на власне житло»; «Концепція приватизації як забезпечення соціяльної опіки українського трудівника»; «Розвиток вільного профспілкового руху — запорука соціяльної опіки»; «Концепція соціяльної опіки Конґресу» тощо.

Ідеологія українського націоналізму ставить на чільне місце вільний розвиток української нації у незалежній Українській Державі. Відомо, що складовою частиною нації є родина, а в кожній українській родині на сьогодні є трудівники — вчителі, медики, науковці, інженери, робітники тощо. Тому одним з пріоритетних завдань Конґресу є робота в напрямку соціяльної опіки українського трудівника, засадничі позиції якої викладені у проєкті Концепції.

1. В галузі економічної реформи та приватизації Конґрес Українських Націоналістів домагатиметься:

а) створення в Україні соціяльно-ринкової економіки, в якій кожен український громадянин матиме право на працю згідно його здібностей та освіти, а також право на вільний вибір місця праці;

б) досягнення такої соціяльно-економічної структури України, яка базується на принципах солідарности, самовідповідальности й соціяльної справедливости, згідно з якими людина зобов'язана суспільству, але й не меншою мірою суспільство має обов'язки перед людиною;

в) утворення такої законодавчої бази в Україні, яка сприяла б розвиткові малих, середніх та великих приватних підприємств, котрим буде забезпечено рівні можливості вільної конкуренції на ринку; при цьому буде унеможливлене тотальне проникнення у бізнесові структури неукраїнських елементів;

г) забезпечення права на приватну власність кожному українському громадянинові при приватизації державних підприємств та загальнонаціонального майна;

д) забезпечення права кожного трудівника на співвласність виробничих фондів і право вирішального голосу у справах, які торкаються його професійних і соціяльних інтересів на виробництві;

е) забезпечення деколективізації сільського господарства, тобто встановлення приватної власности на землю та селянські двори.

2. В галузі фінансово-податкової політики Конґрес Українських Націоналістів має намір:

а) забезпечити незалежність Національного банку від центральної влади, який має не тільки робити емісію грошової одиниці, але й відповідати за грошову політику. Наглядати за всією банківсько-кредитною системою, самостійними комерційними банками, ощадними касами, соціяльними банками спілкового та громадського характеру;

б) забезпечити утворення сільськогосподарських банків;

в) забезпечити проґресивну податкову політику з метою перерозподілу національного прибутку та покриття бюджетних соціяльних потреб;

г) забезпечити встановлення податкових пільг для економічно слабких, але необхідних підприємств, а також на випуск та запровадження нової продукції;

д) забезпечити чітку контролю за сплатою штрафних санкцій до порушників податкового законодавства, що забезпечить поповнення державного бюджету на соціяльні потреби.

3. В галузі соціяльного забезпечення українського трудівника необхідно:

а) забезпечити зріст заробітньої платні українського трудівника, виходячи з мінімального прожиткового кошика на продукти харчування та товари першої необхідности;

б) забезпечити зріст мінімальної пенсії пенсіонерам, інвалідам та стипендії студентам, які б змогли забезпечити нормальний рівень;

в) забезпечити безплатне медичне обслуговування, запровадивши державне медичне страхування;

г) забезпечити проґресивний зріст заробітної платні;

д) забезпечити виплати жінкам по догляду після народження дитини;

е) забезпечити виплату оплачувальних відпусток, влаштування будинків відпочинку, санаторій, профілякторіїв, дитячих таборів тощо.

4. В галузі законодавства та законодавчої діяльности:

а) через депутатів від Конґресу Українських Націоналістів відстоювати в комісіях ВРУ впровадження законодавчої бази, щоб забезпечити виконання концепції;

б) через постійні консультації з профспілковими лідерами, користуючись правом законодавчої ініціятиви, виходити з пропозицією до комісії ВРУ щодо запровадження законодавства з соціяльної опіки.

5. В галузі профспілково-робітничого руху:

а) підтримати національно зорієнтованих лідерів Федерації Профспілок України;

б) доводити шкідливість структури ФПУ як розсадника неокомуністичних лівих сил в Україні;

в) допомагати лідерам вільного профспілкового руху в пляні усвідомлення поєднання робітничого руху та національно-визвольної ідеї.

У результаті обговорення, на семінарі до Концепції було внесено деякі доповнення. З цими доповненнями новий проєкт буде видруковано і надіслано в осередки Конґресу Українських Націоналістів для вивчення.

Нумо, освітяни, гуртом до книгозбірні

Мається на увазі Центральну освітянську бібліотеку, що міститься в Будинку вчителя в Києві. І хоча ця книгозбірня існує від початку XX сторіччя, проте нині вона переживає другу молодість.

1911 року в Києві було вирішено створити Педагогічний музей, який мав сконцентрувати в єдиному колі педагогічні сили, що працювали на розбудову освіти і виховання молоді. На кошти, зібрані міською громадою, переважно освітянською, було збудовано пречудовий будинок, який в подальшому уславився як місце перебування Центральної Ради. А напередодні Першої світової війни в ньому відбувалися зустрічі освітян з видатними педагогами, літераторами, відомими людьми, кипіло бурхливе громадське життя і... функціонувала педагогічна бібліотека. Незважаючи на часи, вона перебувала тут постійно, в тому числі й за часів Центральної Ради. Але у 50 роках, коли в цьому будинку було створено музей Леніна, освітян «перекинули» в інше місце, і відтоді почалися мандри бібліотеки різними приміщеннями, в результаті яких вона втратила значну частину фондів, зберігши лише дещицю з дореволюційних видань, а серед них кілька справжніх раритетів. Лише в 1985 році, коли комуністична влада, перекопавши половину історичної Володимирської Гірки, збудувала для свого вождя помпезний музей у стилі «розвиненого соціялізму», освітяни знову розташувалися в будинку колишнього Педагогічного Музею, а бібліотека отримала тут невелике приміщення.

Після здобуття Незалежности постала потреба у створенні в Україні освітянської бібліотеки як основного науково-методичного й координаційного центру шкільних бібліотек, і 1993 року, за наказом міністра освіти Петра Таланчука, ця книгозбірня отримала статус Центральної освітянської бібліотеки. Цей крок був і своєчасним, і корисним, адже

освіта, яка є головною підвалиною вихованння молоді, на той час такої бібліотеки не мала (після розвалу Союзу чільна в галузі Державна бібліотека ім. Ушинського залишилася цілою і неподільною в Москві). Відтоді почалася кропітка робота над створенням головної української освітянської бібліотеки, засадничою позицією якої стало виховання національно свідомого громадянина України. Як повідомила завідувачка ЦОБ Павля Рогова, зараз надається дуже велику увагу тому, щоб шкільні бібліотеки могли взяти на себе таку ролю — надавати допомогу не лише учням і вчителям, а навіть батькам у розвиткові національної освіти і піднятті інтелектуального рівня.

У ці важкі часи по крихтах складається педагогічний фонд, котрий налічує майже 100 тисяч книжок. Тут відкривають читачам українські педагогічні журнали: бібліотека отримує всі періодичні освітянські видання, і навіть деякі закордонні, адже не кожен освітянин може передплатити їх у власне користування. Обмежені можливості шкільних бібліотек, а сільські бібліотеки можуть передплатити лише одну газету.

Оскільки бібліотека перебуває в структурному підпорядкуванні Інституту системних досліджень освіти (важливою функцією якого є створення національних підручників), вона отримує всі їхні видання. У бібліотеці організовано абонементне обслуговування населення, тобто література видається й додому, і сюди йдуть учителі, учні ліцеїв і коледжів, педагогічних університетів тощо. А невдовзі буде створено міжбібліотечний абонемент і кожен освітянин, де б він не жив, зможе замовляти літературу додому.

Цікаву й надзвичайно цінну частину фонду складають книжки, подаровані бібліотеці представниками української діяспори: вони дарують те, що було видано за кордоном, але не потрапило в Україну через ідеологічні антиукраїнські постанови большевицької влади.

А першопочатком було 196 книжок, подарованих Українською Інформаційною Службою (Лондон) ще тоді, коли Незалежність тільки утверджувалася і в київських бібліотеках нічого не було про історію ОУН-УПА; не було таких книжок, як «Московські вбивці Степана Бандери» та ін. І це стало щасливим початком збирання літератури, скерованої на національне відродження.

Професор історії Радґерського університету (США) Тарас Гунчак подарував 300 книжок із власної бібліотеки, а серед них — його роботи з історії України. Завдяки йому тут з'явилася «Енциклопедія Українознавства», видана за кордоном у шістдесятих роках, і оскільки до київської книгозбірні надходять томи нової, сучасної енциклопедії, є добра нагода порівняти їх між собою.

Яр Славутич, відомий поет і літературознавець з Канади, подарував понад 50 власних книжок, практично весь творчий доробок. Свою творчу спадщину нещодавно презентував Дмитро Нитченко, відомий письменник і педагог з Австралії.

Полковник у відставці Степан Олійник, який мешкає у Сполучених Штатах, але багато працює для розбудови України, презентував освітянській книгозбірні понад 100 книжок із свого фонду — це такі

унікальні видання, як «Документи й матеріяли української громадської групи сприяння виконанню Гельсінської угоди» (1978 рік), «Українські юристи під судом КҐБ», «Іван Франко про соціялізм і марксизм» тощо.

Окрім суто бібліотечної діяльности, колектив книгозбірні послідовно веде й культурологічну роботу, яка є і важливою, і престижною, і традиційною для українських освітян та інтеліґенції взагалі. Бібліотека постійно репрезентує себе в освітянських колах, організуючи вечори-зустрічі з педагогами, огляди освітянської літератури. Впродовж останніх трьох років у Будинку вчителя відбуваються вечори літературно-музичного циклю «Визначні жінки України», на яких відкриваються забуті або викреслені імена. Саме тут було організовано презентацію книги видатного українського педагога Григорія Ващенка «Виховний ідеал»; вечір-зустріч з редакцією журналу «Кур'єр Кривбасу», що в російськомовному середовищі веде велику подвижницьку роботу. Все це стало можливим завдяки творчій співпраці з Міністерством освіти, Інститутом літератури Національної Академії Наук, Спілкою письменників, Інститутом системних досліджень освіти.

Бібліотеку знають в Києві, в Україні і навіть за кордоном. Сьогодні вона одна з важливих інституцій, що виховує молодого читача в національному дусі, відкриваючи перед ним цікаві сторінки історії і нові імена. Тарас Гунчак разом з Міністерством освіти й Інститутом українознавства організував курс лекцій для підвищення кваліфікації вчителів з історії. Тут читатимуть лекції визначні вчені і письменники.

Центральна освітянська бібліотека, як методичний та координаційний центр шкільних бібліотек, нині переростає в державну бібліотеку. У цьому є велика необхідність не лише для киян, але й для освітян усієї України. Можливо, це дозволить трохи поліпшити матеріяльне забезпечення і вирішити одне з болючих питань — утримання кваліфікованих кадрів. Оскільки вона є галузевою, недостатньо лише професійної обізнаности. Тут потрібен педагог-інтелектуал, що постійно перебуває в стадії навчання: необхідно вивчати педагогічні новації, знати, як розвивається педагогічна майстерність, які з'являються праці з основ педагогіки, і все це доносити до відвідувачів. Колектив бібліотеки складається зі справжніх ентузіястів — людей, які люблять бібліотечну справу, але нині одного ентузіязму мало.

Центральна освітянська бібліотека розбудовується, і хоча її фонд порівняно невеликий, раніше чи пізніше, — впевнена Павля Рогова, — вона буде тією бібліотекою, яку потребує Україна для виховання національної еліти і розвитку національної освіти.

Націонал-демократи забули про «провінційний» Конотоп

У переважної більшости українців Конотоп асоціюється з конотопською відьмою, майстерно описаною клясиком української літератури, витівки якої надали містові екзотичного вигляду. А півтора століття після большевицька «чортівня» так його знівелювала, що нині це напівмісто-напівсело майже не відрізняється від інших населених

пунктів районного маштабу не лише Сумської области, але й інших реґіонів України. З волі Обласного керівництва Сумщина неохоче й мляво позбувається ознак (і духу) старої імперської держави і набуває рис нової України: де-неде побачиш бляклий синьо-жовтий прапор, колишню вулицю Леніна перейменують на вулицю Свободи, а то й залишать незмінною. Тобто, зміни носять суто зовнішній характер. А внутрішньої, глибинної перебудови не відчуєш і не побачиш, скільки б не скребти оті товстелезні комуністичні нашарування: у кожному райцентрі неодмінний будинок райради чи міськради (колишній райком партії) зі старими функціонерами районного маштабу; неодмінний пам'ятник вождю з вказівною правицею (скерованою чомусь завжди в бік найближчого ґастронома); ті ж колгоспи і ті ж гасла — «Мір, труд, май». Своєрідність Конотопу полягає хіба-що в глибокому, зарослому бур'яном проваллі в центрі міста: можливо, саме там гуляла колись конотопська відьма.

1 липня 1995 р. його вулиці виглядали сонними й безлюдними. Не було жодних ознак того, що в центрі цього районного містечка має відбутися подія, якої конотопчани, мабуть, зроду-віку не бачили й не сподівалися побачити. Дивина почалася рівно о 17 годині: під звуки місцевої військової духової оркестри відбувся урочистий хід, організований націонал-демократичними силами України. Над колоною демонстрантів майоріла безліч прапорів: державні синьо-жовті; червоно-чорні — Конґресу Українських Націоналістів; вимпели київських рухівських осередків; стяги і штандарти УНА-УНСО та Українського Козацтва. А попереду — величезний, на всю ширину колони, транспарант із закликом до підтримки боротьби чеченського народу проти російської експансії. Демонстранти пройшли центральною вулицею і зупинилися перед пам'ятником Тарасові Шевченку, де відбувся мітинґ.

Районна влада не обтяжила себе тим, щоби сповістити конотопчан про майбутній захід, тому місцевого люду на вулицях майже не було, але ті, хто в цю пору випадково опинився на майдані, зі щирим зацікавленням спостерігали незвичне дійство, уважно прислухалися до промовців і охоче брали з рук демонстрантів листівки й газети. Після мітинґу й співу «Червоної калини», гості рушили до автобусів, які мали їх відвезти до столиці.

Яким же чином півтисячі активістів національно-демократичних організацій цього спекотного дня опинилися майже за 250 кілометрів від столиці? І чому саме в Конотопі?

Подія, що привела їх сюди, сталася 29 червня 1659 року й увійшла в українську історію під назвою Конотопської битви. Того дня козацьке військо під проводом гетьмана Івана Виговського вщент розгромило російську царську армію князя Трубецького. Ось що про цю битву написав Вол. Соловйов в «Історії государства Російського»: «Цвіт московської кінноти, що відбув щасливі походи 1654-1655 року, загинув в один день, і ніколи вже після того цар московський не був у силі вивести в поле такого блискучого війська. У жалобній одежі вийшов цар Олексій Михайлович до народу, і жах охопив Москву. Удар був тим тяжчий, що був несподіваний. Трубецькой, на якого

покладалися найбільші надії, муж на війні щасливий і ворогам страшний, згубив таке величезне військо! Після здобуття стількох міст, після здобуття литовської столиці царська столиця Москва тепер затремтіла за власну безпеку. З наказу царя люди всіх станів поспішали на земляні роботи для укріплення Москви. Сам цар з боярами раз-у-раз приходив дивитися на ці роботи. Мешканці околиць зі своїми родичами і майном наповнили Москву, і ширилися чутки, що цар виїздить за Волгу, за Ярославль. Ждали, що Виговський піде просто на Москву. Усього війська в Трубецького було понад 100 тисяч чоловік».

Конотопська битва відбулася в кількох кілометрах від міста на полі між сучасними селами Шаповалівкою і Соснівкою. Раніше тут відзначалося козацьке свято, яке організовувала місцева влада й сільська інтеліґенція. Проте про Конотопську битву тоді не згадували і її річницю не відзначали. Але й ці «урізані» урочистості почалися вже після Незалежности. А перед тим, за часів совєтської влади, нікому навіть на думку не спадало вшановувати звитяжний бій українського козацького війська, адже міт про непереможну російську армію був чи не найголовнішим у системі політичних мітів і відвертої брехні, яку виплекав імперський режим (згадаймо, що «город слави руского оружія» Севастополь упродовж своєї недовгої історії двічі потрапляв в облогу. Обидва рази «рускоє оружіє» здавало його ворогові. І все рівно — «Севастополь — город руской слави!» Незбагненна логіка! Абсолютно перекручена свідомість!).

Сільська влада на свій розсуд подбала про те, щоб 1 липня 1995 року надати цій події ознак свята: українські молодиці, самі наче пампушки, пропонували кулінарні вироби, пиріжки, чебуреки, щойно засмажені шашлики; нуртувала торгівля напоями різної міцности і призначення, адже свято тривало від самого ранку. А опівдні, біля дубового хреста на невеликому кургані Патріярх Київський і всієї Руси-України Святійший Володимир (Романюк) відслужив поминальний молебен за загиблими козаками, після чого хресний хід рушив до галявини посеред природнього парку, де в недалекому майбутньому буде споруджено церкву. Патріярх освятив цеглину, закладену в фундамент майбутньої православної святині.

Після церемонії освячення відбувся мітинґ, на якому виступили народні депутати Верховної Ради України і депутати місцевої ради. Промовці говорили про те, що в історії України було багато битв. Але Конотопська битва була переможною. І необхідно інформацію про битву повернути у свідомість українського суспільства. Чому це потрібно? Сьогодні, як і 300 років тому, відносини між Україною і Росією непрості. Конотопська битва свідчить, що не було добровільного об'єднання, а було загарбання, якому українці не хотіли коритися. Інформація про неї потрібна, щоб не було більше угод про спільний військово-повітряний простір, про нульовий варіянт і міжнародній економічний комітет; щоб Україна і Росія були мирними сусідами і йшли кожна своїм шляхом і щоб Росія знала, що в Україні Чеченія не повториться. А політики повинні засвоїти два головні уроки Конотопської битви: Росія ніколи не буде стратегічним партнером України, бо в неї зовсім

інші геополітичні інтереси, а тому треба орієнтуватися на Европу, а не на евроазійський простір; і другий урок — всі українські національно-демократичні сили повинні об'єднатися навколо національної ідеї.

Місцеве селянство у переважній більшості підтримало і відзначення річниці військової перемоги, і спорудження церкви (яку, до речі, будуватимуть за народні пожертви). Зауваги стосувалися іншого. Одна молодиця зформулювала їх таким чином: «Все добре, але погано, що прапори різні». «А які мають бути?» — питаю. «Треба, щоб був один — синьо-жовтий. А то незрозуміло: і чорні з червоним, і сині, і блакитні, і зелений якийсь (державний прапор Чечні — Е. Б.)».

Можливо, інтуітивно ця проста сільська жінка відчула, що різномаїття прапорів якимось чином пов'язане з розпорошеністю українських демократів по різних партіях, рухах, а Україна нині найперше потребує єдности й згуртованости. Але покищо до цієї єдности далеко, а різні громадські організації і партії, кожна по-своєму, своїми методами і засобами «підштовхують» пошматоване українське суспільство до купи, до усвідомлення необхідности міцної Соборної Держави. Але на селі ці тонкощі зрозумілі далеко не всім, а можливо, і зовсім не зрозумілі.

Свято відбулося. І хоча не вдалося уникнути певних організаційних негараздів — не всі бажаючі дісталися з Києва до місця подій; через непорозуміння не заспівав славетний чоловічий хор «Чумаки» — але традицію відзначення річниці Конотопської битви започатковано. Ці події надовго закарбуються у пам'яті конотопчан і мешканців навколишніх сіл. Зроблено перший крок на шляху до того, щоби Конотопщина й Сумщина більше не були опорою комуністичного проросійського режиму — віднині вони повинні стати оплотом державництва й демократії.

Філософія і культура — тема II Всеукраїнського Філософського Конґресу

Від 27 до 29 червня в Києві тривав Другий всеукраїнський конґрес філософів. Він був присвячений темі «Філософія і культура». А попередній, перший конґрес відбувся 1991 року і стосувався філософії духового відродження України.

На відміну від деяких політиків, для українських філософів високий відсоток громадян, що підтримали Незалежність, не був несподіваним. Адже філософи за останні 15-20 років зрозуміли, що світ прямує до уособлення, і не тільки з національної точки зору. Світова філософія стала приділяти багато уваги особистості й культурі, почала розуміти, що культура — це унікальна річ, вона не може бути загальною або універсальною. Це стосується і так званої «совєтської культури»: її не було і не могло бути в принципі, а була совєтська цивілізація, були вироблені певні соціяльні умови. Тоді було те, що можна назвати «забуттям культурного буття». Сам термін «забуття» означає «зайти за буття», тобто не помітити його.

На Першому конґресі мова йшла про те, як в умовах перебудови та гласности бути з філософією. Очевидно, що й її треба було перебудовувати. Тоді було висунуто гасло деідеологізації філософії, тобто

звільнення від ідеологічних обмежень, хоча в Україні зберігалася традиція справжнього філософствування і були роботи, абсолютно незалежні від ідеологічних утисків.

Коли мова йде про культуру, то варто зазначити, що філософія вивчає універсальні проблеми, а національна культура явище унікальне, неповторне. Але замислюватися над цим почали тільки в період між двома війнами. І світова філософія зараз виробляє певний теоретичний понятійний апарат, щоб «схопити» такий феномен, як національна культура.

Коли виникли умови вільно говорити про українську культуру, багато філософів почали вивчати її історію, адже процес відродження потребує повернення до джерел. Необхідно було згадати імена видатних культурологів — М. Драгоманова, Д. Донцова, П. Куліша, Є. Маланюка та ін. Але повернення до них або відродження того, що було забуто, вимагає багато часу. Нині воно продовжується і триватиме ще довго.

У зв'язку з цим, а також тому, що треба розбудовувати саму українську філософію і підняти її до рівня світової, виникла ідея скликати Другий конґрес і на ньому з різних боків обговорити феномен культури: як її розуміти, що з нею робити, як її розбудовувати, куди вона буде розвиватися? Це завдання важливе, зокрема ще й тому, що філософія викладається у вищих навчальних закладах. Але викладається так само, як це було за часів СССР: та сама марксистська діялектика, те саме «матерія первинна, а свідомість вторинна», ті ж філософські категорії Геґеля. Як і раніше, говорять, що людина це — суб'єкт історії, що вона творить буття і мусить розвивати суспільне життя. А насправді, вважають сучасні філософи, людина не є суб'єктом історії. Наробки світових філософів свідчать, що людина не має навіть можливости стати суб'єктом буття. Виявилося, що вона не є суб'єктом навіть науково-технічного проґресу, бо вона не здатна все передбачити. Згадаймо долю тих фізиків, які на зорі XX століття вивчали ядерні перетворення: чи уявляли вони, що їхні дослідження приведуть до атомної зброї? Карло Маркс хотів будувати життя раціонально, але нічого не вийшло. І не тому лише, що Маркс був нерозумний, а його послідовники жорстокими, а тому, що людина нездатна плянувати буття, яке побудовано по-іншому, ніж думав навіть Геґель, а тим більше Маркс.

Уся сучасна західня філософія розвивається в тому напрямі, що описує цей феномен: що людина не майстер буття, вона лише є в бутті, і мусить прислухатися до нього не тільки за допомогою розуму, але й серцем, душею, інтуїтивно. Остання теза — це вже філософія українців: Сковороди та Юркевича (який був першим професором філософії в Московському університеті, куди був запрошений з Київської духовної академії).

На Другому філософському конґресі також обговорювалася проблема трансформування викладання філософії у вищих навчальних закладах. Як і на Заході, філософія в Україні залишається для гуманітаріїв обов'язковою дисципліною. І це правильно, адже вона допомагає розвивати мислення і здатність розуміти світ. Але ще й

досі фукціонує стара централізована система керування освітою. А таке керівництво вимагає одного погляду на філософію, однієї навчальної програми. Раніше було легко керувати — вивчайте Карла Маркса і цього досить! А в світі існує кілька — 7 чи 8 — філософських шкіл, які між собою конкурують і дискутують, але жодна не може претендувати на володіння абсолютною істиною. І виникли проблеми: якщо відкинути марксизм і відійти від «єдиної істини», на що орієнтуватися?

У доповідях на конґресі пролунала відповідь і на це питання — на власну філософську традицію. Для цього необхідно ретельно вивчити історію української філософії, написати книжки, створити підручники. Але щоб опанувати українську філософію, треба бути на рівні сучасної світової філософії. Тобто коло замкнулося, і щоб його розірвати, потрібен час і кошти, яких, зрозуміло, немає. Щоправда, надійшла допомога від Фонду Сороса, в межах якого діє програма трансформації гуманітарної освіти.

Окрім того, Міністерство освіти Канади фінансує організацію семінарів Тараса Закидальського, одиного з видатних канадських філософів, який розповідатиме про світову філософську думку, а зокрема про аналітичну філософію, на яку орієнтується канадська філософія. Ці семінари відбудуться у Харкові, Львові та Києві.

Проте очевидно, що необхідно шукати ресурси в середині держави. Деякий оптимізм викликав виступ радника Президента України з гуманітарних питань В. Креміня, який повідомив про створення програми, подібної до соросівської. В Україні буде створено Інститут підвищення кваліфікації, в якому викладатимуть не лише закордонні вчені, але й найкращі українські. І тут постає нова проблема: хто визначатиме найкращих? На конґресі йшлося про те, що це мають робити самі філософи. При всій ідеологічній корумпованості, вважає доктор філософських наук Євген Бистрицький, що разом з тими, хто захищав дисертації, вихваляючи Маркса, Леніна, партію, були й такі, що захищалися на серйозних наукових засадах. І філософська громадськість прекрасно знає, хто чого вартий. Але щоби науковцями не керували номенклятурні постаті, зараз створюються різні громадські об'єднання — Філософське товариство України, Філософський Фонд, головною метою якого є підтримка усього нового й цікавого у філософській галузі.

На конґресі йшлося про те, що філософська громадськість повинна контролювати діяльність державних установ, пов'язаних з розвитком філософської науки: експертні рішення Вищої атестаційної комісії, програми, що створюються в Міністерстві освіти тощо. Зокрема, представник Інституту системних досліджень запевнив, що їхні програми обов'язково направлятимуться на експертизу до Філософського товариства.

Насамкінець філософи склали ухвалу й домовилися, що наступний конґрес відбудеться через два роки.

■

С. КАДЬКАЛЕНКО,
Кандидат юридичних наук

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Діючим законодавством передбачена відповідальність за порушення валютного законодавства — громадянсько-правова, адміністративна або кримінальна. Слід зазначити, що в числі названих форм відповідальности не згадується (про неї в теорії питання ще не розроблено), хоча міри відповідальности мають фінансовий характер.

Стаття 16 Декрету Міністрів України «Про систему валютного вреґулювання і валютної контролі» встановлює відповідальність фінансово-правового характеру для резидентів, нерезидентів, винних в порушенні правил валютного реґулювання і валютної контролі:

— за здійснення операцій з валютними цінностями комерційними банками та іншими кредитно-фінансовими закладами України без отримання генеральної ліцензії Національного банку України накладається штраф у сумі, еквівалентний сумі (вартості) вказаних валютних цінностей, перерахований у валюті України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій, з виключенням банку з Республіканської книжки реєстрації банків або без такого виключення;

— за здійснення операцій з валютними цінностями, що потребують отримання ліцензії Нац. банку України, без отримання індивідуальної ліцензії накладається штраф у сумі, еквівалентній сумі вказаних валютних цінностей, перерахованій у валюті України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій;

— за торгівлю іноземною валютою банками та іншими кредитно-фінансовими закладами без отримання ліцензії Національного банку України або з порушенням порядку та умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку України, встановлених Нац. банком України, накладається штраф у сумі, еквівалентний сумі (вартості) вказаних валютних операцій, перерахованій у валюті України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій, з виключенням банку з Республіканської книжки реєстрації банків або без такого виключення;

— за невиконання уповноваженими банками своїх обов'язків (продавати всі поступлення на користь резидентів в іноземній валюті на міжбанківському валютному ринку України протягом п'яти банківських днів з моменту зарахування таких поступлень на кореспондентські рахунки уповноважених банків, купувати іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України за дорученням і за рахунок резидентів з метою забезпечення виконання зобов'язань, здійснення контролі за валютними операціями резидентів і нерезидентів) — позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України на право здійснення

валютних операцій або штраф у розмірі, що встановлюється Нац. банком України;

— за порушення резидентами порядку розрахунків — штраф у розмірі еквівалентному сумі валютних цінностей, котрі використовувалися при розрахунках, перерахований у валюті України за обмінним курсом Нац. банку України на день здійснення таких розрахунків;

— за невчасне надання, приховування або спотворення звітности про валютні операції — штраф у сумі, що встановлюється Нац. банком України;

— за невиконання резидентами вимог щодо декларування валютних цінностей та іншого майна (що знаходиться за межами України) — штраф у розмірі, встановленому Нац. банком України.

Всі ці санкції приймаються Нац. банком та за його визначенням — підпорядкованими йому закладами. Оскарження дій щодо накладання стягнень (вимог, кар) здійснюється в судовому порядку.

Відповідальність за порушення валютного законодавства передбачена в адміністративному (ст. 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення — порушення правил про валютні операції) та кримінальному (ст. 80 Кримінального Кодексу України — порушення правил про валютні операції, ст. 80* — приховування валютної виручки) законодавстві.

Представляється, що у названих вище статтях Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу через зазначені раніше положення може викликати протиріччя нормовстановлення про відповідальність за використання валютних цінностей в якості застави. Адже валютною вважається операція, пов'язана з переходом права власности на валютні цінності. А цього в заставних відносинах немає. Через заставу кредитор (заставоодержувач) вступає у відносини з боржником (заставодавцем). Однак переходу права власности в даному випадку (до реалізації заставлених валютних цінностей) не відбувається. Право розпорядження заставним майном, згідно статті 17 Закону України «Про заставу», лишається за заставодавцем. Тому переходу права власности, а відповідно й валютної операції, немає. Загалом, мову тут треба вести, скорше за все, про суперечні місця в законодавстві.

Слід до того ж зазначити, що адміністративне та кримінальне законодавство трактує поняття «валюта» фактично як «іноземна валюта». Однак Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютної контролі» (ст. 1) під валютою і валютними цінностями розуміє як валюту і валютні цінності України, так і валюту і валютні цінності іноземні. Тому, використовуючи ці терміни, треба їх розрізняти і в законодавстві точно обумовлювати — «іноземна валюта».

газета «Бізнес», ч. 25 (13), від 4 липня 1995 року.

*

ПОРЯДОК ПЕРЕМІЩЕННЯ ВАЛЮТИ ЧЕРЕЗ КОРДОН УКРАЇНИ

Переміщення валюти через кордон України (як валюти національної, так і іноземної) регламентується Порядком переміщення валюти через кордон України, затвердженим Національним банком України та Державним митним комітетом України ч. 169 від 21 липня 1994 року. Слід одразу зазначити, що в подібних відносинах в усьому світі діють принципи, коли держава намагається обмежити вивіз за кордон своєї національної валюти, сприяє її ввезенню з-за кордону, і такий самий принцип діє і стосовно іноземної валюти — обмеження її вивозу та створення умов для ввозу її в країну. Ці принципи відбилися і на вищезгаданому Порядку.

Громадянам-резидентам і нерезидентам дозволяється вивозити готівкою національну валюту (зареєстровану в митній декларації) з правом використання її за кордоном в сумі до 2 мільйонів карбованців на одну особу, незалежно від її віку. Вивіз валюти України вище цієї норми вимагає спеціяльного дозволу Національного банку України. Ввозити в Україну резидентам і нерезидентам дозволяється вивезену раніше українську національну валюту готівкою в сумі до 2 мільйонів карбованців (при наявності митної декларації). Однак у випадку ввозу національної валюти Порядок вже не встановлює, що сума у 2 мільйони карбованців — «на одну особу».

Більш детально регламентується порядок ввозу та вивозу іноземної валюти. Вивіз іноземної валюти готівкою або чеками, а також платіжних документів та інших цінних паперів дозволяється у випадках:

— якщо ця валюта була ввезена з-за кордону та зареєстрована в митній декларації, за винятком використаної (витраченої);

— якщо іноземна валюта була отримана в Національному банку України або в банках, уповноважених на видачу дозволів на вивіз валюти за кордон. Підставою для пропуску за кордон іноземної валюти за курсом Національного банку України.

В інших випадках дозволяється вивіз іноземної валюти в різних сумах та за різними умовами:

— до 1,000 долярів США, а також дорожні чеки та інші платіжні документи в сумі, що не перевищує 5,000 долярів США — для осіб, котрі виїжджають з метою туризму або в приватних справах;

— до 1,000 долярів США — при виїзді за кордон на запрошення, на лікування або навчання при наявності візи і з дозволу уповноваженого банку (в цих випадках вимагаються й інші документи);

— при виїзді у службових справах терміном до 30 днів — до 300 долярів США на добу, але не більше 9,000 долярів. При цьому дозволяється також вивозити іноземну валюту на транспортні видатки в сумі до 1,000 долярів США. Уповноважений банк у цьому випадку також повинен видати дозвіл;

— до 2,000 долярів США при виїзді громадян-резидентів на постійне місце проживання за кордон.

При виконанні службових обов'язків дозволяється вивозити й інші суми іноземної валюти готівкою:

Для ввезення іноземної валюти встановлено інші межі сум та умов:

— при ввозі іноземна валюта повинна бути заявлена в митній декларації або у валютній книжці (при цьому декларація служить підставою для ввозу зареєстрованої іноземної валюти за кордон протягом одного року);

— ввезення іноземної валюти в сумі до 10,000 долярів США допускається без документів, що свідчили б про джерела походження валюти;

— при ввезенні іноземної валюти на суму понад 10,000 долярів США в митницю подається документ про джерела походження валюти та заява про ввезення валюти з поясненням причин та джерел її походження (копія заяви та доручення, якщо воно потрібне, висилаються в обласну податкову інспекцію). В цьому випадку, якщо валюта ввозиться для юридичних осіб-резидентів за їх дорученням, митні органи також інформують обласне управління Національного банку України;

— при ввезенні валюти на суму 50,000 долярів США митниця видає квитанцію строгої звітности на ввезену валюту (якщо валюта ввозиться для юридичних осіб-резидентів, квитанція не потрібна);

— поступлення на суму понад 50,000 долярів США мають здійснюватися в безготівковій формі або за допомогою платіжних документів в іноземній валюті. Для ввезення валюти готівкою потрібний спеціяльний дозвіл Національного банку України;

— при ввезенні громадянами-нерезидентами іноземної валюти в сумі понад 10,000 долярів США митниці представляється заява на ввезення валюти з поясненням мети, для котрої призначені валютні засоби.

При порушенні встановлених норм ввезення іноземної валюти громадянин-резидент у відсутності документів про джерела поступлення валюти пропускається валюта в сумі 10,000 долярів США, а різниця приймається митницею на зберігання. Якщо протягом трьох років громадянин-резидент не надасть митні документи про джерела походження іноземної валюти, вона поступає в дохід держави.

В усіх вказаних іноземна валюта оцінюється в долярах США або в іншій іноземній валюті, перерахованій в еквіваленті за офіційним курсом, встановленим Нац. банком України.

■

«Мій краю! Ти спливаєш піді мною
мелодією пісні, що з дитинства
з грудей моїх до меба проростала,
тужавіла і пружилась, мов колос,
манила мрійно в голубі світи»

Василь Стус — «Навкруг землі моєї кружляли мрії»

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

ПЕРЕКЛАДИ

З італійської

Ізабелля МОРРА

* * *

Зі скелі споглядаю шир залива...
Це Ізабелля жде, твоя дочка:
Чи не приплине з кораблем, манлива,
Від тебе, тату, вістонька яка.

Ворожа в мене зірка й нещаслива,
Що радощів ніколи не впуска
В тужливе серце; жалість співчутлива
На сльози обертається, гірка.

Ні чайми, ні весла не бачу в морі
(А береги безлюдні і сумні),
Щоб вітром надимать чи різать піну.

А я на долю нарікаю в горі:
В цім закутку, що остогид мені,
Мого страждання бачу я причину.

■

Чезаре ПАВЕЗЕ

* * *

Йде смерть, що має твої очі,
Та смерть, що завжди з нами побіч,
З ранку до вечора, безсонна,
Глуха, мов каяття спізніле
Чи то порок безглуздий. Очі
Твої — це буде марне слово,
І крик беззвучний, і мовчання.
Такими бачиш їх щоранку
Ти, в самотині, як до люстра
Схиляєшся... Надіє люба,
Ми того дня пізнати зможем,
Чи ти життя, чи ти ніщота.

Для всіх у смерти певний вияв.
Йде смерть, що має твої очі.
Це — мов звільнитись од пороку,
Неначе бачити, як в люстрі
Знов виникне обличчя мертве,
Чи слухати уста замкнуті.
Ми сходимо в безодню німо.

■

З російської

Олександра ПАРКАУ

САМА

Замерзлого вікна квадрати
Емаллю барвить синя тьма.
Течуть-стримують зорні шати.
Замкнулось коло. Я — сама.

Так сумно нічисю бути,
Лякають шерехи нічні,
І маятник хвилини скрути
Рахує в слізній тишині.

Горить смарагдово в покої
Лямпадка вогником тремким.
Такою, як була з тобою,
Повік не буду я ні з ким...

■

З англійської

Сер Волтер РОЛЕЙ

СЕР ВОЛТЕР РОЛЕЙ ДО СВОГО СИНА

Три речі є: водночас достигають
І квітнуть, як віддалені вони,
Але як зійдуться із далини,
То одне одному перешкоджають.

Це дерево, конопля і пустун.
З дерев бо роблять шибеницю кляту,
Із конопель сукають мотуз кату,
Пустун це, синку, ти, що люб і юн.

Поки окремо — кожному своє:
Ті зеленіють, бавиться хлопчина.
А стрінуться — і дерево гниє,
Шнур треться, в нім — задушена дитина.

Перехрестись, молитву сотвори:
Розлучать нас, коли б зійшлись ці три...

■

Вільям Генрі ДЕЙВІС

ПРИКЛАД

Направду, приклад міг би дати
Оцей мотиль:
Щасливий, сів він спочивати
На гострий шпиль.
І добре так йому самому
На цьому камені жорсткому.

Тож хай тверде у мене ложе —
Я не лихий.
Бо радість сам творю — як може
Мотиль малий.
Що має в серці дар — уміти
Робити із каміння квіти...

*

ГАРНИЙ ЧАС

Це щастя — геть за огорожі,
Де диких квітів буйна гра!
Веселка і зозуля, Боже!
Яка прекрасна ця пора!
Корови й вівці.
Мене, щасливця,
Запам'ятайте ви навік,
Ці мокрі трави після зливи,
Веселку і зозулі крик...
Бо це сполучення щасливе
В єдиній миті
На цьому світі...

■

Чезаре ПАВЕЗЕ

ОСТАННЯ ЕЛЕГІЯ, ЩО КОЛИСЬ МАЄ БУТИ ПРОЧИТАНА*

Це флірт лишень,
Та все одно:
Вражило, чень,
Тебе давно.

Дні йдуть, і знов
Одне і те ж:
На світ прийшов —
Ну, то й помреш.

З життям розставсь
Минулих днів:
Хтось намагавсь —
Та не зумів...

■

З португальської

Маркіза Д'АЛЬОРНА (Леонора де Альмейда де Портуґаль Льорена е Ленкастре)

СОНЕТ

у відповідь на докори, що завжди пишу сумні вірші

Ну, як би ніжність віршів відтворила
Солодкість радощів, що не відчуті?
Ви, музи, не дасте нічого в скруті,
Крім нарікань; це злої долі сила.

Вечеря гарна чи імпреза мила
Чи ж являть світ в його веселій суті,
Той світ, що в нім жалоба й скарги люті,
Де безмір Космосу — мені могила.

Ніколи днів веселих не розгорне
Летючої фантазії сваволя,
Щоб біль не обернув у тіні чорні.

* Цю останню перед самогубством поезію італійський поет написав англійською мовою (та, через яку він скінчив життя, була американка). Переклад — з інтерлінеарію, зробленого Л. К.

Де в мене радість візьметься позірна,
Коли я — жертва чорної недолі,
Жорстокій меланхолії покірна?!

■

Олександра КОВАЛЬОВА

* * *

«Марноту говорять один до одного,
їхні уста облесні
(Книга псалм. Псалом 12)

На когось мода, а на когось — мор.
Розмова з Богом потребує тиші.
Нема кому читать Святе Письмо,
Всі квапляться писати нечестиве.

Громадяться слова і письмена.
Збентежена душа сама не зна,
Відкіль у пісні виростають крила,
І чим різняться в світі правда й кривда.

І смутен час, і в хижій суєті
Подекуди ще вродяться святі,
Розставляють свічечки на перехресті.
Та хтось об свічку спиною потреться

І знічено погодиться: нема
Ні Бога, ні душі, ані Письма
Святого. І таки наївний дурень
Усяк, хто ще до цього не додумавсь.

* * *

«А сторож сказав: настав ранок,
а все ж іще ніч».
(Книга пророка Ісаї. 21)

У лісі ночувати і в степу.
Які бувають ночі темні й глупі.
Так страшно, коли тільки серце гупа,
А більш — нікого. й загубилась путь.

Холодні пальці не складуть хреста,
Холодні губи не промовлять слова.
Вона влилась — така в'язка й густа —
У кров твою. І це вже темінь крові.

І зійде сонце, й заблищить роса,
І квіткою всміхнеться теплий ранок.
Лиш поночі тобі, бо ніч ти сам.
О, як той ранок серце тобі крає.

Тобі хвилини линуть, як віки.
Твій дух ще там — у скрижанілім сні,
Як ти встаєш — холодний і важкий.
Хоч ранок і настав, а все ще ніч.

* * *

«Бо стане терниною та будяком
уся земля»...
(Книга пророка Ісаї. 7)

Уся земля —
Тернина і будяк.
І душі затужавілі
Не хочуть
І слухати про інший харч.
Їм добре
Вже так, як є.
Якби не ті пророки,
Юродиві сновидці.
Маячню
Свою
Вони підносять до молитви.
І молодь навертається
До мрій
Про виноград,
Оливу.
То шкідливі,
Невчасні мрії.
Бо уся земля —
Тернина і будяк.
І є каміння.
Й того каміння більше,
Ніж пророків.

*

ДАВИДОВІ ПСАЛМИ

Які псалми Давидові прозорі.
Там свіжі рани зцілюють розсолом.
Там Бог ще ходить босий і карає
Відступництво, лжу і легкодухість.
І там тернини світяться, мов зорі,
А колючки гартують чисті душі.

І варто все терпіти до кінця,
І, зрештою, є милість у Творця.
Бо Він прикутий до свого творіння,
Воно росте, — а Він йому коріння.
Такий наївний у своєму гніві,
Цей босий Бог, котрому дітись ніде,
Прокляття Бога видиме й страшне
І зрячої душі не обмине.
І вільно грішному ходить під Богом.
Він не самотній у своєму болі.
Його, як нерозважливу дитину,
Іще трима молитви пуповина.
Зерниста сіль гріхів і каяття,
Осмисленість буття і небуття.
І досі ще крізь млу сія мені
Давидових псалмів цілющий гнів.

* * *

Розпинають тільки святих,
Розпинають тільки зумисне.
Хижо цвях проти сонця блисне,
Хтось хитнеться ні в сих, ні в тих.

Неодмінно звершиться кара,
Неодмінно збереться натовп.
Вимагатимуть, щоб покаявсь,
Щоб роздер свою душу навпіл.

А коли вже тіло і душу
Поміж пальцями пересіють,
Хтось повільно вголос подума:
Може, він таки був Месія?...

Та нараз моргне хитрувато:
Кожен грішний, хто хоче жити:
А як святости не буває,
То святого й треба забити.

* * *

То так судилось — зраджувать Христа?
Апостоли відводять ясні очі.
А хтось зухвало наперед регоче,
Крізь темні душі сміхом пророста.

Іще ні вчинків не було, ні слів.
Лиш похапцем опущені повіки
Та непристойний регіт чоловіка,
Якого, може, й згадувать не слід.

Апостоли. Не треба дорікать.
Від тих повік, опущених в одчаї,
Такої в душу натекло печалі,
Куди тепер від неї утікать?!

А Той, із прадалекої пітьми,
Регочучи, мов крешачи саньми,
Якусь свою образу виміщає,
Опущених повік їм не прощає.

■

Ольга СВІДЗИНСЬКА,
Львів

ВИР

Залізниця змією в'ється,
Поїзд повзе, мов хробак.
Десь за стовпом сміється
Беззубим ротом жебрак.
Мені у цю мить здається,
Що серце стиснули в кулак,
Що зараз воно урветься,
Ще мить... Ну невже це так?

Поїзд гримить і гупа,
Серце ганяє кров.
Страшно, противно і тупо:
Куди ж це, куди це знов?..
Урвище, в ньому трупи, —
І все летить стрімголов...
Стогін, і гною купа,
Брязкіт старих оков...

Доля якась камінна:
Преться, немов стіна,
Стане глухими дверима,
Шлях перетне на два,
Б'є по спині і грима,
Тягне униз, до дна...
Хто ж цю потвору спинить,
Коли я зовсім одна?..

4.9.1992 р.

*

ДО Ю. Р.

Ввижалося мені, в очах стояло,
Мигтіло десь у замулах ріки,
Таємно мозок чаром обіймало
І огортало геть усі світи.

Воно життям пашіло, колисало,
Мов тихий сон у вечір німоти.
І думалось: чи то мені припало
Це марево пронести крізь віки?

Краса промінням пробивала мряку —
Мов пагінням весняним проросла,
Мов дівчина бентежна з переляку
Сахнулася, як дивоцвіт знайшла.

Ця предковічна тиша колисала,
Цей шелест дня у грудях лоскотав.
На кобзі чарівній струна заграла,
І пісня ллялась між дерев і трав.

Отак би вік стояти й милуватись,
Забувши про турботи поколінь,
Красою перейматись і впиватись,
І марити життям... Хай буде так.
Амінь!..

травень 1993 р.
Сімферополь

* * *

Я буду шукати тиші
В. Свідзинський

Не треба ґвалту, крику, метушні,
Лишіть скандали і гучні пісні,
Облиште все —для спокою мені,
Бо як красиво жити в тишині!

Хай буде день, хай буде ніч — дарма,
Мені миліші лагідні слова,
Розмова тиха і душа ясна —
Сумую я, коли того нема.

Господь наш Бог творив красу землі,
Бо мріяв тихо про спокійні дні.
Чи може Він, живий у тишині,
Принести те, що мариться мені?..

16.6.1993 р.
Сімферополь

* * *

Не стій коло мене. Не чекай.
Я не хочу тут більше бути,
Я йду.
Не стій цілу ніч при брамі,
Іди, постарайся заснути,
Як я сплю.
Не говори до мене. Мовчи.
Я хочу тишу почути.
Іди.
Не слухай цих слів, відвернись.
Не дивися на мої сльози.
Вернись!..

4.9.1992 р.
Сімферополь

* * *

Театрові ім. Марії Заньковецької

Зідхне, промовчить, зблисне сум в очах,
Застогне глухо і нажене жах, —
Зневіра, зойк і невимовний страх,
Вже б'ється серце, мов у клітці птах.

Ще мить, ще крок, ще погляд... дикий зрив,
Здригнеться крик і — вщухне той порив,
І знов — мовчить, ще очі не відкрив,
І ще гноїться на душі нарив.

А раптом — спокій, щастя і любов,
І почуття ледь-ледь лоскочуть кров,
І над тобою — Господа покров,
Й не віриться, що лихо буде знов.

Краса, неспокій, буйнеє життя,
Солодкий трунок і гірке пиття,
Палке кохання, щирі почуття...
Ти не підеш ніколи в забуття!

8-9.7.1993 р.
Тернопіль–Стрий

Володимир ВЕРХОВЕНЬ

МАК ЦВІТЕ

Не дихай:
мак цвіте!

Пелюстки — як паруса.
На гарсуні — роса

І сонце золоте!

Слухай!
Цвіте мак!

Дивакуватий день —
кудись іде...

А душа — навспак!

А душа —
у степ!

Вона теж — вогнецвіт.
Зореліт

зорить

з орбіт:
мак цвіте!

30.III.1995 р.

*

СКИТСЬКА БАЛЯДА

Царство скитів,
степових скитальців!

Як береш до рук
золоті миски, ти
відчуваєш згук
чужорідних пальців?

Скільки струму!
Обпікає трунок

випитий із них.

І на трухлу трумну —
чи сльоза, чи сміх...
Відчаю відлунок?!

Годі взнати
давній лад баляди!

До повік — віки.

Та не можу спати!
Степ... курган... зірки...

— Ладо, любий... ладо!..

30.III.1995 р.

* * *

СУМ

Я вчора бачив,
як плаче
весна.
Рано-вранці...
На ній
зелені сап'янці.
Тупає,
в долоні хука.
Із вуст — ні звука.
Сльози —
без слів.
Повз неї —
розмови, спів.
Повз неї —
з морозивом
возики.
Озимки!
Ось хто її
образив.

...І ми — не разом...

Сум
несу
по Сумській.
Самотня людинка.
Льодинка —
в ріці людській.

31.III.1995
Селище Есхар на Харківщині

■

«Що сльози там, де навіть крові мало,
Де розум навіть кари не збагне,
Де муки люду камінь розплавляють?
Що пекло там, де сталінський багнет
Жалом пронизує серця
Дитини, жінки і старця?!»

Марта Гай — «Заграва»

Наука, досліди

Володимир СЕРГІЙЧУК,
доктор історичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПІЛЛЯ ОУН НА СХОДІ УКРАЇНИ

Постійно плекаючи ідею відродження своєї державности, українські націоналісти ставили собі за мету побудову Української Самостійної Соборної Держави на всіх наших етнічних землях. А тому невипадково, що провідники ОУН, плянуючи проголошення української влади після приходу німецьких військ, особливу увагу звертали на ту частину України, яка після 1920 року була в складі УССР.

Звичайно, існування тут зовсім іншого соціяльно-економічного та політичного ладу протягом двох десятків років відповідним чином відбилося і на свідомості широких мас. Тут, зокрема, вже значною мірою були придушені поривання населення до створення власної національно-демократичної держави і не існувало такого скоординованого антисовєтського підпілля, як це було в Галичині і на Волині.

Своєрідним імпульсом, який мав би оживити й підштовхнути українське життя на східньоукраїнських землях, стали Похідні Групи ОУН. Вони в прискореному темпі мали опанувати організаційно й пропаґандивно східньоукраїнські землі та створити і використати всі можливі обставини для побудови української державности.

Зрозуміло, що в часи комуністичного тоталітарного режиму ні совєтська преса, ані совєтська історична наука й словом не згадували про діяльність оунівського підпілля на сході та півдні України, в тому числі і про Похідні Групи ОУН. Відкриті нині спецхрани* дають можливість заповнити цю прогалину в історії визвольних змагань нашого народу, віддавши данину шани тим українським патріотам, які в умовах фашистської окупації мужньо боролися з ворогом на цих теренах. Особливо важливими для нас є документи самої ОУН, які зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). Так, звіт «ОУН на СУЗ від 1941 до 1943 р.» дає нам досить детальну характеристику обставин, у яких формувалися і рушали на схід Похідні Групи, й умов, у яких їм доводилося працювати там[1].

Рушили Похідні Групи у червні 1941 р., будучи організовані головним чином на еміґрації. Посилались вони нелеґально або напівлеґально, використовуючи справжні чи фальшиві німецькі документи. На західньоукраїнських землях (Галичина, Волинь) ці групи були частково переорганізовані і доповнені. З Буковини, наприклад, вислано окрему групу,

* Спецхрани — спеціяльні сховища для забороненої в УССР літератури. — «ВШ».
[1] ЦДАВОВУ: фонд 5833. — Опис 1. — Справа 210. — Аркуші 2-10.

що прибула на Вінниччину і там залишилася. З самого початку вони були розподілені на краї та області, просувалися одразу ж за лінією фронту, вели по селах і містах широку самостійницьку пропаґанду, підшукуючи на СУЗ організаційні кадри. Прибувши на призначені місця, вони займались організацією адміністрації, господарського управління, а найперше — створенням організаційної мережі з місцевого елементу. Кадри на місцях жили леґально, працюючи в установах окупаційної влади, чи нелеґально. А до місць призначення члени Похідних Груп добиралися пішки, велосипедом, кінно, підводами, автами, поїздами; в основному користувалися підводами. Організовано обминаючи великі міста і німецькі поліційні центри, групи на третій місяць дійшли до лінії Дніпра[2].

Архівні фонди зберегли звіти провідника третьої групи Тимка Семчишина, в яких детально викладається питання з вирушенням оунівців на схід, наводиться поіменний реєстр кожного роя з вказівкою на те місто східньої чи південної України, де мали в майбутньому дислокуватися, а також перші інформаційні повідомлення з походу[3].

Німці спочатку не звернули достатньої уваги на Похідні Групи українських націоналістів, не знаючи їхньої справжньої мети, а коли вже усвідомили собі їх роботу, тоді почалися арешти, розстріли, а в пресі — пропаґанда проти самостійницького руху[4].

Цей факт підтверджується і донесеннями аґентури НКВД, яка повідомляла восени 1941 року: «Німецькі розвідувальні органи з метою покласти край аґресивним намірам українських націоналістів звернулися до командування армії з проханням дозволити їм «прибрати цих людей до рук». У зв'язку з цим було видано спеціяльну інструкцію від 9 листопада 1941 року, де «поряд з вказівкою щодо боротьби з партизанами, комуністами і військовослужбовцями Червоної Армії, рекомендовано вважати: «...надалі небажаними особами українських політичних аґентів руху Бандери (пропаґандистський матеріял і свідчення спрямовувати окремо у відділ АО Головного командування), за якими вести спостереження і на випадок здійснення політичної діяльности — арештувати»[5].

Діяльність ОУН на східньоукраїнських землях під час німецької окупації можна розділити на два етапи: 1) підготовчий, який тривав до весни 1942 року, що включав період походу груп ОУН на схід і вивчення цього терену; 2) підпільно-революційний.

Основна робота підготовчого етапу спиралась на кадри, що прийшли із ЗУЗ. Дехто з них жив нелеґально, більшість працювала леґально. В цей період націоналістичні кадри усвідомили собі справжню мету німців щодо України. Утвердилась свідомість тільки революційної підпільної боротьби, виключаючи леґальну форму, німців трактовано

---

[2] Там же: Спр. 210. Арк. 6.
[3] Там же, Спр. 14. Арк. 10-73.
[4] Там же: Спр. 210, Арк. 7.
[5] Центральний державний архів громадських об'єднань України — ЦДАГОУ: фонд 1. Опис 22. Спр. 75. Арк. 3.

як окупантів. Кадри, що їх тоді організовано на СУЗ, — це колишні «націонали», переважно люди старшого чи середнього віку, в малій кількості молодь, елемент мало бойовий, який не усвідомлював собі потреби революційної боротьби, психологічні куркулі, схильні до германофільства. В цей період, висловлюючись мовою оунівських документів, наступила селекція кадрів: нездібні до революційної боротьби відпали, деякі, що походили із ЗУЗ, повернулися назад, частина злеґалізувалась, а кадри місцеві перебували в нерішучости. Боротьбу продовжували справжні революціонери.

Вони і продовжили логічно другий етап націоналістичної діяльности — підпільно-революційний. ОУН перейшла в повне підпілля, оскільки ґебітскомісаріяти і СД одержали інструкцію знищувати безоглядно українських націоналістів, у першу чергу бандерівців, застосовуючи до них гостріші заходи, ніж до комуністів. Організаційна робота на цьому етапі опиралася на підпільників-революціонерів, які жили за фальшивими документами на нелеґальному становищі. З місцевих кадрів відпали всі коньюктурники, елемент не бойовий, шкурники, угодовці, залишилася справді когорта свідомих революціонерів. Тоді й починається усталення організаційної мережі на районному рівні людьми, які жили леґально. Обласну мережу, зв'язки з Проводом, різні важливі організаційні доручення виконували, як правило, підпільники, що на практиці оберігало їх від провалів. Також з'являються підпільники з місцевого елементу, що займали різні посади в організаційній мережі на різних рівнях. З місцевих середовищ уже виростають у цей час, з колишніх комсомольців особливо, тверді і відважні націоналісти. Крім чоловіків, до підпільної націоналістичної боротьби починають прилучатися і місцеві жінки. Організація охоплює села, заводи, адміністрацію, пронизуючи дуже глибоко все громадське життя. Практичною ідеєю стала ідея української самостійности, що випливала з клича «Воля народам, воля людині!», який став генеральним кличем української революції. І цим Україна на тлі зудару двох імперіялізмів вийшла на перше місце як носій нового суспільного ладу, нових проґресивних ідей[6].

Необхідно зазначити, що большевицькі документи підкріплюють таку оцінку діяльности підпільної ОУН в східніх областях. Так, у донесенні наркома державної безпеки УССР Савченка на ім'я начальника Українського штабу партизанського руху Строкача від 24 травня 1943 року повідомлялося: «Ряд джерел і захоплених нами документів свідчать про те, що, незважаючи на масові репресії німців серед оунівців, зокрема серед прихильників Бандери, останні не тільки не згорнули своєї роботи, а навпаки, перейшовши в підпілля, значно посилили її». «Встановлено, що ОУН поширила свою діяльність на всю окуповану територію України. В усі області УССР ОУН направляє своїх комісарів, створює підпільні організації, центри і леґіони, закладає склади зброї, боєприпасів і друкарні; готує кадри для збройної боротьби». «Новим характерним у тактиці ОУН в даний час є відмова від активних висту-

[6] ЦДАВОВУ: Спр. 210. Арк. 7-8.

пів проти німців з метою збереження кадрів і збирання сил, здатних у зручний момент, зі зброєю в руках, виступити і проти німців, і проти большевиків за створення «Самостійної України»...

Про діяльність ОУН у Східніх областях України відомо, що в ряді пунктів Київської, Житомирської, Полтавської, Запорізької, Кіровоградської, Дніпропетровської, Сумської, Харківської, Одеської та інших областей оунівці заклали свої підпільні організації, керовані націоналістами-нелеґалами, які прибули із західніх областей України.

У звітній доповіді ґестапо м. Харкова за грудень 1942 року, захопленого нами, повідомлялося: «Дії українських націоналістів посилились, про що повідомляють з усіх сторін. Їхній лозунґ — «Свобода без Рад і без німців» нині у багатьох на язиці[7].

Детальніше про діяльність українських націоналістів проти гітлерівських загарбників розповідають спеціяльні донесення органів державної безпеки УССР з Харкова[8], Донбасу[9], Полтави[10], Кіровограду[11], Вінниці[12], Дніпропетровська[13].

Щодо військової роботи ОУН на СУЗ, то вона фактично не була організована у першому періоді. Тільки в другому, коли на СУЗ зросла й зміцніла організаційна мережа, виникає потреба цієї справи, тим більше, що німці посилили репресії. Перешкодою для розвитку цієї ділянки були брак зброї, командирів, а з початку 1943 року і наступ Красної армії. Однак улітку 1943 року вдалося організувати перші боївки на Київщині, Вінничині, Полтавщині, Дніпропетровщині. Щоправда, довго вони не проіснували через брак кадрів з місцевого населення до національної партизанки — багатьох лякало зростання большевицьких партизанських загонів перед приходом Красної армії.

Але творення військової сили на СУЗ не припинилося, особливо після того, як здійснили сюди свої пропаґандивні рейди відділи УПА із ЗУЗ. Під осінь 1943 року появилися боївки ОУН під Уманню та в Холодному Яру, розпочалася акція в цьому пляні на Одещині. Та в розпалі розгортання військової роботи на СУЗ довелося припинити її — перешкодив довести справу до кінця швидкий наступ большевиків. Збройні відділи УПА на сході, які нараховували до сотні бійців, розпалися, крім тих, що до кінця 1944 року діяли на Уманщині та Холодноярщині[14].

Таким чином, про військову збройну боротьбу на СУЗ ми можемо говорити як про початкову і підготовчу. Але вона також вплинула пропаґандивно на населення цього реґіону в справі національного самоусвідомлення. Зрештою, діяльність ОУН на СУЗ під час німецької окупації залишила глибокий слід у свідомості жителів цього реґіону,

---

[7] ЦДАГОУ: Фонд 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 22-24.
[8] ЦДАГОУ: Ф. 62. — оп. 1. Спр. 227. Арк. 1-21.
[9] ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1, — Спр. 227. Арк. 75-85.
[10] ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. Спр. 527. Арк. 8-12.
[11] ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. Спр. 253. Арк. 49.
[12] Там само: Арк. 51.
[13] Там само: Арк. 35-56.
[14] ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 210. Арк.68-93.

вона допомогла їм зробити в 1991 році правильний вибір, голосуючи за незалежність України.

Прилоги — документи

Пох. Група ч. III

Добряни, К/Стрия, 9. 7 год. 12 Звіт ч. 3 Проводу ОУН, звітує Провідник Групи Семчишин Тиміш.

До дня 9.7.1941 год. 12. відомо мені, що через Сян в б. мойому терені йшло 286 людей, призначених до Пох. Півд. Групи ч. III.

Всі люди, що перейшли, були оформлені в 29 похідних роїв. Рій числив посередньо 10-12 людей, найменше 4 (оден — Балигород), найбільше — 10.

В числі 286 людей є з: Балигород — 10, Сянік — 106, Кросно — 58, Горлиці — 11 (побіжне обчислення), Краків — 111, Криниця — 10 (286).

До групи III прилучилися: Святий Петро, Бак Теофіль, Лаврів Роман. Барановщики, що по проголошенні Самостійности підпорядкувалися: Феник — блище мені незнаний (знає Грицай).

4-ох політв'язнів, що вийшли з тюрми в Самборі: Судук Василь, Романів Дмитро, Галатин Михайло, Лопух Дмитро. З цього числа відійшло до сьогоднішнього дня: 86 + 9 = 95-ох. На викази в прилозі.

Всі, що полишилися в Групі, переорганізував я в 23 похідні рої. Спис долучую.

Рій Провідника має знак Г1, посувається по головній осі маршу. Постій в околицях Стрия скінчився в дні 8.7.1941 о год. 15-й. Висилка роїв в дальший етап дороги (до Тернополя, зі звільненням Рогатина як точки зв'язку!) розпочалася в дні 8.7.1941 р., скінчиться в дні 10.7.1941 р. в ранішніх годинах. Постій в околицях Стрия наказав я з таких причин: а) недалекий фронт; б) розтягнена група — від Стрия до Костаровець не давала ніякої можливости нею керувати; в) потреба відпустити людей, що мали призначення на ЗУЗ; г) потреба реорганізації роїв; ґ) особистої зустрічі з ройовими для обговорення цілого ряду справ, зв'язаних з походом; д) потреба відпочинку для роїв.

1. В часі походу поодинокі рої несуть поміч місцевій сітці ОУН в обладнуванні державного життя (в ширшім звіті подам докладніше).

2. В Добрянах відшукав мене провідник Карпатської Групи (з Карпатської України) і просив мене про зв'язок з Проводом ОУН та про дальші інструкції, що має робити, де призначення його групи.

Ми умовилися, що я порозуміюся з Проводом ОУН в тій справі і дам йому відповідь. Його відшукаю у Волосянці б. Лавочного, або на шляху Долина-Калуш-Станіславів-Бучач-Чортків-Гусятин-Городок-Проскурівський, Ярмолинці-Проскурів. Він мене шукає на шляху III Групи. Чоловік, що був, називається Андрій Печара.

3. В одній з місцевостей на шляху III Групи забрав я для ОУН дуже важні матеріяли (НКВД).

4. Побажання:

а) негайно получитися автом зі мною в справі матеріялів;

б) видати членські викази людям, що є в поході (або якісь інші посвідки);

в) дати відповідь для Карпатської Групи;

г) дати інструкції у зв'язку з маршом мадярів;

ґ) подати інформації про нашу ситуацію;

д) конечно авто (бодай двоособовий мотоцикль) для потреб Групи.

В прилозі:

1) відпис друзів, що залишаються на ЗУЗ;

2) -//-//- (2);

3) Спис роїв, переорганізованих в Добрянах.

Відпис звіту залишаю в пох. архіві. Звіт пересилаю через Качмарського Володимира до Львова.

Слава Україні! Героям Слава!

Семчишин Тиміш
Провідник Групи III[15]

Рої, що відійшли 17.7.1941 р.:

Рій Гивеля: Гивель Іван, Гнідик Юрій, Няйко Константин — Сталин; Зубик Василь, Яворський Михайло, Гарман Іван — Полтава; Падалка Григорій — Полтава; Петрич Олександер — Проскурів; ... Михайло...

Рій Вітика: Вітик Семен, Війтик Андрей, Дмитерко Андрей — Харків; Іван, Ярема, Михайло.

Рій Стриганича: Стриганич Іван, Нагайло Петро — Полтава; Матіїв Юрій — Денис, Прохват Іван.

Рій Шахрая: Вовк Володимир — Запоріжжя; Шахрай Степан — Полтава; Козак Юрко — ровером, Підгайний Микола — Київ; Гончаренко Галина — Сталин; Скуз Микола — Київ; Астремський Григорій — Миколаїв.

Рої, що відійшли 19.7.1941 р.:

Рій Васька: Васько Осип, Білик Володимир — Полтава; Федина Василь, Биць Володимир, Козій Теодор — Миколаїв; Зубко Григорій — Чернігів; Лех Осип, Василюха Михайло, Росіл Осип — Дніпропетровськ; Лозицький Іван.

Рій Кожана: Кожан Федір, Бендин Михайло, Луцик Іван, Шишак Іван — Дніпропетровськ; Блянюк Володимир — Кам'янець-Подільський.

Рій інж. Левицького: Левицький Михайло, Кіляр Марія — Дніпропетровськ; Світлічна Олександра, Мегедь Микола, Іващенко Василь, Головка Марія — Харків; Оксентюк Ігнатій — Київ; Безпалова Марія — Полтава; Бернада Михайло — Винниця; Курінний Олекса — Київ.

19.VII.1941 р.

Галайда

---

[15] ЦДАВОВУ: ф. 3833. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 20-21.

Рої, що відійшли 18.7.1941 р.:

Рій Шандри Осипа: Шандра Осип — Київ; Кушнір Юрій, Готь Ярослав — Київ; Куницький Роман — Дніпропетровськ.

Рій Гобера: Гобер Ярослав — Київ; Коваль Євген, Коваль Йосафат — Дніпропетровськ; Керод Богдан, Желіско Радислав.

Рій Загайкала: Загайкало Василь — Суми, Мудрий Ярослав, Стефанка Святослав, Цимбалко Семен, Александрович Дмитро — Полтава[16].

18.VII.1941 р.

Галайда

СПОМИН УЧАСНИКА ПОХОДУ ПІВДЕННОЇ ГРУПИ

29/6. Неділя. Прийшов наказ першого їхати на Сянік. Мешкаю з подругою в одного нашого священика, але противника. Він «Мірошник». Тому приготування наші є скриті, але більше нервові, ладую всі речі, наплечники годі двигнути, а до того ще дві валізки. Прийшов перший, у вечір відправа на дванадцятці і вночі від'їздимо з Кракова. Речі лишила, взяла лиш наплечник. Їдемо, всі розсіяні по вагонах, але всі добре себе бачимо. Висідаємо одну стацію перед Сяніком та пішки болотом (падав видно дощ) манджаємо до села К. По дорозі мороки з моїм наплечником, вказується, що подруги більше наладували, чим друзі, звичайно жіноча шаровитість і господарність. В селі запаслись ми в солонину, приділили нас, себто подруг, до жіночого роя, але через границю Сян довелось нам йти з нашими друзями з Кракова. Подруги нас ждали на другому боці Сяну.

Переправа через «першу границю» на наших землях була досить тяжка. Сторожа вже стріляла, тому треба було старатись виминути «Ґреншуців». Приїхали ми рано фірами — осібно друзі, а осібно дівчата. На нашій фірі було повно пропаґандивного матеріялу та інші наші видання. Нещастя схотіло, що саме ми «попали чортові в зуби», і на дорозі сам комендант станиці нас задержав та хотів завести на станицю, щоб переслухати. І тут треба було вжити всіх жіночих хитрощів, щоб якось ціло викрутитись. На наше щастя, над'їхав до нашого ангела-хоронителя старшина військовий, а ми обіцяли йому, що зараз самі зголосимось. Тільки ми стратили їх з очей, порозбирали речі і в ліс, аж тут на гостинці авантура. Комендант кричить на нашого «малого» провідника, щоб показав, кудою ми пішли. Тихенько пересидівши від рана до вечора 5/7, о годині 8 у вечір ми пройшли Сян. Подруги на одному броді, а друзі трохи від нас дальше. Я з подругою Реною пішла на глибшу воду, тому що самі малі, дві вищі подруги пішли на кращий брід. Трішки страху, а трішки гумору, і ми були на другому боці. Оглянувши совєтські «бункри», ми пішли в новозаложений «колгосп», де нас ждали подруги з нашого роя. Враження погане,

[16] ЦДАВОВУ: Ф.3833. Оп.1, Спр.14, Арк.41-43.

колгосп нам не подобався, було видно руїну і хижацьку руку наїзника. Фірами скоро переїжджаємо нашу рідну Галичину.

8/7 нас перегрупували ще раз. Я розсталась зі своїми щирими подругами з Кракова в Дулібах, а радше в Лисятичах. Незабутній двір і дуже щира гостина селян, головно смакувало молоко і білі книші. Це вперше білий хліб по еміґраційнім Г. Г. Виразно тямлю село Путів, а ще завдяки Дарці, яка купила гарну весільну юбку. Наша Дарця вже парадує в ній цілий час, і слава про красу юбки і дівчини несеться по широких степах України.

15/7 затримуємось в Тернополі. Тут нас знову перегруповують, і подруг вже не пускають самих, тільки приділяють до мужеських роїв. Радять нам наплечники не переладовувати, бо може прийдеться нам йти пішки, головно старатись про хліб і харчі, бо, мовляв, там голод і не знати, як населення приймє.

17/7 через Підволочиська переїздимо другу границю на нашій рідній землі. Година 18.15, серце товчеться, якесь зворушення огорнуло всіх — ми переїздимо річку Збруч, історичну річку... Така погана, а стільки споминів з нею. Волочиська роблять на нас погане враження. Знищене жидівське й брудне містечко. Їдемо по обітованій землі. Чим дальше від границі, тим чуємось краще, і те почування буде степенуватись. Їду в рої симпатичнім, кожен друг — це для себе окремий тип людини, а однак цілість нашої «13» гармонійна. Нас, подруг, тільки 3. Добре чуємось. Товариське життя процвітає. Це заслуга нашого ройового, завжди спокійного, зрівноваженого, строгого й доброго. Любимо його і поважаємо. Напрям нашої дороги — Проскурів. Переночували в Бокіївці. Це, мабуть, село, де всі наші рої гостювали. Їдемо дальше кіньми, люди нас віґають щиро. З початку здержано, беруть нас за німців, що вміють говорити по-українськи, і звідси ця здержаність і холодність. Та коли переконуються, що ми такі самі українці, як і вони, то гостинности й щирости не має меж. Так, як вміють наші брати з-за Збруча гостити, так ми не вміємо. Хто раз загостив на наші степи, того все щось тягне туди, де чуєш серце України.

Проскурів — це перше місто. Погане й брудне. Навіть не хочеться в ньому задержуватись. Їдемо дальше на схід. Переїжджаємо через Давидківці, Бахмачівці, Пархомівці легенькими, плиткими возиками, зовсім дерев'яними. Перший раз тоді побачила я красу українського села, з його положенням, будовою хаток під солом'яними стріхами. Я була зачарована, бо таке село я вимріяла собі з поезій Шевченка, але воно ще краще. Немає слів, щоб описати цю красу. А степи! Такої краси, широчини, розмаху й сили я не бачила в своїй теперішній батьківщині. А потім щодня інше село, інші люди, вечером збори й вибирання управи села та міліції. Я починаю вироблятись на бесідницю — говорю так, як чую, нічого не обіцяю, але не страшу, селяни мене розуміють і по кожній мові запитів і звірювань повна сила. Дасться відчути, що тут елемент приголомшений режимом НКВД, але багато цікавіший та в деяких випадках мудріший, чим у нас, крім національної свідомости. З тим тут гірше. Теорії марксизму знищили

нам душу народу, але не зовсім, бо гін до власного, окремішнього від наїзників, дрімає в душах тих сірих мас. Так серед чудових степів золотої пшениці, серед добрих людей, збіджених і застрашених, серед нашої молоді «комсомольської» та щирих розмов сходили нам дні. Не чулось змучення, ані невигод. Вечорами по зборах спалось в клуні (якщо була, бо це рідкість) на соломі по-королівськи. Ставали рано о 5 годині, вели таборове життя. Спільна молитва на струнко робила величезне враження на наших селян. Були випадки, коли старий дядько ставав собі з боку до молитви, а сльози радости, а може й зворушення, капали зі змучених очей по зоранім зморшками обличчю від «щасливого життя в квітучій Україні». В тій хвилині відчувалось силу нашого народу, що ніхто й ніщо його не зломить, бо він, той господар землі цієї, має тяглість з предками і внуками своїми.

Їдучи все так на схід, заїхали ми аж під Вінницю та розташувались в Майдані Юзвинськім, в тому селі, де ми вперше зустрілись з нашими леґіоністами з «Нахтіґалю». Гостив у нас друг Ш. та заїдав молоду картоплю з кислим молоком. Завидували нам друзі в мундурах, ми чулись тут краще та були рідніші людям. Я з другом «Матсюкою» (це були ударні пропаґандивні відділи) працювали між народом з блискучим успіхом. Дійсно, нас мило заскочив такий стан наших українців зі школи Сталіна. Є краще, як ми думали.

Приходить ненадійно 31/7. Того дня ми довідались, що наш рій Г. 4 перестає існувати. До нас приїдуть нові друзі, а 4 найкращі друзі від'їжджають як самостійний рій на місце призначення в Запоріжжі. Тяжке було наше прощання — зжились з ними і довго нам їх бракувало в рої, щоб знову було життя і гармонія. Прийшли нові друзі. Пізнавали ми їх, а по двох днях вернувся гумор і життя. Я дістала нового друга до пропаґанди — Богдана, удався нам, немов дотеп, та вмів з людьми скоро нав'язувати контакт. Почалася знову плянова праця, вечори сходили на співах, бо нові друзі краще співали, чим наші запоріжці. Молодь горнулась, і тим більше ми почали з ними зживатися та їх розуміти. Вже тепер відразу пізнавали, хто по десятирічці, а хто вчить, поперше це нам було дуже тяжко розібрати, бо ноша в усіх однакова — бідна, але чиста. Жилось мені добре, за працею для нашого брата по той бік греблі дні сходили скоро, так, що особисте горе блідло, а віра в краще завтра — велике і могуче — давала сил, і росли крила нам. Аж нагло каже мені друг ройовий, що я відійду до штабу. Ох, лишенько! Лишити друзів, з якими зжилася. І прийшов той день, коли цілком несподівано зблукалась Т. П. з дороги і цілком припадково натрапила на штаб, де я залишилася. Два дні чулась ніяково, всі обличчя чужі, хоч це наші друзі, але все не те, що Т. П.

Тхнуло тут більше повагою, і більше людей комплікувало життя. Та однак стрінула я своїх подруг ще з Кракова, Анну й Уляну, та скоро приноровилась до нових обставин. Знова дорога степами, але вже на власних возах, а вечором збори по селах, співи, гутірки. Зближались ми до місця призначення — Дніпропетровська. Чим ближче до Дніпропетровська, тим кращий красвид, більше балок, а чорнозем чудовий, і тоді стає тобі ще ясніше, чому за той чорнозем

так б'ються всі добрі сусіди. Цілі лани пшениці та соняшнику — у нас цього не видати. Ночуємо в школі або колгоспі. Людей уже знаємо, добре вміємо до них підійти, навіть молодь вже наша, бувають гострі дискусії, і то на високому рівні, але ми все перемагаємо, і то не все розумовими аргументами, а просто — чуттєвими, спонтанними, з глибин української душі і психіки. І дивно часами стає, що такого молодця протягом двох днів переконуємо, що націоналізм нам ближчий та конечний, якщо бажаємо жити повним життям, а сталінська школа товкла 12 або 14 літ в його душу чужі теорії і віру. Тому стає мені ясним те, чому кожен наїзник більше боїться національного відродження, чим господарського. Боїться часом більше огнених слів, чим танків, от хоч би Шевченка. За це його Москва в'язнила. А там, на тих степах, між тим скатованим і виголодженим народом родиться стихійно український націоналізм, і прийде скорше чи пізніше хвиля, коли скаже він своє останнє слово. Думаю, що розростеться той гін до повного національного життя краще, чим у нас, бо там є широчінь і розмах та ще велика таємна сила з глибин землі, що дає почування хазяїна на власній загороді.

Багато я полишила друзів між молоддю, але з багатьох причин про них напишу колись пізніше. Маємо друзів і між старшими. От хоч би учителі в селі О. Двоє стариків, які з нами серцем і душею. Раділи нами та гостили так, як своїх рідних синів. Так як ми харчувались на нашій широкій Україні, так ми ніколи в Галилеї не їли. Добрий борщ, курки варені в бараболі, вареники зі сметаною або з медом, пиріжки зі сиром або з яськами, молоко з медом і тільки пшеничний хліб. А овочів не були, ми жадні, а до того всього — сім'ячко. Навчились ми його лускати, як справжні «здешні».

Зближались ми до Дніпропетровська, а що бої йшли під містом, ми мусіли ждати в селі О. Станули в школі та розпочали підготування до міста. Прання, шиття, читання книжок із совєтських бібліотек — гутірки та завваги. Одні підготовлялись до пропаґанди, другі студіювали «безпеку», треті адміністрацію, а четверті клопотались харчами, щоб зробити запас до міста. Праця йшла як в годиннику. Вечорами сходились до нас молоді хлопці й дівчата і вчились співати. Співали це своїх пісень при гітарі: «Думи мої, думи мої», «Хмелю...». Були студенти педінституту і техніки, які тепер робили в колгоспі, щоб зібрати хліб та заробити на зиму. Мудрі й ніжні дівчатка. Історію Аркаса прочитали одним душком. Аж 12/9 прийшов день мойого виїзду в Дніпропетровськ. Лишила я подруг ще на постої, а з Анкою попрощались, бо їхала на полудне. В полудне 13 вересня в'їхали ми одною фірою з другом Д. і вояками з-під Одеси. Перед нами на похилих берегах Дніпра пишався Дніпропетровськ, величезне промислове місто, а за сивою лентою нашого Дніпра гуділи гармати, бахкали бомби. Ми вже застали тут наших друзів, які вже при праці, організували Область, міліцію, школи харчове постачання. Замешкали ми вдома й мали спати в ліжку, але тому, що бомби падали, прийшлося спати в льоху. Центр міста знищений вже був, а думаю, що місто ще дуже потерпіло, бо обстріл був гострий.

Ішла праця, темпо міське, прийшлося зустрітись з тутешньою інтеліґенцією, враження гарні, спомини теж.

Місто скоро прибрало нормальний вид, аж тут нараз ґестапо й арештування... Прийшлось нам покидати дороге нам місто, наше призначення, і 18/X покинули ми місто зі сльозами жалю й злости. Тяжко було кидати Дніпро[17].

■

Д-р Микола СИВІЦЬКИЙ

ВОЄННА ДРАМА НА ПЕРЕМИСЬКІЙ МЕЖІ 1943–1947

(Доповідь на З'їзді Перемишлян 25.6.1994)

Перемиська земля не мала на своєму віку щастя до спокійного життя. Першу вістку з X віку про боротьбу за Перемишль записав ще літописець Нестор. Потім це найстарше в Галичині місто преходило з рук у руки, аж стало столицею українського князівства. Діялось це ще зарання, в мирному часі, перед наїздом Казімєжа «Вєлькоґо», що став початком 600-літньої боротьби поляків за панування над українськими землями. Та боротьба закінчилася перед півсотнею літ повним розгромом українського Закерзоння.

Усе Закерзоння — Підляшшя, Холмщина, Посяння, Лемківщина, частини Любачівщини, Равщини і Сокальщини, які під кінець Другої світової війни Сталін ласкаво подарував Польщі, — належали (за винятком Лемківщини) до Галицько-Волинського князівства, бо ж заселювали його українці. Впродовж століть сусіди сполонізували і сколонізували Закерзоння так, що етнічна межа з кордону того князівства пересунулася від 50 до 60 км на схід. Все ж таки перевага українського населення втрималася тут до Другої світової війни.

За даними Повітової ради і церковного шематизму на 1 липня 1939 р., в Перемишлі й цілому повіті жило 79.906 українців, 55.850 поляків і 21.147 жидів. Ніхто тоді не знав, що над усією Західньою Україною нависло марево тотального знищення.

Завдання ліквідації всього українського населення Польщі поставив перед урядом з початком 1939 року тогочасний диктатор, маршал Ридз-Сьміґли. На виконання його не стало часу: через кілька місяців Польща сама опинилася в неволі, а її уряд — на лондонському бруку. Проте запеклих шовіністів нещастя розуму не навчило: в часі, коли польське небо вкрилося димом крематоріїв, а під мурами, парканами і деревами гітлерівці вбивали тисячі поляків, еміґраційний уряд в Лондоні розпрацьовував далі проєкти ліквідації українців у майбутній Польщі, на воскресіння якої давала надію перемога над німцями під Сталінґрадом. Збірка тих проєктів була опублікована 1992 року в 11 томі.

---

[17] ЦДАВОВУ: Фонд 3833. Опис 1, справа 16, арк. 13-18.

Автори проєктів виводилися з різних прошарків, але на питання, що зробити з українцями, всі відповідали однозначно: позамикати, засудити, знищити, розселити по Польщі. А найкраще викинути за Збруч, там з них до трьох місяців сліду не залишиться. Користь буде подвійна: рук не забрудниш, і земля очиститься.

З «очищенням» не скрізь навіть треба було чекати на відродження Польщі. На сході поляки самі ще ховалися від масакри, але на заході були панами ситуації. Ніхто з них не сумнівався, що коли б східній кордон навіть рушився, то не далі, як до течії Бугу, отже, до «чистки» Закерзоння можна було приступати з місця. Засобів для цього вистачало. На шляху до перекидання партизанів з центральної Польщі жодних перешкод не було, зброю і боєприпаси союзники увесь час підвозили літаками.

В 1941 році німці вирішили створити на Холмщині свою колонію, викидаючи жидів і поляків та населюючи довкола українців для охорони колонії. Майже всі боєздатні поляки пішли в ліс. До половини 1942 р. між Бугом і Віслою постала найбільша в Польщі підпільна армія з окремою частиною, спеціялізованою на нищенні українського населення. В 1943 році та армія мала вже 50 тисяч партизанів.

Це підпілля невпинно росло. В липні 1944 р. на Люблінщині зібралося біля 25 відсотків партизанських сил Польщі, з того Армії Крайової (АК) — 70 тисяч, Батальйонів Хлопських — 40 й Армії Людової — 15 тисяч. В сумі це було 125 тисяч бійців, тобто нормальних 6 дивізій війська.

Таку сильну концентрацію викликала підготовка до акції «Бужа» («Буря»), розпрацьованої в 1945 році Головною Командою АК. Плян передбачав, що при найближчій офензиві АК перекине двома коридорами з Білгорайських лісів та Перемищини до Львова всі сили, які вдасться зібрати, займе Львів і від імени польської влади привітає «на польській землі» Красную армію як милого союзника. Торжество було б чудовим, тільки завадила несподіванка.

То була УПА з-за Бугу, яку недобита Холмщина покликала на рятунок. Від 5 до 9 квітня 1944 р. волиняки розбили аковців під Посадовом, потім очистили територію до ріки Гучки, зводячи нанівець акцію «Буря» на північному відтинку фронту.

Натомість в перемиських лісах аковців сконцетровано 10 тисяч. На західній Ярославщині, в південній Переворщині створилася польська «партизанська республіка». За директивою з Лондону, ті сили мали очистити від українців запілля для «Бурі», але в жодному разі не чіпати німців, щоб не завалити коридору на Львів. Від березня до червня 1944 р. безробітне підпілля розгромило на Перемищині й Ярославщині понад 20 українських сіл — Хлопчиці, Немировичі, Гориці, Вільґож та інші.

Ті села були цілковито безборонними. Українські «збройні сили» Перемищини складалися з 308 поліцаїв, з них 8 було в Перемишлі, а 300 в терені на 41 станиці. Коли большевицький фронт перекотився на захід, над народом розверзлося пекло. На допомогу підпіллю в очищенні території включився апарат новоствореної комуністичної

держави — міліція, органи безпеки, військо, прикордонники та грабіжницькі банди, зібрані з різної наволочі й озброєних селян. Коли поляки домовилися з большевиками про так звану добровільну репатріяцію, то почали «заохочувати» українців до виїзду різними способами: палили села, грабували, безжально били і поголовно мордували. Переселенців щойно з хат виганяли, а вже сто, двісті, триста, навіть шістсот підвід (як біля Явірника Руського) чекало довкола, щоб скоріше почати грабунок.

Траплялися в пацифікаціях випадки «гуманізму», як ось у Павлокомі. Починалося звичайно: партизани з довколишніми сусідами оточили село, зігнали людей на майдан, відсортували вагітних жінок та матерів з дітьми до 4 років і — проявляючи милосердя, замкнули в церкві. Решту виводили партіями на кладовище і там розстрілювали, аби пізніше з мертвими не носитися. Так зліквідовано 365 осіб. Ватажка банди засудили потім на... два роки тюрми! Чи відсидів кару — невідомо.

Українська відозва з квітня 1945 р. інформувала поляків Закерзоння, що терористи з міліції, війська, партизанів і цивільного населення вбили приблизно 300 українців у Павлокомі, 200 у Сівчині і Березці, 200 в Малковичах, 130 у Берізці і Раховій, 115 у Скопові, 9 у Вільшанах, 135 у Горайці, 200 в Люблінці, 200 в Пискоровичах, 200 в Курилівці, 30 у Кобильниці та сотні людей в інших селах, застосовуючи рафіноване варварство. В пізніших документах назви сіл повторяються, ростуть лише цифри. Це в міжчасі підходили нові жертви.

В серпні 1944 р. Головна Команда УПА перекинула зі сходу на рятунок Перемищини 2,500 вояків. Під кінець 1944 р. більшість з них демобілізовано, ветерани розійшлися по селах, щоб формувати СКВ — Самооборонні Кущові Відділи. Досвідчені бойовики стали прекрасними організаторами і вчителями воєнної тактики. Місце демобілізованих зайняла місцева молодь, а вбитих і ранених, які падали в боротьбі щодня, заступали новобранці, вишколені в СКВ. Перемищина заповнилася збройним народом, зброю ж бо мусів брати кожен, хто хотів зберегти від смерти себе і сім'ю.

Відомо, що найкраща оборона — це наступ. Від 15 квітня до 15 травня 1945 р. СКВ і УПА розбили понад 20 міліційних постерунків та декілька сіл, що вирізнялися в антиукраїнських погромах. Розбито боївки в Грозьовій, Добрій, Ліщаві, Кузьмині. Повністю знищено Борівницю, де була 30-особова спецбоївка, 70-особовий постерунок міліції та 300-особовий відділ Котвіцкого (псевдо «Слєпи»), зібраний з усіх боєздатних мешканців села. Та фортеця шовінізму мала 40 легких і важких кулеметів, міномети, великі запаси амуніції та ґранат.

Погроми затихли. Від травня до кінця серпня 1945 р. Перемищина була українською «повстанською республікою». На «кордонах» стояла варта і пропускала людей за перепустками. У підофіцерській школі вчилися хлопці, а на санітарному курсі — дівчата, працювали зброярні, швальні білизни й одностроїв, роблено взуття, светри, тютюн і папіроси з етикетками УПА, ліки, пасту, мило і шкіру, варили сіль. Функціонувала суспільна опіка над цивільним населенням, хворих лікували безплатно в санітарних пунктах і військових лікарнях. Тільки

листи пошта повертала адресатам з дописскою: «Терен зайнятий бандерівцями, доручення не можливе».

Польська влада трималася в Перемишлі, Пикуличах і Бірчі, але військо і міліція деінде не показувалися.

Ситуація радикально змінилася, коли 1 вересня 1945 р. почалося масове виселення. Перемищину, Ярославщину й Любачівщину залило польське військо. Викинувши людей з хат, вояки гнали їх на станцію чи до кордону, били, мучили виламували руки, щоб підписували заяви про добровільне переселення. В Тисовій коло Бірчі переселювачі вбили 19 осіб (з того шість жінок і семеро людей від 70 до 92 літ), з 230 господарств спалили 180. Майно пограбували поляки з Корінця й Гути Вжуської.

УПА сконцентрувала всі сили на боротьбу з виселенням. Вона підірвала і спалила сотні мостів і містків, десятками кілометрів мінувала і нищила залізничні рейки й телефонні лінії, завалювала дороги, копала рови, будувала барикади, громила постерунки, інформувала про безправ'я амбасади у Варшаві. Ті акції годі й перечислити. Але все це не допомагало: на першому етапі виселено українців з 30 сіл Перемищини.

На другому етапі в листопаді 1945 р. виселено Круглі Великий і Малий, Пикуличі, Негрибку, Корманичі, Станиславчик, Лучиці, у грудні — Рокшиці, Брилинці, Кописно, Риботичі, Посаду Риботицьку, в січні — Ляхаву, Лімку, Добру, Добрянку, П'яткову, Явірник Руський, Жогатин, Поруби, Улюч, Грушівку, Військо, Голучків, Тиряву Сільну, Волю Крецівську, Пашову та інші села. Переселювачі вилазили зі шкіри, щоб люди самі тікали до большевиків. Наприклад, у Ліщаві вояки замкнули на тиждень у церкві 120 осіб, морили голодом, били, купали з одежею в річці і тримали мокрих на морозі, у церкві справляли дикі оргії, включно зі стрілянною.

Як подає звіт УПА за час від 20.XII.1945 до 20.I.1946 рр., Перемищину тоді виселено на 70 відсотків, при чому вбито 49 і важко поранено 15 українців, арештовано 357. Зґвалтовано 15 дівчат. Спалено 290 господарств. УПА звела 31 бій, в яких убито 47 і ранено 26 бійців. Військо польське мало 39 вбитих і 40 ранених. А звіт охоплює лише місяць часу.

Передостанній виселенчий бій закінчився 15 червня 1946 року погромом українців. При величезній перевазі польських сил він інакше скінчитися не міг. Найбільше з усього Закерзоння потерпіла в ньому Перемищина, потрапивши під перший вогонь. На вбивства і грабунок переселенців державними органами, вояками, аковцями і польським населенням голова переселенчої комісії УССР скаржився прем'єрові Польщі Осубці-Моравському та Хрущову, а Хрущов — Сталінові, але все це не давало наслідків. На думку історика Лева Шанковського, поляки й організували терор за наказом Сталіна, аби перебрати небезпечних «закордонних» українців «на перевиховання». Проте того наказу Сталіна досі ніхто не знайшов. Аналіза подій підказує інше: всі поляки жили переконанням, що українців за всяку ціну треба позбутися. І позбувалися, незважаючи на людську опінію, засади гуманізму, міжнародні постанови, не відчуваючи закидів совісти. Карателі допускалися таких злочинів, що про них ніяково й згадувати.

Ось на Хрещатій УПА збудувала лікарню. Під деревами, пнями, корчами, під сухим листям, видовбану в горі, в землі й камені. Простору, комфортабельну — дві великі кімнати для ранених, магазин, кухня, туалета з проточною водою, доведеною з сусіднього потоку. 23 січня 1947 року полковник війська з Тісної викрив цю криївку і закидав її ґранатами. Бункер згорів, а з ним всі 17 осіб — 13 ранених, лікар, санітар і дві сестри. Одних розірвали вибухи, інші самі пострілялися, свідомі того, що їх у полоні чекає. А через два місяці на шосе Балигород-Тісна, що простяглося за три кілометри від бункера, куля знайшла одного з головних творців закерзонського злочину — генерала Сверчевського. Та куля стала гаслом до генерального штурму українських сіл.

Тепер історики застановляються перед камерами телебачення: чия то була куля — українська, польська чи східнього «брата»?

В книжці «У вирі боротьби», виданій в Лондоні в 1971 році, а перевиданій у Києві 1993 р., звідки я вичитав розповідь про Хрещату, Юрій Борець (псевдо «Чумак») мимохідь згадує на стор. 136: «Всі шпиталі в Перемищині були збудовані власними силами, а до багатьох із них приклав свої руки й я». Ми про ті лікарні знаємо небагато. У книжці «Pamiatki i zabytki kultury ukrainskiej w Polsce» Андрій Саладяк згадує одним реченням, що міліція з Сянока знищила лікарню УПА в Маковій, замордувавши 13 осіб. У збірнику «Akcia Wisla» Євген Місило публікує звіт штабу 9 Дрезденської піхотної дивізії про знищення лікарні УПА і загибель 25 осіб в околиці Аксманич. І це все.

Навесні 1947 року наступив останній удар. Людей вивезли під конвоєм, наче бандитів — одних на схід, других на захід. Закерзоння перетворилося в пустку. На підставі договору Москви, Праги й Варшави, поляки підіслали свіже військо: моторизовані відділи Корпусу внутрішньої безпеки та 20 міліційних собак, большевики — панцерну дивізію зі Львова, а чехи замкнули кордон масою нових прикордонників. На одного упівця припало п'ятдесят карателів.

Хто не поляг, того судили, як повелося — на смерть, ніби за те, що хотів одірвати від Польщі південно-східні землі. Що він мав з ними зробити — причепити до когось чи створити «Закерзонське Царство» — судді не пояснювали. Сторожі законности тільки вчили, як під покришкою закону чинити беззаконння. Звідти випливають драстичні порівняння.

Товариство «Надсяння» зі Львова звернулося до перемиського воєводи за дозволом на ексгумацію решток земляків у Малковичах і встановлення пам'ятника з переліком помордованих. Як писало 22 грудня 1993 р. «Українське слово» з Києва, прохання залишилося без відповіді. А 1 березня 1944 року польське телебачення показало ексгумацію поляків у Острівці на Волині, де влада навіть допомогла у перепохованні. З підтексту фільму аж просилося: за що ті люди загинули? Але автори сценарію на пояснення не спромоглися. Зате заакцентували наслідки: це робота «українських банд»!

Нема охочих сказати про Волинь правду, що це жертви таки польського імперіялізму, який хотів далі панувати над землею, де жило

80 відсотків українців і лише 6,2 відсотки поляків. Бо після транспорту в Катинь та інші «віддалені місця», де імперіялістичні пляновики хотіли бачити українців, на Волині поляків лишилося стільки, скільки було при царському переписі 1897 р.

І другий бік медалі. Я не хотів би опинитися на місці будь-якого воєводи, щоб давати згоду на перепоховання помордованих українців та пояснювати над гробом, хто і за що їх сюди поклав. А лежать вони гуртами, селами, сотнями й тисячами.

Ось Малковичі — 165 вбитих, Бахів і Берізка — 465, Павлокома — 365, Лази — 100, Гораєць — 150, Люблінець Старий і Новий — 540, Теплиці — від 1000 до 1200, Пискоровичі — 1700, Річиця — 100, Верховини — 198. Кажу тільки про мирне населення, не говорячи про УПА та про менші могили, від яких жодне село не вбереглося. Недарма дослідники доходять до висновку, що українців у Закерзонні полягло не менше, ніж поляків на Волині.

Націоналістично-комуністична операція завершилася згідно з пляном. Недопалені села ополячені, народ по світу розігнаний чи — звалений в ями і прикритий землею — спить вічним сном під корінням дерев. На місці квітучих сіл шумить лише темний ліс.

Операцію геноциду закінчено, земля очищена. У світлі законів Міжнародного Червоного Хреста й Організації Об'єднаних Націй, така операція називається злочином, який ніколи не передавнюється. Сталінський геноцид над кримськими татарами старається тепер виправити Україна, хоч і не вона цей злочин вчинила. Та за людовбивство Закерзоння пора вже й Польщі в груди вдаритися.

(Документація сказаного публікується на 430 сторінках III тому книжки «Dzieje konfliktów polsko-ukrainskych», яка у серпні 1994 р. повинна була появитися в книгарнях).

Варшава, червень 1994 р.

■

Галина ДИЧКОВСЬКА

СВІТОГЛЯДНІ КОНЦЕПЦІЇ ПЕТРА ПОЛТАВИ

«Колись на насмішки царських вислужників, що ніби „гайдамаки не воины, разбойники, воры, пятно в нашей истории", великий Шевченко відповів: „Брешеш, людоморе! / За святую правду, волю / Розбійник не стане! Не розкує закований / У ваші кайдани / Народ темний; не заріже / Лукавого сина; / Не розіб'є живе серце / За свою Вкраїну". Ці слова Великого Пророка України хай будуть і сьогоднішньою нашою відповіддю всім тим, хто, обдурений большевицькою пропаґандою, ще й сьогодні дивиться на нас як на „бандитів"»[1].

[1] Петро Полтава, 1950.

Петро Полтава — людина-леґенда. Як нерідко буває, він, що віддав працю своєї душі для утвердження ідеї самостійної України, що в умовах жорстокого фізичного і морального терору творив гуманістичну, високоморальну, героїчну сторінку в історії нашого народу, забутий своїми нащадками. Існує версія, що під іменем «Петро Полтава» працював Петро Федуник, уродженець села Шнирів Бродівського району, що на Львівщині. Його життєвий шлях ще вимагає дослідження, тоді як його творчий доробок, можливо, ще неповний, уже сьогодні повинен стати предметом аналізи української суспільно-політичної думки.

Через усі твори цього ідеолога червоною ниткою проходить твердження: ми взяли зброю до рук, бо були вимушені це зробити. Український народ був позбавлений права вибору між війною і миром, він мусів вибирати між «страхіттям московсько-большевицької неволі в умовах миру або страхіттям війни». Ось так Петро Полтава вирішує проблему, яку досі не можуть (або не хочуть) пояснити і зрозуміти.

Його м'якість, гуманність заворожує, дивує: це ж пише людина зі зброєю, людина, яка є свідком загибелі своїх однодумців, людина, що саме такого трагічного кінця чекає для себе. Вся його висока людяність протестує проти зла і насильства, яке обов'язково несе з собою війна. Він пише: «Український визвольний рух уважає війну за найганебніший залишок варварства між людьми... за найбільше зло сучасного людства... Заборону воєн, осудження їх і відкинення всіма народами світу, ...вважаємо за... найважливіший крок у напрямі знищення імперіялізму взагалі».

Цей глибокий гуманізм — не втеча від конфронтаційних проблем світу, а позиція людини, яка, можливо, краще від інших розуміла трагізм ситуації і вибрала збройний опір як єдино можливий вихід у тій історичній ситуації: «Кому бандит прикладе ніж до горла, для того лишається єдиний спосіб рятуватися перед смертю: власним ударом вибити ніж... Хто добровільно зрезиґнує з такого засобу оборони, як боротьба збройна, той тільки скріплює панування імперіялізму в світі».

Легко бути гуманістом, сидячи в комфорті і попиваючи каву. Залишатися гуманістом в умовах тотального двостороннього ґеноциду значно важче. Петро Полтава в тих жорстоких умовах формував і водночас був виразником такої сили шляхетного пориву, самопожертви, якої не відав світ. І гріх не використовувати сьогодні його спадщину для патріотичного виховання молоді, зокрема військової. Глибина його ідей не втратила актуальности донині.

Він часто будує свої статті за принципом питання-відповідь. Очевидно, це наслідок аґітаційно-пропаґандивного завдання його праць. А крім того видно внутрішню роботу автора, його постійну самоаналізу і самоконтролю, шукання відповідей на поставлені життям проблеми.

Він пише: «Ми знали, що коли б ми скапітулювали перед ворогом, то... ота дистанція, що ще сьогодні нас віддаляє від нашої незалежности, стала б, без порівняння, більшою...».

Петро Полтава постійно підкреслює, що в умовах жорстокого большевицького режиму шлях збройного опору був єдино можливим. Він,

як заклинання, повторює це майже в усіх своїх творах, наче передбачає, що це так довго, аж донині, треба буде пояснювати.

До речі, про передбачення, які зараз так полюбляють. Петро Полтава передбачив нашу «перестройку» без жодних астрологічних календарів і навіть ужив цей термін: «Перебудову СССР можна мислити тільки як перебудову на принципі незалежних національних держав усіх підсовєтських народів, тільки як перебудову в напрямі фактичного і повного здійснення права... на національно-державне самовизначення. Ні в якій іншій формі цієї перебудови мислити не можна. Всяка інша перебудова або не дала б бажаних результатів, так як не знищила б російського імперіялізму в самій його основі, або, нехтуючи справедливі змагання підсовєтських народів до національно-державної незалежности, була б неприродня і через те нетривка». Він розумів те, чого не зрозумів М. Ґорбачов, починаючи свою «перестройку». Сподівання, що можна дати свободу економічну і політичну, обмеживши національну, не справдилися. На послаблення поліційно-політичного тиску найперше відгукнулася національна стихія, і казочка про «єдиний совєтський народ» тріснула, як мильна бульбашка. Відлига 1960 років саме тому і закінчилася репресіями і застоєм, саме тому була «неприродня і через те нетривка», що не хотіла допустити національного відродження, яке, без сумніву, рано чи пізно поставило би проблему національно-державного самовизначення. Перебудова 1980 років також мала на меті змінити суспільство, обійшовши проблеми національні. А Петро Полтава попереджував, що в критичний момент національні почуття виявлять свою величезну силу, і «в момент розвалу СССР вони виступлять як найважливіший політичний фактор». Слід зауважити, що ці слова писано піввіку тому, в час, коли політики наймогутніших держав не сумнівалися в міцності і непорушності Совєтського Союзу. Коли ж система усвідомила, яка потужна сила виходить на політичну арену, вона спробувала знову повернути до поліційного режиму, але не вдалося. Та спроби повернути назад все ще робляться, і тільки від нас залежить, чим вони закінчаться — новою імперією і загибеллю українців як нації чи побудовою сильної України.

Чомусь більшість людей вважає, що ідеологом національно-визвольного руху 1920-50 років був Д. Донцов. Вплив Донцова незаперечний, це одна з найвідоміших постатей, його спадщина досить значна. Донцов — постать цікава, категорична і вимагає окремого дослідження. Але людина, яка ніколи не була членом ОУН чи УПА, більшу частину свого життя провела в еміґрації, мабуть, не може вважатися головним ідеологом того руху. Праці Петра Полтави датовані 1940-1950 роками. На той час національно-визвольний рух пройшов уже певну світоглядову еволюцію від моменту організаційного створення. Та саме цей період найгострішого протистояння був логічним завершенням усієї попередньої праці. Одним з головних виразників національно-визвольного руху цього періоду був саме Петро Полтава, безпосередній учасник подій, правдивий свідок своєї епохи.

На противагу Донцовській ідеї сили, для Петра Полтави найвартіснішими категоріями є свобода і справедливість. Патос цієї загальної

Петро Федун: «Полтава»

На фото сім'я Федунів: мати Петра (перша зліва), Петро, батько, і брат Василь

ідеї виливається у три конкретні напрямки — ідею побудови УССД, виразну антиімперіялістичну позицію у галузі міжнародніх стосунків та ідею волі людини.

Зараз багато розмов точиться з приводу надуманої дилеми: що вище — свобода нації, чи свобода людини? Можна певно сказати, що така проблема перед Петром Полтавою не стояла. І хоч у його творчості щодо цього нема чітко сформульованої позиції, проте можна твердити: її загальна спрямованість засвідчує, що без свободи українського народу він не мислив свободи власної, бо не може бути вільною людина, якщо в неволі її народ. Фактично у людей було три шляхи: перший вів на чужину. Ті, хто пішов ним, у нас сьогодні у великій пошані. Другий шлях вів у колгоспно-совєтське ярмо. Ті, хто пішов цим шляхом, є сьогодні повноправними громадянами України. Третя дорога була найстрашнішою і найважчою. Тим, хто зважився на неї стати, вона обіцяла смерть або довічне ув'язнення. Та вони не бачили іншого виходу: воліли згоріти жертовним вогнем, аніж згинути без опору, померти душею і ходити живим трупом, як це ще донедавна було з багатьма... Большевики приносили в жертву світлому майбутньому клясу буржуазії, Гітлер — всі неарійські раси. Вони ж несли в офіру своє життя, ні від кого не вимагаючи нічого, крім свободи своєму народові.

Може, краще від інших розуміючи жах війни, вони в 1950 році устами Петра Полтави мовлять: «Ми щиро співчуваємо матерям і батькам, ні в чому неповинні сини яких, опинившись на фронті боротьби проти нас супроти власної волі, впали в боротьбі з нами. В тому винувате МВД. Воно гнало їх проти нас силою. Вони — жертва емведівського терору». У 1991 році на Першому зборі вояків УПА було прийняте звернення, в якому є такі слова: «Можливо, ваші рідні загинули в боях з УПА чи ОУН. Якщо вони були чесними людьми, — хай простить нам Бог, але ми вимушені були захищатися. Простіть нам і ви, як ми прощаємо їм смерть наших рідних і друзів. Якщо ж ті, що полягли від нашої руки — співпрацівники НКВД, то не звинувачувайте нас... і знайдіть в собі сили визнати, що наша збройна боротьба була криком відчаю, а не жорстокости».

Ці документи — свідчення високої моральности людей, які були фундаментом українського національно-визвольного руху. А ще на основі цих документів можна побачити, що Петро Полтава був справді носієм ідей повстанського руху, і вплив його духу відчуваємо й сьогодні.

Ще одна теза, яка відбиває гуманістичні настрої Петра Полтави, — це чітка антиімперіялістична позиція. Антиімперіялістичний патос є основою багатьох його праць. З цієї точки зору він виводить поняття війни справедливої і несправедливої, справедливого і несправедливого миру: «Крайньо несприятливі та реакційні відносини є основою сьогоднішнього миру в світі... Цей... мир побудовано не на високих принципах національної волі... і міжнаціональної справедливости, а на вовчому законі голої брутальної фізичної сили...». Нема потреби пояснювати, що Петро Полтава вважав, що Україна вимушена вибирати між несправедливим миром і справедливою війною.

Порівнюючи праці Петра Полтави з програмовими документами Українського Національно-визвольного Руху 1940-50 рр. можна зауважити значну схожість. Навіть форма побудови речень, спосіб висвітлення ідеї почасти майже тотожні. Звичайно, ствердити безпосередню участь Петра Полтави у творенні програмових документів можуть тільки історичні та лінґвістичні дослідження або документи чи свідчення. Але без сумніву можна говорити про великий вплив Петра Полтави на формування ідейної спрямованости повстанського руху.

Є ще одна проблема, яку сучасні дослідники дещо оминають. Петро Полтава був переконаний, що справедливий суспільний лад може сформуватися лише при умові повної суспільної власности на засоби і знаряддя виробництва. Це, мабуть, єдина ідея, яка не співпадає з програмовими документами ОУН-УПА, де фіксується рівноправність державного, кооперативного та приватного капіталу. Оминаючи соціяльну сторону праць Петра Полтави, ми випускаємо з уваги доволі вагому частину його світосприйняття. Як уже зазначалося, у творчості Петра Полтави поняття свободи і справедливости в гармонійному поєднанні становлять єдине ціле. Розподіл світу згідно національно-державного принципу — це утвердження справедливости і свободи всіх націй та водночас реалізація принципу справедливости для кожної людини. Це головна ідея, і на її основі обґрунтовується доцільність і спрямованість українського повстанського руху. Але, окрім справедливости в галузі національних стосунків, його приваблює справедливість у всіх інших взаємовідносинах. На відміну від марксистсько-большевицького способу вирішення соціяльних питань шляхом революції, знищення кляси буржуазії і т. ін., Петро Полтава є виразником ідеї соціяльного миру. Щоб соціяльний устрій не набув тих форм, які характерні для СССР, достатньо буде, на думку Петра Полтави, ввести політичну демократію. Не можна також забувати, що величезний тиск большевицької пропаґанди і критика визвольного руху як руху буржуазного також накладали свій відбиток.

Слід відзначити, що автор не догматичний у своїх міркуваннях. Так, наприклад, він вважає, що питання про форми ведення сільського господарства повинні вирішувати самі селяни, надає величезного значення кооперативній власності. Приваблює у цих міркуваннях пошук соціяльного ідеалу, причому цей пошук спрямований на використання реальної ситуації, її еволюцію через примирення соціяльно протилежних груп і творче будівництво.

Цікавою є також проблема особи, мас, ідеї нації в контексті історичного розвитку. Петро Полтава всі свої сили спрямовує на утвердження національної ідеї, проте він чітко формулює, що: «Ідея нації становить лише один з кількох чинників, які впливають на розвиток історичного процесу світу... На формування історичного процесу, на його зміни, основний напрям завжди впливає не один, а багато чинників, не одна, а багато сил. Цими силами є нації, суспільні кляси, різні суспільно-політичні ідеї, економіка. Ці сили, різні щодо величини, діють часто в різних, навіть протилежних взаємно напрямках. Під впливом цих різних сил... історичний процес приймає певний означений напрям».

Не применшуючи значення видатних особистостей, слушно зауважується, що «найгеніяльніші навіть люди не можуть зробити чуда: вони не можуть доказати більше, як на це... дозволяють їм об'єктивні обставини».

Отож формування історичного процесу трактується як наслідок різноманітних об'єктивних процесів. Відсутня тут позиція фаталізму, не визначається перевага якогось із чинників, немає і сподівання на втручання вищих сил. Відчувається позиція людини дії, потужної творчої сили, яка знає свою мету і прагне її досягти.

У творчості Петра Полтави наявний також і момент віри. Віра і переконання виступають поруч, коли йдеться про потребу і справедливість національно-визвольної боротьби. Переконання, що закони справедливости вимагають від них стати на боротьбу з силами поневолення, рефреном звучать у багатьох працях повстанського ідеолога.

«Ми знаємо... що на цьому шляху ми вкінці переможемо. Це так само певно, як і те, що по ночі мусить прийти день, як і те, що по цій зимі мусить — невідхильно мусить — прийти весна».

■

Ігор СРІБНЯК,
Київ

НЕСКОРЕНА АРМІЯ

(Перебування у таборах Польщі інтернованих Військ УНР у 1921–1923 рр.)

Процес державотворення і боротьби за реальну державність в Україні на сучасному етапі обумовлює нагальну потребу створення і патріотичного виховання національних збройних сил. Військова доктрина та становище армії будь-якої держави світу є безпомилковим показником зрілости країни, зваженості й авторитетности її намірів та дій у відповідному геополітичному просторі.

Для сучасної української державности розбудова власних збройних сил є не тільки одним з найбільш вагомих завдань, але й одним з найсерйозніших випробувань, своєрідною перепусткою до світового співтовариства. З огляду на це, перед державою постає необхідність вироблення принципово нових підходів до військового будівництва і самої армії, яка ввібрала б та поєднала б у собі всі досягнення та найперспективніші тенденції розвитку сучасних збройних сил.

Міцним підґрунтям для цього повинні стати найцінніші, найвагоміші новації світової військово-стратегічної думки, досягнення науково-технічної революції, досвід організації і принципи комплектування армій передових держав світу в поєднанні з невеликим, але власним досвідом і традиціями українського війська, бо саме історичні джерела повинні живити сучасне військове будівництво.

Аналізуючи сучасний стан розвитку історичної науки, мусимо визнати, що, незважаючи на певні досягнення останнього часу, військова історія України та її складова — історія Збройних Сил УНР, перебувають лише у зародковому стані. Власне, військова історія українського народу ніколи не була досліджена у повному обсязі. Сьогодні не існує (за єдиним винятком*) фундаментальних науково-історичних досліджень узагальнюючого характеру про збройні сили України, які більш-менш повно розкривали б концептуальні засади виникнення, формування та подальшого розвитку Української Армії.

Отже, зважаючи на сучасні вимоги створення власної національної армії в Україні, першочерговим завданням мусить бути вироблення концепції української військовости та накопичення фактичного матеріялу саме у ділянці історії військового будівництва, яка, у порівнянні з іншим напрямком військово-історичної науки — історією воєн та військового мистецтва, — є майже суцільною цілиною.

Відродження й оновлення в Україні традицій національної військовости, яка була перервана на довгі роки, можливо лише на ґрунті вивчення історії творення, подальшої реорганізації, повсякденного побуту та бойових дій українських армій, що мали національний характер формування. Дослідження й аналіза внеску українців у військове мистецтво, розвиток військової техніки, військово-теоретичної думки найбільш перспективні в напрямку вивчення бойового шляху Армії Директорії УНР, бо саме після повалення гетьманату почалося перетворення нечисельних українських з'єднань у народню армію, яка відіграла визначну ролю в боротьбі за українську державність.

Дослідження історії Збройних Сил Директорії УНР має особливе значення ще й через те, що дозволяє осмислити процес трансформації партизанських і повстанських загонів і відділів у реґулярні частини і з'єднання Української Армії. В такій ситуації з'ясувати причини, загальні методи й особливості становлення збройних сил можна лише після належного висвітлення одного з найтяжчих періодів існування Армії УНР — після її інтернування у таборах Польщі. Це пояснюється тим, що тільки під час перебування українського вояцтва у таборах Державний Центр УНР вперше отримав більш-менш сприятливу можливість безпосередньо зайнятися фахово-спеціяльною освітою та національно-культурним вихованням козаків і старшин Української Армії.

Збройні сили Директорії УНР формувалися переважно з напіврегулярних та партизанських частин під час повстання проти гетьманату П. Скоропадського. З самого початку свого існування вони були змушені вести майже безперервні бої на кілька фронтів зі значно переважаючими большевицькими військами та армією генерала А. Денікіна. Ці обставини, а також постійні вимушені пересування українського війська та Уряду УНР негативно впливали на консолідацію та згуртованість частин Української Армії. Проте вперше в історії Визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. військо УНР набуло рис

* «Історія українського війська» (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.) — Львів, 1936; те саме. — 4-те вид. — Львів, 1992.

загальнонаціональної армії, бо головними діючими особами у цьому процесі, за визначенням генерала Армії УНР В. Сальського, були «...переважно український інтеліґент у формі прапорщика, щонайбільше — штабс-капітана; і український селянин у формі козака, підстаршини. Бракувало їм спеціяльних знань і досвіду, що потрібні для організації війська, але ...у них було глибоке національне почуття, великий ентузіязм, запал і безмежна ініціятива. Це все було головним фактором, двигуном у процесі творення національної армії»[1].

Змагаючись за українську державність, Армія Директорії УНР здійснила кілька значних військових операцій (зокрема — похід на Київ і Одесу влітку 1919 р.), проте через несприятливі військові обставини, що склалися восени 1919 р., була змушена вдатися до партизанських засобів боротьби. Знесилена у боях, гостро відчуваючи брак зброї, нечисленна Українська Армія вирушила у героїчний рейд запіллям большевицьких військ, відомий в історії під назвою 1-го Зимового походу Армії УНР. Це великою мірою зберегло українське військо від деморалізації, а — головне — дало можливість провести реорганізацію армії впродовж першої половини 1920 р., готуючи її для майбутніх випробувань. Останній військовий успіх об'єднаних польсько-українських військ, які після укладення політичної й військової конвенцій між урядами УНР і Польщі у квітні 1920 р. звільнили Київ та Правобережну Україну, був нетривалим. Під тиском большевицьких військ поляки швидко відкотилися до своїх кордонів та, іґноруючи угоду з УНР, підписали у жовтні 1920 р. прелімінарні домовленості (а потім і мирний договір у Ризі) з большевицькою Росією.

Після припинення 12 жовтня 1920 р. Польщею воєнних дій на большевицькому фронті Українська Армія (яка нараховувала у своєму складі 3.888 старшин і 35.259 козаків[2]) залишилася сам-на-сам з Червоною Армією. Протягом жовтня-листопада, в умовах нестачі зброї та військового спорядження, Армія УНР вела жорстокі бої на теренах України, стримуючи тиск большевицьких частин, що безперервно прибували з вранґелівського фронту. 21 листопада 1920 р. Українська Армія з боями відступила за р. Збруч.

Відповідно до міжнародніх норм, відділи Армії УНР передали зброю полякам і були інтерновані в спеціяльних таборах на теренах Польщі. Заходами Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР С. Петлюри та начальника Української військово-ліквідаційної комісії ген. штабу генерал-поручника В. Зелінського (у порозумінні з польськими урядовими колами) Армія УНР протягом перших місяців інтернування була зосереджена у шістьох таборах: Каліш (4-та Київська і 6-та Січова стрілецькі дивізії), Олександрів (2-га Волинська і 3-тя Залізна стр. див.), Ланцут (Окремий корпус кордонної охорони і 5-та

---

[1] Сальський В. «Головні підстави творення Армії УНР в минулому і майбутньому» // Табор. 1927. Кн. 4. С. 3-4.

[2] «Українсько-московська війна 1920 року в документах». (Оперативні документи Штабу Армії УНП) // Праці Наукового Інституту / Під ред. генштабу ген.-хор В. Сальського. Варшава, 1933. Том. XV. Кн. 2. Ч. 1. С. 330.

Херсонська стр. див.), Видовиці (Окрема кінна дивізія), Петроків (Штаб Дієвої Армії) і Пикуличі (1-ша Запорізька стр. і Кулемента дивізії)[3]. В них на 20 січня 1921 р. нараховувалося 17.464 старшин і козаків Української Армії[4].

Через обмеження польською владою постачання українського вояцтва продуктами харчування, вугіллям для опалення бараків, відсутність достатньої кількости одягу і взуття, — умови перебування інтернованих були дуже складними[5]. Ці обставини посилювалися неприхильністю, недоброзичливістю, навіть подекуди ворожим ставленням до інтернованих табірної польської адміністрації, образливим поводженням з українцями польських солдатів і офіцерів, втручанням польських комендантів у внутрішнє життя українського вояцтва[6].

З найбільшими труднощами зустрілися козаки і старшини Української Армії, які тимчасово (з грудня 1920 р. до березня 1921 р.) перебували у таборі Пикуличі, що був розташований біля м. Перемишля. Табір уявляв собою невелику площу, по периметру якої було протягнуто два ряди колючого дроту заввишки три метри. Інтерновані мешкали у старих мурованих колишніх австрійських казармах з вікнами у даху або в дерев'яних бараках, які через постійний брак палива майже завжди були вогкими і холодними. Старшинські бараки нічим не відрізнялися від козацьких. Усі, в тому числі жінки і діти, спали покотом на двоповерхових нарах без будь-якої білизни і сінників. Особливо інтерновані потерпали від украй поганого харчування. У цьому відношенні дуже показовим було повідомлення агента Закордонного відділу ВЧК від 16 квітня 1921 р. в Москву про обставини побуту і харчування українських військ у Пикуличах: «...Харчі нестерпні. Зранку не дають абсолютно нічого, біля 11 год. обід з мамалиги чи кукурудзи, змішаної з ячменем. Вечеря складається з ріденької зупи з фасолею, деколи буває гіркий чай. Харчові продукти дуже зіпсуті: мамалига цілком стухла, і її неможливо їсти. (...) Останнім часом (...) єдиний раз видавали цукор, і то тільки офіцерам — виявилося, що половина цукру змішана з ячменною і кукурудзяною крупою». Внаслідок такого харчування серед інтернованих «...дуже часті випадки недуг, не такі й рідкісні випадки черевного тифу»[7]. Польською владою зовсім не видавалося тютюну, конина поганої якости становила 75 відсотків усього м'яса, інколи не вистачало хліба, який виготовлявся з домішками гороху і кукурудзи. Інтернованим бракувало взуття й одягу, табірний водогін майже не працював. Це призводило до жахливого санітарного стану бараків і території табору в Пикуличах[8]. Особливо потерпали від

---

[3] Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. (Далі — ЦДАВО України). Ф. 1075, оп. 2, спр. 1071, арк. 302; Наріжний С. «Українська еміграція». (Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами). Прага, 1942, Ч. 1. С. 33-51.

[4] «Українська революція» (документи) 1919-1921 рр. / Під ред. Т. Гунчака. — Нью-Йорк, 1984. С. 421, 427.

[5] Див.: ЦДАВО України. Ф. 1075, оп. 2, спр. 824, арк. 240; оп. 4, спр. 28, арк. 160.

[6] Там само. — Ф. 1075, оп. 2, спр. 479, арк. 183-184.

[7] Там само. — Ф. 3204, оп. 1, спр. 12, арк. 31-32.

[8] Там само. — Ф. 1075, оп. 4, спр. 28, арк. 70-72.

скрутних умов табірного життя родини старшин, що на загальних умовах перебували серед інтернованих. І хоча польська адміністрація дозволяла одруженим старшинам наймати окремі помешкання поза табором, не всі старшини мали фінансову змогу цим скористатися.

Всі зусилля Державного Центру УНР у кінці 1920 — початку 1921 рр. були спрямовані на подолання цієї неґативної тенденції: на початку лютого 1921 р. було досягнуто політичного порозуміння більшости українських партій та організацій у рамках Ради Республіки (передпарляменту України), що почала діяти у Тарнові (Польща)[9]. Разом з тим, незважаючи на всі труднощі, переважна більшість українських вояків, насамперед у Каліші, Ланцуті і Видовицях, напруженою роботою зуміло навесні 1921 р. нормалізувати свое становище.

Найбільш облаштованим був табір у Каліші. Ось його опис, який було вміщено у комунікаті Міністерства преси і пропаґанди Уряду УНР від 20 лютого 1921 р.: «Калішський табор інтернованих старшин та козаків Армії УНР розположений за 4-5 верств від м. Каліша. (...) Займає він рівну площу в 7-8 десятин землі з піщаним ґрунтом. Увесь табор обнесено з трьох боків дротяною загорожею в чотири аршини заввишки, а з четвертого боку дощаним навісом, під яким міститься майно таборових стаєнь. Довкола табору ніде нема лісів. В самому таборі теж немає рослин (...).

Табор складається з надземних дерев'яних бараків, покритих толем. Бараки уявляють собою довгі будинки з гарним освітленням та вентиляцією. Частина бараків (...) мають ліжка-нари у два поверхи, інші мають ліжка-нари в один поверх. Опалюються бараки залізними пічками (вугіллям). Освітлюються — електрикою. Посередині табору збудовано лазню, водокачку з напорною вишкою, електричну станцію, кухню, театр. Частину театральної залі відведено під старшинське зібрання та церкву (табор має двох священиків) (...). Помешкання і двір табору мають чистий вигляд (...). Харчування старшин та козаків у калішському таборі стоїть добре»[10]. Заходами українського командування калішської групи військ у таборі було влаштовано шпиталь на 40 ліжок, де медичний догляд за хворими здійснювало 9 лікарів і 34 сестри-жалібниці[11].

З наближенням літа чисельність Української Армії продовжувала зменшуватися, переважно внаслідок досить значного відсотку дизертирів. На 13 червня 1921 р. загальна чисельність Української Армії становила тільки 13.896 осіб, з яких старшин і військових урядовців було 3.691, козаків — 10.205 осіб. Крім того, у таборах перебувало 536 жінок (дружини старшин і працівниці військових установ) і 123 дитини. Поступово дивізії Армії УНР перетворилися на кадровані з'єднання зі значною (подекуди — до 20-30 і навіть більше відсотків від загальної кількости дивізії) частиною старшинства. Стрілецькі дивізії продовжу-

---

[9] Трощинський В. «Міжвоєнна українська еміграція в Европі як історичне і соціяльно-політичне явище». К., 1994. С. 62-65.
[10] ЦДАВО України. Ф. 4465, оп. 1, спр. 3, арк. 33.
[11] Там само. — Ф. 1078, оп. 2, спр. 200, арк. 75.

вали становити кістяк усієї армії, інші військові заклади та установи Української Армії складалися тільки зі згорнутих штабів і апарату. Попри всі негаразди, продовжувала свою діяльність Спільна юнацька школа, яка готувала старшинські кадри; почали діяти і Скорочені курси для підготовки старшин до праці в оперативних штабах Армії УНР; при дивізіях відкривалися передпідготовчі старшинські курси і підстаршинські вишколи[12].

Одним з напрямків піднесення морального духу інтернованих, згуртування військовиків під гаслами продовження боротьби за українську державність було широке розгортання культурно-освітньої роботи в таборах. Незважаючи на те, що впровадження освіти у військах значно ускладнювалося майже повною відсутністю фінансових засобів у Державній скарбниці, діяльність Уряду УНР у цій площині мала свої плідні наслідки. У таборах були відкриті кляси всіх ступенів Єдиної Державної школи, гімназії і Народній університет. Діяльність шкіл грамоти і початкових шкіл дозволила майже повністю (протягом 1921 р.) ліквідувати неписьменність серед козацького складу армії. Значна увага приділялася і налагодженню роботи курсів українознавства, студіювання яких мало обов'язковий характер. Велике значення для піднесення морального духу українського вояцтва, плекання його національних почуттів мало і заснування численних культурних об'єднань і гуртків, драматичних товариств, театрів, художніх майстерень і студій, видавничих установ[13].

Отже, не буде перебільшенням сказати, що інтернована і нечисленна Армія УНР продовжувала залишатися реальною військовою силою, яка (при сприятливих умовах) стала б надійним підґрунтям для розгортання національних частин на теренах України після проведення мобілізації.

Стабілізації та унормуванню становища Української Армії великою мірою сприяли заходи вищих урядових і військових інституцій УНР для вдосконалення роботи та посилення ефективности центральних органів керування армією відповідно до умов, що склалися після її інтернування. На підставі «Закону про вище військове управління» від 12 листопада 1920 р. Уряд УНР здійснив цілу низку заходів, покликаних вдосконалити роботу військового міністерства та Генерального штабу Української Армії. Для залучення до процесу розбудови Збройних сил УНР кращих фахових сил армії в кінці січня 1921 р. було створено Вищу Військову Раду (ВВР)[14].

Головою ВВР було затверджено ген. штабу генерал-поручника М. Юнаківа. 10 лютого членами Ради стали — генштабу генерал-поручники С. Дельвіґ і М. Омелянович-Павленко, ген. штабу генерал-хорунжі В. Сінклєр і В. Сальський. Від Дієвої Армії до складу ВВР були обрані командувач 3-ьою Залізною стр. див. ген. штабу генерал-хорунжий

---

[12] Там само. Спр. 162, арк. 175.
[13] Наріжний С. «Українська еміґрація». (Культурна праця української еміґрації між двома світовими війнами). Прага, 1942. Ч. 1. С. 33-51.
[14] ЦДАВО України. Ф. 1075, оп. 1, спр. 59, арк. 2, 6-14.

О. Удовиченко і командувач 4-ю Київською стр. див. генерал-хорунжий Ю. Тютюнник.

Від Уряду УНР у засіданнях ВВР брали участь спочатку Міністер внутрішніх справ Саліковський, Міністер шляхів Тимошенко і Міністер безпеки В. Прокопович. У березні до складу Ради було введено генштабу генерал-поручника О. Галкина, міністрів Ковалевського і Білинського. В різні часи в роботі ВВР брали участь генерали М. Безручко, С. Дядюша, І. Омелянович-Павленко, О. Загродський, Г. Базильський та ін.

Рада мала право попереднього розгляду всіх законодавчих актів, що торкалися Збройних сил Республіки. ВВР були розробила і внесла зміни до діючого «Закону...», які були спрямовані на вдосконалення структури військових інституцій та піднесення їх ефективности. Були розроблені також і дві форми внутрішнього устрою Військ УНР: початкова (під час інтернування) і основна (після переходу на терени України)[15]. Кістяк армії творили шість стрілецьких (піших) і одна кінна дивізії трибриґадного складу: 1-ша Запорізька, 2-га Волинська, 3-тя Залізна, 4-та Київська, 5-та Херсонська, 6-та Січова й Окрема кінна дивізії. Після проведення мобілізації кожна з цих дивізій мала бути розгорнута в корпус тридивізійного складу[16].

Через постійні намагання польського уряду обмежити фінансування на утримання таборів інтернованих, число останніх було в кінці 1921 р. зменшено до трьох: Щепіорно, Каліш і Стржалково. На початку 1922 р. Армія УНР, через економічну кризу, що охопила Польщу, опинилася в надзвичайно тяжкому становищі внаслідок майже повного припинення фінансування з боку польського уряду, включаючи й обмеження норм харчових пайків. Це призвело до майже цілковитого занепаду всіх напрямків праці інтернованого українського вояцтва у таборах.

Особливо скрутне становище склалося у таборі Стржалково, що був розташований на Познаньщині. Хоча табір мав власні шпиталь, пекарню, електростанцію, водогін, театр та інші допоміжні служби, бараки, що були надані прибулим сюди з табору в Ланцуті ще 12 липня 1921 р. українським відділам, перебували у надзвичайно кепському стані. Інтерновані (загальною кількістю у 1.127 осіб) мали бути розміщені в літніх бараках або землянках, де були напівзруйновані нари, прогнила підлога зі щурами під нею, сперте повітря через відсутність вентиляції, велика кількість паразитів. З огляду на такі умови козаки навіть відмовилися від розміщення у цих бараках і землянках і перебували на вільному повітрі, поки поляки тимчасово не обладнали п'ять шпитальних наметів[17].

Про «пригноблюючий вигляд табору, територія якого у кілька квадратних верств була оплетена двома-трьома рядами колючого дроту», про бараки, що протікають під час дощу, а підлога насичується ґрунтовими водами; про відсутність електричного освітлення у землянках у своєму рапорті від 16 вересня 1921 р. доповідав Головному Отаманові

---

[15] Там само. — Ф. 1078, оп. 2, спр. 217, арк. 34-35.
[16] Там само. — Спр. 225, арк. 31; спр. 529, арк. 51.
[17] Там само. — Ф. 1075, оп. 2, спр. 474, арк. 68.

генерал-інспектор Військ УНР генерал О. Удовиченко[18]. Але особливо яскрава характеристика табору була дана у доповіді начальника групи інтернованих українських військ у Стржалкові генерала Н. Никоніва: «Табір загально виглядає в'язницею або великим цвинтарем і пустирем, де з кута в кут снують живі збентежені люди, шукаючи виходу, поради і порятунку»[19].

З наближенням зими становище інтернованих знову погіршилося до такої межі, що Військовий міністер Уряду УНР ген. штабу генерал-хорунжий А. Вовк інформував у січні 1922 р. голову УВЛК полковника Данильчука: «...в Стрілкові умови жахливі. Люди буквально голодують і замерзають від холоду. За відсутністю палива було припинено приготування їжі і зараз страви готуються один раз на добу»[20].

Про це ж повідомляв Головному Отаманові Військ УНР своїм рапортом від 23 січня 1922 р. генерал О. Удовиченко: «Стан катастрофічний, необхідно вжити всіх заходів, щоб інтернованих з табору Стржалково перевести до Калішу». Пайок у інтернованих був зменшений до 500 грамів хліба, 600 грамів картоплі, 100 грамів м'яса і 20 грамів цукру. Далі у рапорті йшлося: «Якщо до цього козаки і старшини були напівголодні, то зараз буде справжній голод»[21].

Незважаючи на чергове скорочення видатків на утримання українського вояцтва з боку польської влади, Державний Центр УНР продовжував зберігати згорнуті апарати штабів і управлінь Української Армії, дбати про збереження старшинського корпусу.

Справжнім випробуванням для козаків та старшин Української Армії було оголошення двох большевицьких амнестій у квітні і жовтні 1922 р. Спеціяльні представники Москви, що прибули до Польщі, при допомозі польської адміністрації поділили у таборі Каліш інтернованих на чотири групи (волинська, юнацька, залізна і старшинська, причому старшини перебували окремо від козаків) і запропонували їм визнати совєтську владу та повернутися в Україну. На вимогу козаків текст амнестії був прочитаний польською і українською мовами. Результати проголошення амнестії в Каліші були незначними — повернутися в Україну висловили бажання тільки 93 особи. Ще до оголошення тексту амнестії інтернованими була складена «Заява-протест українського вояцтва з приводу відвідин табору совітською делеґацією». У «Заяві» йшлося: «...Ми, інтерновані в таборі українці, вже чотири роки боролися зі зброєю в руках, а зараз обеззброєні боремося морально з совітською владою... Ми погодилися піти у неволю за дроти, щоб не бути вільними під совітською владою на дорогій нам Батьківщині. Тому одна поява між нами большевицьких представників, а тим більше їх ганебна пропозиція повернутися до Батьківщини є вже величезна образа нашої народньої гідности»[22].

---

[18] Там само. — Арк. 35-42.
[19] Там само. — Арк. 68.
[20] Там само. — Спр. 827, арк. 125.
[21] Там само. — Арк. 394.
[22] «Український сурмач». 1922. 28 травня.

Ще мізернішими для большевиків були результати проголошення амнестії у таборі Стржалково, де на їх пропозицію зголосилося 18 осіб. Загальною відповіддю інтернованих був спів національного гимну «Ще не вмерла Україна». Наслідки большевицького заклику у таборі Щепіорно також були незначними — до повернення в Україну записалася дуже обмежена кількість українських військовиків.

Оголошення другої амнестії супроводжувалося ще більш нестерпними, образливими для військової гідности інтернованих обставинами: козаки і старшини були примушені поодинці заходити до окремої кімнати й особисто висловлювати своє ставлення до повернення в підсовєтську Україну. Незважаючи на такі сприятливі умови для діяльности большевицьких делеґатів, підсумки їх роботи не відповідали загальному обсягові цієї акції: під час роботи репатріяційної комісії бажаючих їхати в Україну записалося 232, після її роботи — ще 146 осіб.

Влітку 1922 р. поляки ліквідували табір Стржалково. Українські відділи, що там перебували, були розміщені в Щепіорно. Після численних звернень Уряду УНР Варшава дала дозвіл використовувати інтернованих на польових роботах. Це дало можливість поліпшити харчування й побут вояцтва у таборах і продовжити роботу для зміцнення та згуртування частин Української Армії, яка, попри всі труднощі, продовжувала існувати як реальна військова сила, зцементована високим моральним духом.

Взимку 1923 р. польська влада в черговий раз зменшила видатки на утримання інтернованих. Це примусило Уряд УНР використати всі ресурси для того, щоб охоронити армію від остаточного розпорошення. Завдяки заснуванню у військах кількох фундацій та надходженню до таборів значних сум пожертв від багатьох українських і европейських благодійних організацій та установ, улітку становище українського вояцтва внормувалося.

На 25 січня 1923 р. загальна чисельність Української Армії становила 7291 осіб[23]. Незважаючи на значне скорочення, дивізії Армії УНР, зберігаючи притаманну військовим частинам організацію та старшинські кадри, продовжували бути базою для розгортання у майбутньому національної армії.

Але існування навіть такої нечисленої Армії УНР не влаштовувало певні політичні кола Польщі через ту обставину, що підтримання існування таборів вимагало відповідного фінансування за рахунок коштів польської держави. Польща, не бажаючи підтримувати своїх колишніх союзників та намагаючись остаточно позбутися обозів інтернованих українських військ, вжила останнього заходу в справі ліквідації таборів. Міністерство внутрішніх справ Польщі (якому підпорядковувалися табори) ще в кінці 1922 р. прийняло рішення про остаточну їх ліквідацію. Тільки завдяки особистим зверненням генерал-інспектора Армії УНР генерала О. Удовиченка до голови Польської держави Ю. Пілсудського виконання цієї справи було загальмовано,

[23] ЦДАВО України. — Ф. 1078, оп. 2, спр. 166, арк. 184; ф. 1075, оп. 4, спр. 39, арк. 1.

проте не відмінено. Для виконання розпорядження міністерства наказом генерал-інспектора військ УНР від 22 лютого 1923 р. всі, хто перебував у таборах, були поділені на три категорії[24].

Категорія «А» включала в себе всіх нездатних до самостійної праці: інвалідів, сухотників, літніх (після 60 років) військових і цивільних, які перебували у шпиталях, а також жінок і детей. До цієї категорії входив старшинський і козацький склад штабів груп, дивізій і бриґад Армії УНР. Категорія «А» продовжувала забезпечуватися у повному обсязі польською владою. Загальна її кількість (у двох таборах) становила 3.116 осіб.

До категорії «В» належали всі, хто працював у табірних установах — пекарнях і кухнях, на електростанціях, у заснованих польською владою майстернях тощо. Другою частиною цієї категорії були ті, які перебували у штаті культурно-освітніх організацій: інструктори курсів, учителі шкіл, театральні артисти, зайняті у приватніх майстернях та ін. Робота інтернованих, що належали до цієї групи, частково фінансувалася поляками. Вони на пільгових умовах забезпечувалися необхідним приладдям для праці та приміщеннями, але харчуватися їм треба було за власний рахунок. Чисельність категорії «В» досягала 1.313 осіб.

Категорія «С» (або «відділи ремісничі») включала в себе всіх, хто мав змогу забезпечувати себе і свою родину всім необхідним. До цієї категорії входили інтерновані, які отримали постійне місце праці у польських інституціях, вчилися у вищих школах Польщі, а також ті, хто постійно працював поза табором у приватніх господарствах і за власним бажанням. Всі вони отримували спеціяльні «карти азилю» (дозвіл на тимчасове перебування) з правом вільного пересування у Польщі. Надалі інтерновані категорії «С» мали вже працювати самостійно або створювати промислово-виробничі артілі, які отримували відповідну початкову допомогу та пільги з боку польської влади. Після звільнення з табору вояки цієї категорії отримували двотижневий продовольчий пайок. Третя група нараховувала 308 осіб.

Після цього поділу інтернованих на групи та поступового звільнення з табору значної кількости українських військовиків чисельність Армії УНР продовжувала неухильно зменшуватися. Значний відсоток молодшої старшини було відряджено продовжувати або здобувати вищу освіту в Чехію, Румунію, Німеччину і Францію. Проте і в цих умовах штаби дивізій продовжували свою організаційну роботу, підтримуючи сталий зв'язок з розкиданими по всій Польщі козаками і старшинами.

Але існування тільки двох (Каліш і Щепіорно) українських таборів — навіть у такому скороченому числі — не влаштовувало певні урядові кола Польщі. Внаслідок їхніх вимог зменшити видатки на утримання Української Армії, генерал-інспектор Військ УНР генерал О. Удовиченко одним зі своїх останніх наказів (ч. 3 від 28 березня 1924 р.) був змушений залишити на кожен штаб дивізій і військових установ по 20-30 осіб[25].

---

[24] Там само. — Ф. 1078, оп. 2, спр. 158, арк. 367, 371, 483.
[25] Там само. — Ф. 10756, оп. 2, спр. 1036, арк. 2.

Влітку 1924 р. рішенням польського уряду табори були ліквідовані, а інтернованих українських вояків було зачислено до політичних еміґрантів. Велика кількість козаків і старшин еміґрувала до Франції, Бельгії, Люксембурґу, а інші шукали притулку і праці практично по всій Польщі. Значна група колишніх вояків перебувала при Українській Станиці в Каліші завдяки тому, що місцева польська влада надала у розпорядження українців частину табірних споруд до їх остаточного влаштування. У створеному правлінні Української Станиці чільне місце займали військові командири Армії УНР: ген. штабу генерал-хорунжі В. Сальський, В. Кущ, П. Шандрук, А. Вовк, О. Загродський та ін. В Станиці мало свій осідок Українське воєнно-історичне товариство, яке видавало свій друкований орган — збірник «За державність» та опікувалося цвинтарями і могилами вояків Армії УНР[26].

Армія УНР припинила своє існування як реґулярна військова сила держави, але продовжувала зберігати сталі осередки у вигляді згорнутого апарату семи дивізій, Спільної Юнацької Школи, Генерального штабу Української Армії та Академічних шкіл при ньому. Навіть у 1926 р. командири частин підтримували зв'язок з молодшою старшиною, а через неї і з козаками, періодично звітуючи про склад і чисельність відділів військовому міністрові Уряду УНР В. Сальському і Головному Отаманові Військ УНР С. Петлюрі. У 1932 р. на обліку екзильного військового міністерства УНР перебувало 4000 старшин і 900 підстаршин. Незважаючи ні на що, армія гуртувала старшинські кадри для формування майбутніх українських збройних сил.

На наш погляд, саме героїчна праця свідомої частини українського вояцтва в усіх царинах життя під час інтернування заклала підвалини для майбутньої діяльности Державного Центру УНР в екзилі в обороні інтересів України у світі.

Перебуваючи в надзвичайно тяжких, навіть часом неможливих умовах інтернування, козаки і старшини Української Армії, спираючись головним чином на власні сили, спромоглися подолати зневіру та почуття моральної пригніченості перших місяців перебування на чужині. Величезна праця Державного Центру УНР у справі опікування українськими військами, їх всебічної освіти та плекання національно-державницького духу вояцтва мала свої далекосяжні результати. Тільки самим фактом свого існування Українська Армія непокоїла большевицьку Москву, а діями своїх повстанських загонів на теренах України гальмувала всі намагання нової влади зміцнити своє панування.

Інтерновані козаки і старшини Армії УНР у Польщі гідно тримали прапор соборности і самостійности України, нагадуючи світові про непереможність і святість української національно-визвольної справи.

■

[26] Колянчук О. «Хрести на чужій землі» // «Літопис Червоної Калини», 1983, ч. 12, с. 45.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

А МИ Ж ТУЮ КОРОЛІВСЬКУ...

Ми не мали королів. Королями славна Европа. І найславніші з них — англійські. В Англії усе «королівське»: королівська ґвардія, королівська академія, королівська біржа і навіть «королівська англійська мова» — найчистіша англійщина, мова королів та їхнього оточення.

Славні бубни за горами... А у нас?

Наші обрані всенароднім фальшуванням володарі тонкощів королівської мови не осягли. Один уважав «пріаритетом» свій «імідж», а другий кохається більше в «афіційнаму язику». Тож чекати від них королівської мови годі. І це не лише їхній гріх, тут грішні й сусідні королі, котрі забороняли, висміювали, випікали гарячим залізом наше слово з уст народу. І були б випекли, якби не стали їм на заваді інші володарі — володарі духу.

Ці інші — некороновані — королі зберегли нашу мову від знищення. Один плекав її «без золота, без каменю», інші гострили «скільки достало снаги й хисту». Завдяки цим королям наша мова не зникла з лиця землі, а перетривала й вистояла. І стала, хоч і не королівською, хоч і на папері, а державною.

Спитаєте, чому не королівською?

Бо праця сусідів не пішла марно, лишивши свої «нестерті» сліди на всіх нас. Які саме? Спробую пояснити.

Набираюсь терпіння і читаю від дошки до дошки сучасну українську газету. Продираюсь крізь нетрі «витоків», «консенсусів», «ноу-гау», «жорстких прийомів», «правлячих верхівок» з «посадовими особами». Що не кажіть, робота. І от її наслідки:

Загублені безвісти

Сучасні майстри пера майже цілком забули деякі українські слова. Так, я лише один раз натрапив у газеті на форму дієслова «мусити», зате не бракує форм «повинен», «повинні», «повинно», «зобов'язаний», «зобов'язані», там, де можна вживати «мушу», «мусять», «мусимо».

Не зустрів я і слова «досить». Його скрізь заступає «достатньо».

Дуже рідко вживано в газеті сполучника «щоб». Його майже цілком витіснило слово «аби». Люди добрі! Таж сполучник «аби» має в мові зовсім інше призначення! Це синонім до лексичної пари слів «тільки б»:

Хоч гірше, аби інше — Хоч гірше, тільки б інше

Оце головне значення сполучника «аби». Часом, коли треба уникнути повторення, його можна вживати із значенням «щоб». Але не можна усі чисто «щоб» заміняти на «аби». Виходить якась суцільна тарабарщина.

Ой, убитий, вбитий, затягнений в жито

Українській мові властиві безособові дієприслівникові звороти:

Ой, убито, вбито,
Затягнено в жито...

Не скажу, що цих зворотів немає в газеті. Вони є. Та все-таки переважають особові звороти, і то там, де безособові аж просяться:

Варіянт з тексту	*Кращий варіянт*
крок зроблений правильний	крок зроблено правильно
тут чітко сформульована мета	тут чітко сформульовано мету
ціни досі не лібералізовані	цін досі не лібералізовано
демократія вже встановлена	демократію вже встановлено

Заспіваймо пісню? Забудьте!

Газетні шпальти рясніють формами «зазначимо», «проглянемо», «візьмемо», «зупинимося», «повернемося», «розпочнемо», «припустимо», тоді як навіть некоролівська українська вимагає: «зазначмо», «прогляньмо», «візьмімо», «зупинімось», «повернімось», «розпочнімо», «припустімо».

Правлячий несмак з даючими руками

Форми «знаючий», «сплячий» вживано де треба й де не треба:

відступаючі	втікаючі
вражаючий ефект	разючий ефект
даючі руки	щедрі руки; жертовні руки; руки помочі
діюче законодавство	чинне законодавство
дублюючий	зайнятий дубляжем
з киплячого казана	із закипілого казана; з казана, що кипить
керуючий банку	управитель банку
конкуруюча фірма	фірма-конкурент
контролюючі важелі	важелі контролі
координуючий	координаційний
наростаючий	чимраз більший
правляча верхівка	панівна верхівка; еліта
регламентуючі акти щодо фінансування	акти для реґляментації фінансування
усіх бажаючих	усіх охочих
функціонуючий	здатний функціонувати

На позичках не забагатієш

Автори часто-густо неправильно узгоджують слова між собою, копіюють неукраїнські ідіоматичні моделі:

скористатися цим	скористатися з цього
знехтувати чим	знехтувати що
продовжують ворожіння	і далі ворожать

Словники УССР не догма, а засіб етноциду

Рясніють газетні шпальти і штучно створеними формами, запровадженими до «нормативних» словників УССР. Ці форми кальковано з російської лексики; вони карикатурно звучать і не прикрашають нашої мови. Той, хто пише, коли він думає українською мовою, мусить відчувати фальш і штучність таких слів як «спрацьовувати», «опосередкований», «заручитись» тощо. На жаль, на ділі це не так, бо в текстах аж кишить від таких «перлів»:

вибухонебезпечний	передвибуховий, вибуховий
виражати погляди	бути виразником поглядів
гра усе ж	як не є — гра
заінтересований	зацікавлений
за рахунок	коштом
заручитись підтримкою	забезпечити собі підтримку
з кожним роком уже більшає	щорік то більше
опосередкований вплив	посередній вплив
різночитання	різнотлумачення
сплав	стоп
спрацьовує механізм захисту	виявляє себе механізм захисту
ущемлення	утиски

Що гірше, то краще

Не секрет, що багато авторів «торгують на два базари»: пишуть до українських і до російських видань. Це змушує їх постійно заглядати до словників. І от заглядаючи, вони з кількох можливих варіянтів віддають превагу гіршому: *(у дальшому тексті в дужках наведено російську форму — праобраз кальки)*

а віз і нині там (а воз и ныне там)	а хура й досі там
ату її! (ату ее!)	бери її; кусь її
витоки (истоки)	джерела; коріння
все ж став королем (все же)	все-таки став королем
завсідник	сталий гість; частий гість
захльостувати (захлестывать)	заливати; захлюпувати
кришка (крышка)	накривка
з миру по нитці (с миру по нитке)	з хати по нитці
зібрання (собрание)	збори
магазинний (магазинный)	крамничний
обширні зв'язки (обширный)	широкі зв'язки
оптовий (оптовый)	гуртовий
поїздка (поездка)	подорож
порівну (поровну)	рівно; нарівно
поручні (поручни)	поруччя
посадовий злочин (должностной)	службовий злочин
придаток (придаток)	додаток
придбати з виплатою в розстрочку	придбати на виплат
протиріччя (противоречие)	суперечність

русло (русло)	річище
співвітчизник (соотечественник)	земляк; краянин
стверджує хто (утверждает)	твердить *хто*
у тому то й справа (в том то и дело)	отожто; отож бо й є

Коли не коваль, то й рук не погань

Дехто, як випливає з текстів, не завдає собі труду заглядати до словників і покладається на свій власний перекладацький хист. І ощасливлює читачів, а «опосередковано» і українську мову такими «новотворами»:

внаслідок відсутности (вследствие)	через брак
в силу структури (в силу)	з огляду на структуру
всім та кожному (всем и каждому)	кожному одному
жити приспівуючи (жить, припеваючи)	розкошувати; жити, як мед пити
жорсткі прийоми (жесткие приемы)	круті методи
задати питання (задать вопрос)	поставити питання
між тим (между тем)	тим часом
не в змозі (не в состоянии)	неспроможен; негоден
неприкрито (неприкрыто)	неприховано
об'єднувальний (обьединительный)	об'єднавчий
окуповувати приміщення (окупать)	оплачувати (окупати) приміщення

У даному новотворі «окуповувати» можна зрозуміти як «загарбувати»

під наєм (в наем)	галицька форма до винайму
подієва канва (событийная канва)	сюжетна лінія; канва подій
понад те (сверх того)	позатим
поспішиш — людей насмішиш	хто спішить, той людей смішить
споживчі ціни (потребительские цены)	споживацькі ціни
спротив (сопротивление)	опір
так і кишіло (так и кишело)	аж кишіло
ужорсточення законодавства (ужесточение)	удосконалення (зміцнення) законодавства
у якості шефа (в качестве)	як шеф; в ролі (в характері) шефа
хлібне містечко (хлебное местечко)	тепленьке місце
хрещенський (крещенский)	водохресний; йорданський
я тим не менше не заперечив (тем не менее)	тут до речі форма незважаючи на це: незважаючи на це, я не заперечив

Як по маслу

Російське вживання прийменника «по» дістало в газеті «зелену вулицю»:

близький по духу	близький духом
Експедиція по виготовленню	Експедиція для виготовлення
заходи по вдосконаленню	заходи для вдосконалення
Комітет по атомній енерґетиці	Комітет атомної енерґетики
операція по захопленню	операція захоплення
по класу Лятошинського	у клясі Лятошинського
ставка по кредиту	ставка на кредит

Гадаю, що не треба пояснювати читачеві, що вся наведена досі творчість — це паразитування на російській мові. Роботящі, працьовиті люди паразитують! Чи не сором! Чи не час схаменутися і трохи попрацювати власною головою?

Заморські гості

Не бракує на шпальтах газети і новоспечених «інтернаціоналізмів»:

ноу-хау	секрети виробництва; секрети технології
паблік рилейнз	??? — годі зрозуміти і з півлітрою
пролонгувати	продовжити дію; (борги) відкласти стягнення
резиденти	вжито у значенні жителі
ф'ючерсний	???
шляґер	модна пісня

Зовсім не казковий брак

Трапляється в газеті і просто безграмотність:

казковий брак принца	казковий шлюб принца
більше 700 осіб	більше як 700 осіб
тернії (через тернії до зірок)	терня (до зір крізь терня)
Олег Іванович!	Олегу Івановичу!; пане Олег!
догождав	догоджав
гривна (грошова одиниця)	гривня
зорі Голлівуда	зорі Голлівуду (тут Голлівуд — кіноімперія)
по вістрі ножа	по вістрю ножа
алькогольний пар	алькогольна пара

Як бачимо, навіть помилки спрямовано у напрямі наближення до російської мови! Коли вже газета так вільно ставиться до чинного правопису, то чому б не кориґувати його в напрямі відродження самобутности української мови? Наприклад, газета правильно вживає назву «Гельсінкі», але повторює російський правопис слова «ноу-хау». Коли вже наслідувати англійську, то по-українськи: «ноу-гау»! Аж ні. Виходить, що табу, накладене Каґановичем і Постишевим і досі діє. І воно куди дужче від бажання повернути собі неспотворене національне обличчя.

Паростки надії

Нашу мову калічили, не гребуючи ніякими засобами. І от тепер ми маємо можливість виправити заподіяну шкоду. Ми вільні сьогодні і виправляти, і творити.

За три роки можна було б багато надолужити. Але зрушень дуже мало. У розглянутих текстах напрапляємо лише не кілька «неканонізованих» в УССР форм:

безум	безумство
Гельсінкі (правильно по-українськи)	в УССР Хельсінкі
започаткувати	покласти початок

мимоуш	повз вуха
неперебутній (граматично правильно)	в УССР неперебутний визнано архаїзмом
посадовець	посадова особа

Можна сперечатися про вдалість чи невдалість, правильність чи неправильність цих форм, але самий факт відходу від «канонізованої» лексики та правопису — факт позитивний. Коли ж зіставити кількість «неканонізованих» форм з наведеними до них, то побачимо, що змін у напрямі «зближення мов» стократ більше, ніж змін у напрямі відродження нашої самобутности. Тож маємо з чого робити біду.

Куди не кинь — біда.

Ми не маємо відповідних «некастрованих» словників. Той, хто мав би дати Україні такі словники — аж два мовознавчі інститути Академії Наук — пропаґує і далі «лексику», розроблену за рецептами Каґановича й Постишева. Жодних змін у напрямі перегляду скаліченого мовного господарства ці інстанції не роблять. Нема потягу до виправлення «біди» і знизу. Чому газетярі, редактори, письменники не збираються на конференції, присвячені питанням лексики? Чому не обговорюють стан слововжитку на своїх шпальтах? Чому не залучають до цього обговорення широкого загалу? Чому не дбають про створення мовних консультацій на державному бюджеті? Нищили ж державними заходами. Мову не може розробляти обмежене число вихованих на асиміляційних засадах мовознавців. Це справа всіх.

Не можна прищепити любови до мови, штучно засмічуваної формами «правлячий», «вибухонебезпечний», «ужорсточення», «неоподатковуваність» тощо. Треба щось робити. Збереження сучасного становища рівнозначне самогубству.

Звідки це лине знайома мелодія і знайомі слова?:

А ми ж тую червону калину та й підіймемо,
А ми ж тую славну Україну розвеселимо!

Дозволю собі спитати наших письменників, академіків, мовознавців, педагогів, журналістів, словолюбів, українолюбів — усіх, кого можна зарахувати до «королів духу»: *чи ми ж тую українську підіймемо до рівня королівської, чи будемо й далі «ожорсточено» обертати її на бутафорне язичіє?*

■

Володимир ЖИЛА

ОГЛЯД ЗНАЧНИХ ПОДІЙ У РОЗВИТКУ ШАШКЕВИЧЕЗНАВСТВА

У перші десятиліття XIX ст. за складних національно-культурних умов поволі пробивалися до життя паростки нової української літератури на західньоукраїнських землях. У галицькій літературі панували тоді в основному відсталість і консерватизм творчої думки. Маркіян

Шашкевич, поет-новатор і культурний діяч, сповнений непохитности у виборі свого літературного шляху, сформулював тоді вперше в Галичині принципи нової естетики, які послідовно відстоював і яких дотримувався у своїй літературній творчості. Виступаючи проти іґнорування української мови та намагання духівництва й далі тримати літературу в рамках церковних догматів, у брошурі «Азбука чи абецадло» (1836) поет рішуче писав, що «література будь-якого народу є образом його життя, його способу мислення, його душі, отже, повинна вона зародитися і вирости з власного народу...». І ось у таких умовах виходить альманах «Русалка Дністрова» (1837), який І. Франко назвав «явищем наскрізь революційним».

У 1911 році Галичина й українська діяспора величаво відзначили століття від дня смерти Маркіяна Шашкевича. У газетах появилися статті. У Вінніпезі студенти вчительської семінарії влаштували окрему вечірку, а українська громада цього ж міста пошанувала Шашкевича концертом. Успіх святкувань був величавий. Події Першої світової війни затримали дальший розвиток культу Маркіяна не тільки на рідній землі, але також на поселеннях.

По війні ситуація докорінно змінилася. Почалися масові здвиги на Білій горі, напр., в 1937 році зібралося там близько 37 тисяч людей. Величаво відбулися також і святкування століття «Русалки Дністрової». Цікаво, що вони проходили при повній співпраці материка з українською політичною еміґрацією в Европі та з українськими поселеннями за океаном. Причому тон задавала Галичина. Помітно відсвяткувала діяспора вже власними силами в 1943 році століття від дня смерти поета. До тривких пам'яток цих святкувань належить пам'ятна книга американських українців у столітню річницю смерти Маркіяна Шашкевича (1943). У Вінніпезі проведено підготовку до побудови пам'ятника Пробудителеві, який відкрито в 1944 році.

До ще більшого звеличення М. Шашкевича в діяспорі спричинилося відзначення 150-річчя від дня народження (1961 р.). До відзначення цих роковин приступила тоді й Україна. Уже в 1960 році в Києві з'явилися Твори М. Шашкевича, але його роля в українській літературі ще далі замовчувалась, а ідеї викривлювались. У діяспорі перевидано тоді «Русалку Дністрову» (Філядельфія), але без літературного вступу. За покликом Центрального Комітету в Европі проходили масові шашкевичівські конференції, читалися доповіді, відбувалися концерти тощо. У пресі друкувалися статті, історичні розвідки, спогади. Серед книжкових видань того часу найбільш помітною була праця проф. Степана Шаха «Маркіян Шашкевич та Галицьке відродження». Відзначення ювілею М. Шашкевича в Україні та в діяспорі наочно показало, яким хотіла б бачити пробудителя діяспора, а яким — офіційні чинники від літератури в Україні. Тільки поети-шестдесятники в Україні присвячували Маркіянові Шашкевичу найбільш помітну увагу.

Тим часом за ініціятивою Української Вільної Академії Наук у Канаді в жовтні 1962 року створено Заповідник Маркіяна Шашкевича, який згодом перейменовано в Інститут-Заповідник. Через рік після заснування Заповідника почав появлятися збірник «Шащкевичіяна»,

присвячений життю, творчості й культові Маркіяна. Збірник став виходити двічі на рік — у листопаді та червні. Тут почали видавати й «Бібліотеку Шашкевичіяни», в якій з'явилося шість випусків. 1987 року Інститут-Заповідник М. Шашкевича перевидав «Русалку Дністрову» зі словом від видавців, обширною статтею Ярослава Розумного та її перекладами англійською, німецькою, французькою, еспанською та портуґальсько-бразільською мовами.

У 1989 році Інститут-Заповідник випустив у світ «Бібліографічний покажчик Маркіяна Шашкевича», укладений д-ром Михайлом Марунчаком. До цього реєстру ввійшло понад 300 записів, яких досі не можна було знайти в жодному бібліографічному довіднику України. У 180-річчя від дня народження поета (1811-1991) появився «Збірник музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича» (1992) — видання Інституту-Заповідника у Вінніпезі під редакцією Юрія Гнатюка.

В Україні з сучасних істориків найплідніше досліджує епоху «Руської Трійці» Феодосій Стеблій. Завдяки його зусиллям з'явилося цінне видання «Русалка Дністрова: Документи і матеріяли». Постійно працюють в шашкевичезнавсті Михайло Шалата (Дрогобич), О. Петраш — автор двічі видаваного літпортрету «Руська Трійця» (1972, 1986), Р. Кирчів — автор монографії «Етнографічно-фолкльористична діяльність „Руської трійці"», Олексій Дзьобан — «Рукописи архіву М. С. Шашкевича» (1979). До розвитку сучасного шашкевичезнавства чимало причетний також поет Роман Лубківський. За його ініціятивою і діяльною участю відкрито музей-садибу Маркіяна Шашкевича в Підлиссі та музей «Русалки Дністрової» у Львові. До участи у відкритті пам'ятника були запрошені вперше представники Інституту-Заповідника. З його руки започатковано «Шашкевичівські читання». Перші читання відбулися в Дрогобичі в листопаді 1989 року на тему «„Руська Трійця" і культура слов'янського народу». Другі читання проходили у Львові 24-25 жовтня 1991 року на тему «Маркіян Шашкевич і українське національне відродження». Доповіді та повідомлення, виголошені на читаннях, увійшли до збірника «Шашкевичіяна» (1993) львівського видання. Там уміщено 16 цінних досліджень і 4 публікації. Їхня тематика дивує широтою діяпазону та багатством форм. Вони короткі своїм змістом, але зате вагомі матеріялом. Причому у кожній праці збережено приціл на українське національне відродження.

Кураторія Інституту-Заповідника у Вінніпезі провела широку підготову до святкування 150-річчя від дня смерти М. Шашкевича. Святкування відбулися 17-18 жовтня 1993 року. 17 жовтня програма проходила біля пам'ятника Маркіянові Шашкевичу й почалася з покладання вінка від усієї української громади Вінніпеґу. Акт виконали представники «Рідної школи» М. Шашкевича та парафії св. Андрія. Було тут прочитане й коротке слово про роковини смерти поета і про його епохальну ролю в українській історії (Борислав Білаш). Свято завершено деклямаціями молоді та могутнім відспіванням «Ще не вмерла Україна».

Програма 18 червня проходила в читальні «Просвіти» і складалася зі святкового слова голови Інституту-Заповідника д-ра М. Марунчака, академічної презентації «Збірника музичних творів на слова Маркіяна

Шашкевича» («Збірник» був запланований на 1991 рік, але через технічні труднощі появився в 1992 році) Кураторії Інституту-Заповідника та проголошення висліду Шашкевичівського конкурсу на кращий сценічний твір для шкільної молоді, присвячений Маркіянові Шашкевичу.

Жюрі Шашкевичівського міжнародного конкурсу Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича: проф. Володимир Жила — голова; о. митрат Ярослав Гайманович — секретар; д-р Михайло Марунчак і Ярослав Ґаба — члени, проголосили його переможців: Богдан Пилат із с. Словіти Золочівського району Львівської области та Микола Музичка із с. Соколівки Крижопільського району Вінницької области (перше місце); Антоніна Листопад з м. Краснодону Луганської области, Омеляна Патрило з м. Тернополя і Левко Кудлик з м. Ходорова Львівської области (друге місце); Руслана Марич з м. Перемишляни Львівської области та Ярослав Ярош з м. Івано-Франківська (третє місце).

18 лютого 1994 року в Інституті Українознавства ім. І. Крип'якевича АН України у Львові відбулося поширене засідання Шашкевичівської Комісії, в якому взяли участь вчені-шашкевичезнавці зі Львова, Дрогобича, Тернополя і численні гості. На ньому обговорено актуальні питання сучасного шашкевичезнавства, зокрема пильну потребу поглибленого наукового дослідження діяльности Маркіяна Шашкевича, «Руської Трійці» в загальноукраїнському, всеслов'янському та загальноевропейському контексті, особливо тих її аспектів, на які накладалися табу тоталітарним режимом. Вирішено впровадити в науковий обіг дослідження забутих і переслідуваних у минулому шашкевичезнавців, доробок з питань шашкевичезнавства української діяспори та світової науки, нові історичні джерела та використання сучасних наукових методів.

Вчені у своїх доповідях наголошували на потребі повного видання творчої спадщини «Руської Трійці», в тому числі іншими мовами, підготовки іноземними мовами праць шашкевичезнавців, на прискоренні створення енциклопедії «Руська Трійця», на активнішому використанні творчої спадщини «Руської Трійці» у шкільних програмах, на осучасненні експозицій у літературних музеях, посиленні уваги до вшанування пам'яти співзасновників «Руської Трійці» Якова Головацького й Івана Вагилевича.

Схвально прийнято рішення провести чергові Шашкевичівські читання у червні 1994 року і визначити для них тему «„Руська Трійця": її попередники і наступники». При цьому значну увагу передбачається приділити Якову Головацькому з нагоди 180-річчя від дня його народження. Матеріяли читань плянується видати окремою книжкою.

Член Шашкевичівської Комісії Феодосій Стеблій ознайомив учасників засідання з підсумками проведеного Інститутом-Заповідником Маркіяна Шашкевича конкурсом на кращий сценічний твір для шкільної молоді, присвячений Маркіянові Шашкевичу, повідомив про рішення жюрі конкурсу і представив його переможців, яким тут же було вручено грошові винагороди, відповідні посвідчення та пам'ятні сувеніри-томики виданих Інститутом «Шашкевичіяни» матеріялів Шашкевичівських читань 1991 року.

Переможці конкурсу подякували за високу оцінку їхньої праці й запевнили, що й надалі сприятимуть популяризації імени та творчої спадщини Маркіяна Шашкевича, «Руської Трійці» загалом.

Під час засідання відбулась презентація виданого Інститутом-Заповідником Маркіяна Шашкевича «Збірника музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича», про зміст якого поінформував композитор, диригент хору «Бескид» Роман Сов'як. Заходами Львівського відділу Товариства «Україна» (голова Богдан Якимович) влаштовано тематичний концерт.

Це засідання Комісії стало першим із серії цьогорічних заходів щодо активізації досліджень творчої спадщини «Руської Трійці» та вшанування її творців.

Поширене засідання Шашкевичівської Комісії — це кращий приклад тісної співпраці з Інститутом-Заповідником Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі.

■

Ніна САЄНКО

ДО ВІДКРИТТЯ МУЗЕЮ — ОДИН КРОК

(УЦІС) У Борзні, що на Чернігівщині, завершується відбудова художньо-меморіяльного музею «Садиба народнього художника України Олександра Саєнка», який стане унікальним центром української культури й об'єднуватиме в собі художньо-меморіяльний музей Олександра Саєнка та літературно-художню експозицію, присвячену видатним діячам культури Борзнянщини (Пантелеймонові Кулішу, Ганні Барвінок, Василеві Білозерському, Вікторові Забілі). Також будуть представлені матеріяли про перебування Тараса Шевченка у Борзні та її околицях.

Завдяки зусиллям шанувальників творчости Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Ганни Барвінок у садибі видатного українського художника О. Саєнка розпочато відбудову будинку, де останні роки жила Ганна Барвінок.

Борзнянська районна Рада народніх депутатів плянує вже влітку відкрити художньо-меморіяльний музей Олександра Саєнка.

Олександер Саєнко належить до тієї когорти мистців, які у 20 роках закладали підвалини нового українського образотворчого мистецтва, позначеного яскравими національними рисами. Понад півстоліття мистець працював над своєрідним образотворчим літописом рідного краю під назвою «Дума про хліб». У його доробку понад 500 творів: монументальні панно, виконані технікою інкрустації соломою, гобелени, вибійки, кераміка, живопис, графіка.

Твори Олександра Саєнка «Дума про хліб», «Святковий день», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Невільники», «Козак Мамай» увійшли до скарбниці української культури і зайняли чільне місце у світовому мистецтві, широко представлені у колекціях відомих музеїв України і світу.

Серію робіт (близько 50) мистець присвятив перебуванню Тараса Шевченка у Борзні. Олександер Саєнко брав участь в оформленні численних громадських споруд.

Мистець усе життя прожив у Борзні, розвиваючи і підносячи на новий рівень монументальне та декоративне мистецтво Чернігівщини.

■

Огляди, рецензії

Микола КОЗАК

СОРОМЛИВА МУЖНІСТЬ

Чую досі лагідний, пророчий голос поета Василя Мисика, колишнього політв'язня сталінських концтаборів, поета-гуманіста, перекладача-поліглота, надзвичайно освіченої і тактовної людини; істинного творця, якого й досі належно не поціновано. А те, що стривожено оповідають окремі шанувальники, западає, мов у прірву...

Чую досі зажурений голос унікального знавця іноземних мов поета Миколи Лукаша. Він якось неуривно й досі широко дивиться в очі Дніпра... Скретиніла байдужість до свого зробила свою чорну справу. Виконавців не судять, бо ж кругова між ними порука, але геніяльність подвижників української нації прориває забуття. І знову згадується світле ім'я Миколи Наконечного, одного з найосвіченіших людей, власне науковців, нашого забріханого часу. І його належно не поціновано. Названі за себе не скажуть... Соромлива мужносте, чого даленієш? Доки терпіти мовчки? Велику справу робив М. Наконечний — збирав, готував, редаґував український фразеологічний словник разом з поетом Іваном Вирганом і Марією Пилинською. Не маючи вченого ступеня, викладав у Харківському університеті, користувався значним авторитетом, бо робив свої мовні завваги академікам М. Бажанові, П. Тичині, М. Рильському. Бо ж був набагато вищий від офіціозу номенклятурників... Смерть вирвала трійцю, яка працювала над таким потрібним словником, майстрів, що творили для національного відродження... І праця їх забулася. Соромлива мужносте, чого даленієш? Чого змовкаєш?

...Не спить Тарас. Біля його постументу зустрів блакитноокого Василя Борового разом з Василем Бондарем — обидва політв'язні. Боровий зі сталінського, а Бондар — гітлерівського концтаборів. Першого вибили зі Спілки письменницької капеесесівці, а другого — кинули під трамвай невідомі. Як завжди — невідомі... Згодом буде вбито — знову ж таки поета — Станіслава Шумицького...

Розгулявся в Україні Маланчук — і косарі клепали коси. Обтинали молоді голови — Миколи Шатилова, Віталія Поліщука, Станіслава Розсохи, Миколи Козака, Валентини Овод — і ще добрий десяток свіжих, своєрідних... Мовби ґранітною плитою придавили — і не чутно.

Долинув стогін з Київщини — добивають Василя Симоненка, і — ніби з небес міжзоряний голос Василя Стуса... Чую зажуру Ігора Калинця, Михайла Осадчого, Зеновія Красівського, Івана Світличного. А в снах — сокира в руках ката над головою Алли Горської... А в Харкові громили редакцію «Прапора» — і подалися працівники хто куди. Критик Андрій Чернишов носив пошту, Василь Боровий хотів влаштуватися двірником у дитячий садок — не взяли! Ніби вихор пройшов — хто з літературної молоді встиг видати лише метелика, та й помер з клярнетом у руках, як Микола Любар, а хто — як Віталій Поліщук, і досі на Козельщині мурує будинки... Довгоносий стукач з Холодної Гори виплітав сіті на арешт Миколи Шатилова. І таки виснував!

Чую сумновитий голос з київських узгір'їв: «Нас все одно знищать». Голос Євгена Плужника. А над водограєм верховинських рік — слово того, «хто був хрущем на вишнях, які любив Шевченко...». А з казематів пробивається приглушений голос Олекси Влизька, якого ведуть на розстріл... Чуєте їхні голоси,

скретинілі крижанівські, новиченки, корнійчуки, шамоти, смоличі-гудмани? «Оглухли, не чують, кайданами міняються, правдою торгують...». Як їм почути соромливий голос священика-політв'язня Сарми-Соколовського, за яким нишпорить око каґебістів?! А я бачу, як він у в'язниці читає вірші Григорієві Кочуру та Дмитрові Паламарчуку. Вірші бунтаря!

...Знову Харків, станція з такою ненависною назвою для місцевих шовіністів — «Левада». Знаменита назва з полотен Васильківського! Та чуєте гуркіт? Це збивають за вказівкою обкому чудову плитку, в українському стилі — нею викладали майстри стіни новозбудованого метро. Та це ж «націоналізм»! Ламай! Торощи!

Багатьом харків'янам викрав сни тодішній секретар обкому КПСС Микола Сіроштан, а смертельні жала КҐБ тягнулись і тягнулись до українців. Страшна історія людоловів, кривава! Роки переслідувань перемололи не одного... Але треба творити новий день, «моє нове народження», — напише поет Віталій Поліщук. І ще встигне «небо прихилити до людської душі» поет із Сум Микола Данько, який 20 літ поневірявся без роботи після виходу в Харкові збірки поезій «Червоне соло». Данько чесно сказав у ній, що «дводзьобий орел імперії і досі клює тополину-Україну». Автор не міг влаштуватися навіть двірником... Данько не дожив до наших днів. Та за все приходить час розплати. І ми приходимо до Тараса, до Сковороди. Треба творити новий день, нове життя! Не оглядаючись на інквізиторів, на тих «ветеранів», що тримали «фронт» у сибірських концтаборах на посаді начальників, а тепер прирівняні до фронтовиків і гучно горланять, «трєбуют Саюза»! Треба творити новий день, пам'ятаючи про втрати, соромливу мужність істинних творців національного відродження, отже держави — УКРАЇНА. Соромлива мужносте, чого даленієш? Чого змовкаєш?!

■

Д-р Олег ПІДГАЙНИЙ

ДО ВІСІМДЕСЯТИЛІТТЯ ВИДАТНОГО УКРАЇНЦЯ ЄВГЕНА СЛОНІВСЬКОГО

Євген Слонівський, відомий письменник, науковець, публіцист і громадський діяч народився 80 років тому, 18 березня 1914 року на Харківщині. Українська громада щиро гордиться досягненнями цього видатного українця.

Як письменник, ювілянт широко відомий своїм тритомником «На руїнах минулого». Північноамериканська наукова громада його фаху — бібліотекарства — радо привітала його наукові праці. Його чисельні газетні і журнальні статті з'являються у пресі вже біля півстоліття.

Як громадський і політичний діяч, Євген Слонівський працював при початках відомих українських організацій Канади: УРДП — Української революційно-Демократичної Партії, СУЖЕРО, ОДУМ-у, спільно з Семеном Підгайним, Мар'яном Горготою, та іншими.

Євген Слонівський ішов у життя важким шляхом. Син священика о. Григорія він п'ятирічним залишився без батька. Незважаючи на постійну дискримінацію, якої він зазнавав як «попівський син», він зумів досягнути з допомогою своєї мами-вчительки значних успіхів.

Він закінчив технікум лісового господарства і після якогось часу лісничої праці вступив на біологічний факультет Харківського університету. Закінчив його за фахом фізіології і біохемії тварин з правом викладати біологічні науки у середніх школах та університетах.

Одружився Євген Слонівський з Клавдією (дівоче Лукаш), відомою у пресі як Аґнеса Лебідь, вже у Німеччині під час Другої світової війни, а по переїзді в Канаду в них народилася (1951 р.) дочка Вікторія. Викладачем Євген Слонівський працював ще в Харкові у 62-й середній школі, продовжував працю у цій ділянці у таборових гімназіях в Німеччині, а по нострифікації працював деякий час учителем в Канаді.

В Канаді на початках п'ятдесятих років Слонівський починає писати велику працю свого життя під назвою «На руїнах минулого», яка виростає у тритомник. Перший том виходить 1956 року. Цей роман-спомин високо оцінений в українській критиці.

Митрополит Іларіон (Огієнко), видатний лінґвіст і літературознавець, так оцінив книжку в журналі «Віра і культура» (ч. 9, 1957): «Сильними фарбами автор описує страждання українського народу на початках большевицької окупації України, головно на Харківщині. Описує життя дружини священика, сільської учительки, і скрізь підкреслює страждання православного духовенства під комуністами. Книга читається з неослабленим зацікавленням».

Митрополит Іларіон дав добру оцінку мови твору: «Мова книжки — хороша українська мова».

Рецензію на книжку Є. Слонівського дав також А. Степовий («Українські Вісті», 20. 6. 1957): «...Бажаю висловити свої деякі думки, враження про твір, який я прочитав не відриваючись, з повним інтересом. Тема, взята автором, цікава... Перед нами виставлений малюнок ідей, боротьби, побут, звичаї, мораль і ґалерія живих типів села і міста, трудових людей та інтеліґенції і вічно гостре, жагуче питання про окупанта імперського ґатунку в Україні та імпортований ним комунізм. Безумовно, малюнок ґрандіозний...

Потрясаючою картиною є терор і розстріл комуністами-чекістами селян, мешканців с. Дудки. Всю цю ґалерію живих людей автор, як вправний і добрий маляр, витончено і майстерно показав на огляд і суд читачів».

Незабаром після цього Євгена Слонівського запрошено стати членом Об'єднання українських письменників «Слово», де він є і донині. Слонівський є також членом Українського Шекспірівського Товариства від 1963 року.

Другий і третій томи твору «На руїнах минулого» вийшли у 1990 році. Поетеса Віра Ворскла подала обширну рецензію на твір у журналі «Нові дні» за квітень-травень 1994 року, де високо оцінює творчість автора.

Від Харківської організації Спілки Письменників України надійшов лист: «Дякуємо за реалістичні і яскраві сторінки життя нашого народу!».

Можна ствердити, що «На руїнах минулого» є одним з найкращих творів художньо-мемуарного жанру, яким так багата українська література XX століття, і він став цінним надбанням української літератури.

Євген Слонівський вирішив працювати в науковому бібліотекарстві. Він отримав ступінь бакалявра бібліотечних наук при Оттавському університеті. Посаду отримав у одній з найкращих бібліотек світу при Корнельському університеті, як каталогер математично-природничої й технологічної літератури. Маґістерський ступінь з бібліотекарства він отримав від Державного університету Нью-Йорку.

Євген Слонівський працює також на науковій ниві, має важливі публікації англійською, та українською мовами. Цікава його україномовна праця «Історичне значення трьох видатних бібліотек». Сягаючи у далеку давнину, автор подає нам детальні інформації про Олександрійську бібліотеку в Єгипті, про Візантійську імператорську бібліотеку у Константинополі та про Конґресову бібліотеку у Вашінґтоні (США). Ця науково-популярна книжка цікаво написана і знайшла б свого читача в Україні при перевиданні більш масовим накладом.

Фундаментальні наукові праці Євгена Слонівського — це його дослідження питання доступу до книжок в Російській імперії від 1714 р. і потім в СССР.

Треба підкреслити, що ці праці є актуальними й донині. Перша праця вийшла в 1974 році: «History of Open Access to Library Collections in Soviet Union, 1714-1959» («Історія відкритого доступу до бібліотечних збірок у Радянському Союзі»).

Надзвичайно важливою працею, яка вийшла дещо пізніше, є «Open Access to Soviet Book Collections» («Відкритий доступ до радянських книжкових збірок»), редагована Дональдом С. Роббінсом. Рецензію на цю працю написав відомий бібліотекознавець Елі М. Оболер, колишній головний бібліотекар Державного університету штату Айдаго в США. Оболер пише в науковім журналі «Bulletin on Intellectual Freedom» («Бюлетень інтелектуальної свободи») за березень 1981 р.:

> «Ця важлива праця... має велике право до поваги будь-кого, хто зацікавлений станом інтелектуальної свободи у світі... Слонівський показує глибоке розуміння досить скомплікованої російської системи «відкритого доступу» (чи його відсутности), яка є прямо залежна від явно політичної ролі совєтської бібліотеки».

Оболер робить висновок:

> «Крига Слонівського є дуже рекомендована не лише за її широке історичне представлення напружень, що постають як наслідок відкритої політичної контролі над совєтськими бібліотеками, але також і за всі її повчальні факти і думки, ілюстрації бібліотек та статистичні таблиці совєтських бібліотек у загальному.
>
> Її варто мати в бібліотеках усіх бібліотечних шкіл, а також і в особистих збірках усіх тих, хто хоче ознайомитися з цензуруванням бібліотек та боротьбою з ним, де б воно не з'являлось.
>
> На жаль мало англомовних книжок про російські (совєтські) бібліотеки... а ця книжка є більш авторитетна і всеобіймаюча, ніж уся решта».

Сучасний стан українських бібліотек в Україні є прямим наслідком проблем, порушених Є. Слонівським. Праця Є. Слонівського має стати настільною книжкою в усіх університетських і громадських (державних) бібліотеках України. Її перекладом і виданням в Україні мають зайнятися ті, кому дорога свобода слова, вільний доступ до слова та бібліотеки взагалі.

Ювілянт магістер Євген Слонівський теж друкувався у наукових журналах, таких як «Бюлетень Університетської бібліотеки Корнель», «Український квартальник», «Новий огляд східньо-европейської історії». Він також друкувався в українських газетах і журналах, таких як «Нові дні», «Визвольний Шлях», «Молода Україна», «Українські вісті», «Український голос», «Народня воля», «Євангельська правда», «Наш вік» та ін.

Частина його публіцистичного доробку вийшла окремою книжкою під назвою «Збірник статтей, доповідей і рецензій».

В недавньому інтерв'ю ювілянт сказав, що, на його думку, найбільша проблема тепер є брак єдности: «Єдність необхідна, щоб далі була Україна, для закріплення її державности».

МНОГАЯ ЛІТА, ШАНОВНИЙ ЮВІЛЯНТЕ, ЄВГЕНЕ СЛОНІВСЬКИЙ!

■

Володимир ЖИЛА

КНИЖКА, ЩО ЗВЕРТАЄ НА СЕБЕ УВАГУ

«Збірник музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича» у 180-річчя від дня народження поета: ювілейне видання 1811-1991, за муз. ред. Юрія Гнатюка і за мовною ред. Ярослава Розумного, Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича: Київ-Вінніпег-Львів, 1992, 362 стор. Ціна: 90 доларів.

Цілком природньо, що яскраве, творче й ефективне своїм виглядом книжкове видання вабить до себе не тільки книголюбів, але масового читача. Кому не хочеться мати у своїй бібліотеці добру, майстерно видану книжку. В такому разі й у видавничій справі можливе існування певних творчих шкіл, які є надійною силою проти віджилих правил і звичок. Саме в тому й полягає сутність творчого досвіду, щоб у кожному зусиллі бачити перед і вносити в те бачене свій індивідуальний внесок, множити та нагромаджувати творче вміння.

Вірю, що мої вступні міркування не є абстрактними, а конкретно відносяться до рецензованого «Збірника музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича» та до тих великих зусиль, що були покладені у підготовку видання.

Колись у брошурі «Азбука чи абецадло» (1836) Маркіян Шашкевич рішуче стверджував, що: «Література будь-якого народу є образом його життя, його способу мислення, його душі, отже, повинна вона зародитись і вирости з власного народу і заквітнути на тій самій ниві, щоб не бути подібною до того райського птаха, про якого розповідають, що він не має ніг, і тому постійно висить у повітрі. Література є необхідною потребою всього народу».

Саме з цих позицій і почав М. Шашкевич своє творче зусилля. Він був постмоноватором, сповненим глибоких почуттів любови до рідного краю, непохитности у виборі свого літературного шляху. Протягом свого короткого життя він написав близько тридцяти поезій, одне оповідання, кілька статтей, зробив деякі поетичні переклади на українську мову творів з чеської, сербської і польської літератур та немало часу присвятив збиранню і вивченню народньої творчости.

Переважна більшість його поетичних творів — це ліричні вірші й невеликі за розміром ліро-епічні поеми. Їхня образність і поетика пройняті народньою пісенністю, пов'язані з минулим і тогочасним життям народу, його думами і сподіваннями.

Поезії М. Шашкевича у пісенній формі почали з'являтися в сорокових роках минулого століття. Цей процес триває до нинішніх днів. Пісенність поета у своїй основі зберегла національну специфіку, якій характерні гарячі слова, пройняті ніжністю та повиті задушевною красою, насиченою живими інтонаціями народньої мови. Найбільше пісень і композицій було складено на слова поезій коломийкового розміру, який притаманний українській поетичній ритміці та народній музиці («Підлисся» — 10 композицій; «Веснівка» — 7; «До милої» — 4; «Думка» — 6; «Не згасайте ясні зорі» — 3). Багатоскладові, нерівноскладові та вірші з метрикою думи («Нещасний», «До пісні», «Сумерк вечірній», «Хмельницький облягає Львів») уже рідше покладалися на музику.

Матеріял «Збірника» поділено на десять жанрових категорій: одноголосні співи; двоголосні й триголосні хори (ці дві категорії призначені для дітвори, шкільних хорів, молодіжних ансамблів і індивідуальних виконавців); сольоспіви (для сопрано або для тенора); вокальні ансамблі (дуети у супроводі фортепіяна, тріо у виконанні а капела); жіночі хори; чоловічі хори; мішані хори (в супроводі фортепіяна і без супроводу); вокальні твори (в супроводі симфонічної оркестри); інструментальні твори (перша обробка для бандур, а друга для сольо гобоя і струнного квартету); хорові твори, присвячені Маркія-

нові Шашкевичу (на слова українських поетів). У «Збірнику» поміщено 55 композицій (спочатку було заплянoвано до друку всього 28 композицій). Варто відзначити, що в «Збірнику» вміщено також 27 композицій, які досі ніде не були друковані. До Збірника включено поголосники для інструментів (зберігаються в окремій папці).

Редакцію текстів під нотами зроблено на основі «Русалки Дністрової» (1837), Повного видання творів Маркіяна Шашкевича (1913) та двох монографій Михайла Шалати, виданих в Україні (1969 і 1973). В основному всюди збережено мову оригіналу, а осучаснені композиторами слова замінено версією оригіналу, якщо це не суперечило музичному акцентові чи структурі групувань.

До «Збірника» ввійшли короткі біографії композиторів і авторів текстів, вірші яких, присвячені М. Шашкевичу, покладено на музику. Збірник відкривається портретом поета роботи мистця Романа Коваля та вступною статтею «На пошану Маркіяна Шашкевича у 180-річчя від дня народження» д-ра Михайла Г. Марунчака, голови Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича. Вміщено тут окрему вступну статтю для англійськомовного читача та коротку редакційну статтю музичного редактора Юрія Гнатюка, відомого диригента та музичного референта Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича. Мистецьке оформлення Збірника виконали Анна і Рут Мельник, а його змістовне лого оформив Теодор Баран.

Відзначаючи історико-літературне значення творчости Маркіяна Шашкевича, Іван Франко писав: «Новим був дух Шашкевичевої поезії, свіжий і оригінальний... У Шашкевичевих віршах у нас перший раз повіяло духом поезії XIX віку». Це і визначило почесне місце М. Шашкевича в історії української літератури та надхнуло 26 визначних українських композиторів покласти його вірші на музику.

Підсумовуючи, хочемо висловити глибоку віру, що «Збірник музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича» не стане лише відзначенням 180-річчя від дня поетового народження, але що він стане «настільною книгою для вчителів і викладачів співу, керівників мистецьких ансамблів та диригентів хорів і буде внеском в історію українського вокального, хорового й інструментального мистецтва».

■

Петро ВАСИЛЕНКО

«ЖУРАВЛИНИЙ КРИК ОСІННЬОЇ ДАЛІ»

(рецензія на книгу Святомира М. Фостуна «Стежинами життя», етюди, Лондон, 1995)

Учитель української мови і літератури Печенізької середньої школи (на Харківщині) Світлана Іванівна Лісняк щодня несе в школу в своїй сумочці дбайливо обгорнену в поліетіленову плівку нову книгу Святомира М. Фостуна *«Стежинами життя»*. Цю книгу відомого українського письменника із діяспори (нині знаного вже і в Україні!) учитель використовує як навчальний посібник на уроках української мови. Використовує і для диктантів, і для переказів, і — найголовніше — для вивчення української мови. Підставою для цього є висока культура мови письменника, її образність, лексичне багатство, художня барвистість, неологізми, розмаїття стильових і синтаксичних прийомів.

Як на мене, таке поцінування є найвищим поцінуванням книги і найглибшою рецензію на неї.

Твори своєї нової збірки за жанровими ознаками Святомир визначив як етюди. Для мене ж вона є книгою поезій у прозі або поетичної прози. Ці

жанри досить рідкісні і дуже важкі не лише для осмислення письменником, а й для поцінування їх рецензентом. Нарочито поезій у прозі, поетичних прозових етюдів не напишеш, для цього потрібен своєрідний Божий дар. Цим своєрідним талантом блискуче володіє С. Фостун. Для створення таких блискіток прози потрібне довготерпіння і довгочасся. Це реально потверджує той факт, що перша збірка етюдів з'явилася друком 1972 року, а друга, в рецензованій книзі, аж ... через 21 рік.

Чим цінні, чим приваблюють мене, читача, етюди Святомира М. Фостуна «Стежинами життя»?

Якою привітною, доброю не була б чужина, Вітчизна є матір радости, щастя, вдоволення, любови.

Вся творча сила, уява, змага звернені до батьківщини і Батьківщини, там серце поета, безмірно залюбленого і відданого далеким, «осіннім далям», рідним обріям, полям, лісам, рікам, людям, рідним своєї найдорожчої відторгненої колись від чуйного серця Вітчизни.

Уся книга — це журавлиний крик обраненої еміграцією душі, крик туги за вродою, красою, барвами, пахощами батьківських, українських оболоней.

Все це зумовлює її щирість аж до найніжнішого розлучення, наївности, іноді і дитячости світосприймання і краєпригадання. Для прози «сюсюкання» це були б кричущі недоліки, для поетичної прози Святомира Фостуна, для прози нашого автора — це безперечні досягнення творчої майстерности.

Не дивлячись на те, що С. Фостун дає означення своїм коротким оповідкам, новелеткам жанру етюдів, насправді всі твори книги викінчені речі, вповні виконані в художньому, подієвому, естетично-ідейному пляні.

«Стежинами життя» Святомира Фостуна журавлиний крик туги за рідним краєм, незабутним його обличчям, барвами, пахощами.

Це книга філософських поезій у прозі поезії. В той же час це виважена проза, від кожного її слова, речення, етюда повіває реаліями справжнього життя.

Цитувати етюди С. Фостуна для підкріплення мовленого — забавна справа. Хіба можна взяти цитату з любові?

Передавати зміст, тему етюдів, це все одно, що переказувати вірш. Їх треба або повністю деклямувати, або прочитувати про себе.

Рецензована книга не для швидкопрочитання для розваги чи від нудьги на дозвіллі. Це книга для осмислення буття, свого, людства, землі, природи, світу, Бога. В той же час вона джерело естетичної насолоди, мистецького вдоволення, художнього прозріння і насичення.

Тематично книга — це книга життя. Хоч написана вона більш на почуттєвих реґістрах спогадів, та деталі такі точні, що важко сказати, ніби автор пише Україну з-за синього моря.

С. Фостун пише про Вітчизну-Україну, про Вітчизну-Англію з рівнозначною любов'ю і цим ще раз підкреслює щирість свого сповідального слова, своєї творчости.

Не дивина, що серце ридає за Україною, диво в тому, що автор образ її до найдрібнішої цяточки проніс через землі і роки.

За образним визначенням видатного письменника, взірцевого стиліста Костя Гордієнка, «рясного слова» прози, то в творах Святомира Фостуна якраз і є оте «рясне слово», «земля» його етюдів «зернеться».

Як із пісні чи вірша справжнього поета не викинеш і не підміниш слова, так цього не зробиш і в етюдах С. Фостуна.

«А в негоду хмари розвішуються сірими ряднами над землею й небо починає плакати журливо» (стор. 34).

Однією з найголовніших ознак творів С. Фостуна є їх національна самобутність, національна приналежність українській мові, літературі, загалом Україні. Цим, на превилечезний жаль, дуже мало і мало хто з письменників України може вирізнитися з загалу. «Інтерписання» через обмосковщину довело до того, що читачі старших поколінь не розуміють прози сучасних прозаїків і не читають її, хоч залюбки читають клясиків. На мій погляд, винна не лише обмосковщена українська мова, а й літературна лінь, художня неспроможність, а то й відверте слугування тимчасовикам, намагання писати так, щоб легше перекладалося на «общепонятный».

В етюдах Святомира М. Фостуна величезна низка новослів, неологізмів, скорше художніх витворів з дво-трьох-слів'я.

Не все добре сказав я про нову книгу С. Фостуна. Більше скаже він своїми новими творами, книгами.

■

Софія НАУМОВИЧ

КРИТИКА НАШОЇ ІСТОРІЇ

Дві книжки нашого сучасного історика д-ра Богдана Корчмарика, присвячені історії України, розглядають її з сучасної, критичної точки погляду.

Перша із них, «Концепція М. Грушевського»[1], відкидає деякі фальшиві або застарілі погляди нашого найбільшого історика на зламі XIX–XX ст. Наприклад (ст. 27), таке твердження Грушевського з його 10-ти томної «Історії»: «Не лише реферується помилково про Московщину та московські, ще не існуючі, князівства у часах Київської Руси», але й наголошується, що «українці з росіянами походять з одного національного кореня». Хіба М. Грушевський не знав, що москалі походять від угрофінів, а українці, — це слов'янська нація? І д-р Корчмарик цитує москаля Покровського: «в жилах теперішніх великоросів тече щонайменше 80 відсотків фіно-татарської крови» (ст. 26).

Таких нонсенсів в «Історії» є більше, зокрема щодо короля Данила чи Козацької держави, якими рясніє праця М. Грушевського. Тому й зовсім природнє побоювання д-ра Корчмарика, чи доцільно перевидавати «Історію» М. Грушевського в Україні, як також перекладати її англійською мовою в Канаді? Наприкінці у листах проф. О. Оглоблина до д-ра Корчмарика читаємо: «Проєкт англомовного видання... недоцільний... і небезпечний для української науки». А далі те ж саме про 2-томну «Історію України» проф. Н. Полонської-Василенко: «Видаючи її в чужій мові... конче треба виправити численні помилки». І висновок: «Ми надто захоплюємося перекладами! Треба творити нове, своє».

Друга книжка д-ра Богдана Корчмарика має назву «Духові впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України»[2]. Сама назва говорить, про що буде мова: українська інтеліґенція тих часів, почавши від таких світочів з Києво-Могилянської Академії, як Степан Яворський, Теофан Прокопович та цілої плеяди київських учених, замість працювати для української науки, чомусь із доброго дива виїхала на Московщину — окультурнювати дикий московський народ.

Назви розділів у книжці говорять про цю «місію», яку взяли на себе київські вчені, створивши й побудувавши не тільки московську Церкву, але й науку:

---

[1] Богдан Ф. Корчмарик. Концепція М. Грушевського і наші сучасні підручники історії України. — Українська Вільна Академія Наук у Канаді. Вінніпеґ, 1994.

[2] Богдан Корчмарик. Духові впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України. — Пустомитівська районна друкарня. Львів 1993.

1. Теорія Москви — як III-го Риму та «правдиве» московське православ'я. 2. Представники «Київської науки» та їхня літературна діяльність у Московії. 3. Боротьба з темнотою й обсадження важливих становищ московської церкви духовними представниками «Київської науки». 4. Києво-Могилянська Академія й організація шкільної освіти на московських землях в добу Гетьманської України. 5. Київська шкільна драма і створення постійного театру в новій столиці московської держави Петербурзі. 6. Київський церковний напів та його розповсюдження в межах московської держави.

Як бачимо, це не була тільки шляхетна місія церковної ієрархії Києва — нести Христову правду в «темну й дику Московщину», як зве її Автор, але й не менше шляхетна місія київської інтелігенції — розбудувати на московських багнах справжню европейську культуру, включно зі шкільництвом, театром та навіть з чудовим київським співом. Усі ці дані Автор визбирав не тільки з писань українців, але й від самих москалів, подаючи їхній список. Ця українська місія та її наслідки підказали згодом Петрові I не тільки примусово спроваджувати учених з України, але й «прорубувати вікно в Европу», а згодом відплатитися Україні жахливим спустошенням, вирізанням населення Батурина та іншими «подвигами».

Д-р Богдан Корчмарик не зробив висновків зі своєї праці, але вони самі напрошуються: навіщо, якої мари наші високовчені «культуртреґери» з Києва їхали в дику Московію навчати чужий народ, замість того, щоб свої знання й здобутки зберігати для України?

■

С. РАДІОН

ДОКУМЕНТАЛЬНА ПУБЛІЦИСТИКА

Володимир Рожко. «І потекла сторіками...» Могили не можуть мовчати; збірка статтей і віршів. — Інститут Дослідів Волині. — Вінніпеґ, Канада, 1994, 272 ст., 21 см.

Збірка статтей і біографічних нарисів Володимира Рожка — це історико-краєзнавча публіцистика, що досліджує і вивчає трагічні часи і довголітню геноцидну політику фізичного й морального терору Росії супроти українського народу, його культури, духовости, історії, мови і релігії.

Ця збірка — це заповнювання «білих плям», витворенних московським окупантом разом зі своїми вислужниками комуністами від 1939 до 1991 року; це воскрешування пам'яти про тих, хто помордований, а тіла їх закопані в явних і таємних похованнях по всій Волині й Україні; це повернення Україні духово-культурних діячів діяспори.

Татарсько-монгольські навали забрали з Волині й України тисячі людських жертв. А часи окупації України Росією тільки в 1932–33 роках принесли понад сім мільйонів жертв, помордованих Москвою жахливим голодомором. А скільки мільйонів замордовано за трьохсотлітню окупацію України?

Тепер могили тих мільйонів не можуть мовчати. Зойки їх прориваються розповідями тих, хто залишився живий, і самого автора збірки, який пережив ті жахливі часи.

Володимир Рожко — історик, невтомний дослідник московсько-совєтських жахіть терору, пером розкриває ті могили і душі розстріляних, замучених тортурами в льохах НКВД-КҐБ промовляють друкованим словом.

Його документальна публіцистика пригадуватиме завжди всім про ті дикунські часи панування московсько-комуністичних нелюдів, що лишили по собі

не лише могили людей, але й господарську руїну, спотворили українську історію і культуру й витворили духово-національних манкуртів.

Публіцистика Володимира Рожка — це соковито кольоритні розповіді про жахіття терору, які є великим внеском до матеріялів волинознавства.

*

НАУКА ЛИЦЕМ ДО МИНУЛОГО УКРАЇНИ

Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства; (збірник тез доповідей). — Луцьк, вересень-жовтень 1993, 512 ст., 30 см.

Конференцію, що тривала два місяці в Луцьку, провели Інститут Історії України АНУ, Міністерства культури, освіти, краєзнавства та Волинський державний університет ім. Лесі Українки. Спонзори: Філії Градобанку, Економбанку та фірми «Інтерконтакт». Редколеґія: П. Тронько — голова, Г. Бондаренко, Т. Григор'єва — відповідальний секретар. Члени: В. Горбик, Ю. Данилюк, Б. Заброварний, І. Кичій і Є. Скляренко.

Оргкомітет Конференції: Ю. Кондуфор — академік АНУ, П. Тронько — академік АНУ, В. Горбик — д-р істор. наук, Б. Заброварний — канд. істор. наук, Т. Григор'єва — канд. істор. наук, С. Юренко — канд. істор. наук, Г. Бондаренко — канд. істор. наук, В. Ворон — журналіст, Ю. Данилюк — канд. істор. наук, О. Єременко — заст. міністра освіти, С. Заремба — канд. істор. наук, І. Кичій — професор, О. Максимович, О. Маринич — член-кор. АНУ, А. Погрібний — заст. мін. освіти, Є. Скляренко — д-р. істор. наук, П. Толочко — академік АНУ, А. Свідзинський — ректор ВДУ, проф. д-р. фіз.-мат. наук, Є. Франчук — канд. істор. наук, Ф. Шевченко — чл-кор. АНУ, Д. Янко — працівник культури.

Академічний склад організаторів Конференції свідчить про високий науковий рівень Конференції, яка проходила в 10 секціях: І. Шляхи формування української державности: історія і сьогодення. Прочитано 52 доповіді. ІІ. Історіографія та джерелознавство реґіональних історичних досліджень — 30 доп. ІІІ. Реґіональні проблеми історії України — 63 доп. IV. Проблеми збереження української національної спадщини — 65 доп., V. Краєзнавство України: історія, традиції, сучасність — 59 доп., VI. Церковна історія і культура в духовому відродженні України — 35 доп., VII. Масові незаконні репресії як засіб формування і функціонування тоталітарної системи — 36 доп., VIII — Музеї як центри історико-краєзнавчої роботи — 17 доп., IX. Історичне краєзнавство у вищих навчальних закладах і культуро-просвітницьких установах — 35 доп., X. Історичне краєзнавство на Волині — 118 доп. Разом 484 доповіді.

Всеукраїнська наукова конференція, у якій взяли участь найбільше науковців з південно-східніх областей, свідчить, що українська наука вийшла на широкий науковий шлях українознавства.

Правда, ніяк не можна науково обґрунтувати назву Другої світової війни «Вітчизняною війною України», як це бачимо у доповіді Ю. Лазаренка (ст. 37) та інших. Це була німецько-російська війна, хвиля якої прокотилася Україною, залишаючи по собі мільйони помордованих українців і руїну господарства. А далі прийшло відновлене поневолення червоною Росією та кількадесятирічне винищування українського народу геноцидом і російщенням.

Через довголітню ізоляцію науковців України від Заходу в доповідях відсутні посилання на західніх науковців та українських науковців з діяспори. Натомість доповіді ґрунтуються на тотально пофальшованих російських джерелах.

Також нема в доповідях майже нічого про діяльність і внесок в українську культуру українських діячів з діяспори. На таку велику кількість доповідей є лише деякі дослідження праць Н. Полонської-Василенко, Дмитра Солов'я, Івана Огієнка, Уласа Самчука, Максима Бойка та Степана Радіона. Але ж є ще сотні інших...

Звичайно, частина вини в цьому й культурних діячів з діяспори, які досі мало переслали своїх книжок і газет до бібліотек в Україні. Причина ще й у тому, що багато літератури з історії України і далі залишається у закритих спецфондах бібліотек та архівів України.

Багато доповідей, не з вини науковців, сформовані в атмосфері «зачарованого кола» російщення. Проте всі, навіть у такій несприятливій атмосфері, виловнюють з московського фальшу правду про минуле України і відроджують українську науку.

10.3.1995 р.

■

МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПРО УКРАЇНУ

Україна: путівник, підготували і впорядкували Осип Зінкевич і Володимир Гула. Видавництво «Смолоскип»: Київ-Балтимор, 1993. 450 стор., понад 300 фотоілюстрацій, пляни міст. Ціна 27,75 долярів.

Перед нами цікава і наскрізь оригінальна книжка «Україна: путівник». Видання названо скромно путівником, але воно далеко виходить поза межі свого призначення. Бо ж це і путівник, і довідник, і своєрідна мала енциклопедія про Україну 1993 року. Книжка вийшла двома окремими виданнями: українською та англійською мовами.

Путівник такого характеру і розміру з'явився вперше в Україні. А тут видавництво ще пообіцяло, що він буде перевидаватися щороку — осучаснений, доповнений новою інформацією, удосконалений та більш пристосований до потреб і вимог вибагливих туристів. Україна сьогодні, попри всі її економічні труднощі та брак готелів з модерними вигодами, є все-таки найцікавішим місцем для відпочинку. Тут можна чимало побачити, ще більше пережити, познайомитися з народом, його традиціями та культурними здобутками. Скажемо тільки про Чорне море, Карпати. Це ж ті неповторні місця природної краси, яких сучасній людині так бракує. Вона хоче побачити щось нове, оригінальне, наповнене природніми чарами.

Матеріял у путівнику схематично поділений на 25 розділів. Подано тут інформацію про понад триста міст і сіл України. Все можна швидко в книжці розшукати. Матеріял подано за таким порядком: а) відомі особи, що народилися чи поховані в області; б) церкви, історичні й архітектурні пам'ятки; в) музеї, театри, філярмонії, видавництва, книгарні; г) вищі навчальні заклади, бібліотеки, архіви, спортивні споруди; ґ) готелі, ресторани, кав'ярні, крамниці, банки; д) інформаційні осередки про туризм, курорти й транспорт; е) пошта, телефон, факс, медична обслуга, аптеки; є) релігійне життя з поданням дня і часу, коли відбуваються Богослужіння. У кожному розділі є підрозділ «Історичними містами й селами области».

Путівник відкривається статтею про історію України, її народ, географічне положення і економічний потенціял. Далі подаються найважливіші відомості, потрібні туристові: документи, візи, гроші, електричні інструменти і напруга, під якою вони працюють; що брати і чого не брати з собою, що вільно, а чого не вільно ввозити і вивозити з України; адреси митних установ; робочі години

та святкові дні в Україні; українська кухня, таксі, телефони в Україні, спеціяльні та термінові виклики; тури Україною.

В путівнику окремо виділено розділ про Київ і Київську область. Інші області подано за абеткою. У книжці подані пляни 24 обласних міст України і головного міста Криму з новими назвами вулиць, а також пляни метра в Києві та Харкові.

У путівнику не подано інформації про оплату готелів, окремих круїзів і екскурсій, квитків на літак, поїзд і автобус. Ціни постійно змінюються, і їх передчасно подавати. В деяких готелях можна платити українськими грішми, в інших — лише чужоземною валютою.

У додатку до путівника подано (разом з адресами, номерами телефонів і факсів: а) посольства і консульства України за кордоном; б) чужоземні посольства в Україні; в) державні установи — міністерства, комітети; г) політичні партії та організації; ґ) телефонні коди міст і населених пунктів України; д) Телефонні коди найважливіших країн і міст світу; е) конверсійну таблицю розмірів одягу, взуття, метричну систему, таблицю температур; є) подорожні аґенції.

Коли потенційний мандрівник придбає книжку «Україна: путівник», йому буде набагато легше плянувати подорож в Україну, а під час поїздки краще й ефективніше провести час. Рецензована книжка написана фахово, матеріял подано в стилі світових путівників. Путівник багатий на різні цікаві спостереження і читається з великим інтересом, що, без сумніву, упримнить подорож в Україну кожному, хто його придбає.

■

Роман КУХАР

З ЛЮБОВИ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

«Надбужанщина (Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмщина, Підляшшя). Історично-мемуарний Збірник, том III». Редакційна Колеґія — Микола Мартинюк, головний редактор. Члени: Надія Олійник, літературний редактор, Анатоль Демусь, Іляріон Калиневич, Володимир Макар, Володимир Оренчук. Обкладинка і заставки у виконанні графіка Володимира Каплуна. Ілюстрації в тексті, передмова Надії Олійник, іменний і географічний показники. Об'єднання Надбужанщини, Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1994, ст. 735.

Годі влучніше назвати черговий том аналів Надбужанщини, пережитий її синами й доньками в тюремних камерах, на полях змагань за волю і незалежність України чи в застінках і на засланні та списаний часто кров'ю серця не одних із надбужанських авторів, — як пожертву любови рідній землі.

Третій том цих аналів, либонь, стане останнім, якщо в Краю не продовжать праці людей з діяспори. Це, безсумнівно, багатий плід гуртових зусиль — 735 сторінок, що охоплюють топографію, історію, народній побут, економічний поступ, культуру, суспільну солідарність та політичну боротьбу українського народу найдалі на захід розташованого окрайця батьківщини. Перший 96-сторінковий том вийшов 1986 р., другий 950-сторінковий — 1989 р. Організаторам цього видання, його редакторам, допоміжним силам і авторам належиться признання й подяка за добре виконану працю.

Показова ідейна ланка провідних діячів «Об'єднання Надбужанщини», ініціяторів земляцтва — Іван Базарко, Семен Романів, Іван і Надя Кравчуки, Володимир Макар, Надя Котик-Кух, Іван Хома, редакційних сил — Микола Мартинюк, Анатоль Демусь, Іляріон Калиневич, Надія Олійник, Володимир Оренчук.

Книга такого обсягу, з таким значним авторським складом та з такою широкою тематикою (розвідками, метриками місцевостей, біографічними профілями, споминами) надто обширна, змістово й формально різноманітна, аби її можна було обговорити в одній, просторово обмеженій, статті. Доведеться обрати загальне становище, передаючи здебільшого особисте враження від багатющого матеріялу збірника, з яким слід згодом ґрунтовніше ознайомитися. Книжка, безумовно, вартує того.

Загальний вступ до надбужанської теми завдячуємо нашому вченому-географові, Іванові Олексишину. Після вступу йдуть статті Миколи Волинського й Осипа Кравченюка. В розділі про революційно-визвольну боротьбу наших земляків з Надбужанщини звертають на себе увагу звіти військовиків: сот. Олександра Хмари, Петра Башука, сот. Євгена Прірви, що датуються від дій УГА під час Першої світової війни до героїчної боротьби УПА в 1944-47 рр. Туди належать також надзвичайно зворушливі, психологічно обґрунтовані спомини Івана Кравчука «У польській в'язниці в Тарнові» та Володимира Макара «Із спогадів з Надбужанщини», де мовиться про тридцяті роки. Дуже важливі в цьому розділі й та в інших списки полеглих борців підпілля й УПА, які поклали життя в обороні рідної землі від окупантів України — польських, німецьких і московських. За їхню жертву — вічна їм пам'ять.

Чергові розділи присвячені провідній темі з буття окремих повітів Сокальщини, Белзчини, Радехівщини, Камінеччини, Холмщини і Підляшшя. Варті уваги документальні причинки Стефанії Цегельської й Андрія Турчина з основними статистичними даними про Сокальщину, Радехівщину й Камінеччину. Ця частина оживлена спогадами Юліяна Редька, Євгена Новосада, Олекси Мотиля, Еміліяна Сікорського, Степана Харка та інших.

Аналітичний звіт з метриками багатьох місцевостей Грубешівського повіту подає Анатоль Демусь. Про оселі північного Підляшшя написав широку розвідку Юрій Гаврилюк. Спомини репрезентують тут Ольга Ґребус-Книш і Мирослав Харкевич.

До історично-побутового матеріялу належать «Герби міст Холмщини й Підляшшя» та «Великодні звичаї на Холмщині» Т. Герасимюка і моторошний «Польський злочин у селі Верховині» А. Демуся (з протокольним документуванням).

Заключний розділ збірника про надбужанських діячів змістовно такий багатогранний, що про нього можна було б написати окрему статтю. Виділяються в цьому розділі постаті президента ЗУНР Євгена Петрушевича (Андрій Турчин), дипломата Льонгина Цегельського (Юрій Цегельський), генерала Тараса Чупринки-Шухевича (Роман Рахманний), Володимира Макара та Миколи Мартинюка (Надія Олійник), Надії Котик-Кух (Іван Базарко), Юліяна Редька (автобіографія).

Серед цінних документів збірника знаходиться рідкісна світлина товариського гурту довкола о. Романа Березинського, разом з Романом Шухевичем і його братом Юрієм, отцем Р. Березинським та його родиною — сином Юрком Березинським, що поліг в нападі на пошту в Городку Ягайлонськім на посту бойовика ОУН, і його сестрою Наталкою, нареченою Романа Шухевича, згодом і його дружиною. Також є тут гуртова знімка зі співцем визвольної боротьби УПА Марком Боєславом.

Третій том «Надбужанщини» — це справді гідне завершення цього знаменного видання на пошану рідної Надбужанської землі. Наукові й публічні бібліотеки в Україні повинні обов'язково мати у своїх книгозбірнях цей тритомник буття української землі та її народу на західніх межах батьківщини. ■

Посмертні згадки

Наспіла сумна вістка, що у вівторок, 25 квітня 1995 року, у Філядельфії після тривалої тяжкої недуги на 92 році життя помер широковідомий і заслужений учений, визначний політичний діяч, воїн Української Галицької Армії, співосновник УГВР і журналіст

професор ЛЕВ ШАНКОВСЬКИЙ.

Покійний народився 9 вересня 1903 року в с. Дуліби на Станиславівщині у родині священика Петра і Марії з Шепаровичів. Прямо з гімназійної лавки 15-літнім юнаком вступив до Першої пластунської сотні УГА, яка 1 листопада 1918 року брала участь у перевороті в м. Стрию. Відтак у 1918 р., приділений до летунської сотні, кінчає старшинську школу зв'язку із ступенем підхорунжого. У квітні 1920 р. переходить до Дієвої Армії УНР, де брав участь у Першому зимовому поході.

Після Визвольних Змагань вступив до української гімназії у Станиславові, де 1922 р. склав іспит зрілости. Вищі студії розпочав в Українському Таємному Університеті у Львові, де вивчав історичні науки до 1924 р. Після відбуття обов'язкової служби в польському війську, закінчив філософський факультет Львівського університету та Високу школу закордонної торгівлі, студіював французьку й англійську мови. Працював як учитель комерційних наук у середніх і вищих школах.

У роки Другої світової війни Він знову поринув у вир визвольної боротьби українського народу. Від 1941 року працював у Крайовому Військовому Штабі (КВШ) ОУН Львівського краю у вишкільному відділі. У серпні 1943 р. був перенесений до Реферату закордонних справ при Проводі ОУН, за дорученням якого належав до Ініціятивної комісії створення УГВР, а на I Великому Зборі в липні 1944 року був обраний її членом. За дорученням Генерального Секретаря ген. хор «Тараса Чупринки» виїхав за кордон.

Перебуваючи в еміґрації (спочатку в Австрії, відтак у Німеччині) і поселившись у США, стає членом різних наукових, громадсько-політичних і комбатантських установ, особливо присвятився науково-дослідній праці періоду Українських Визвольних Змагань. На ці теми він дописував до багатьох українських та англійських журналів і часописів під псевдонімом «Олег Мартович». Він є також автором багатьох книжок, які появилися у різних видавництвах у діяспорі.

За участь у визвольній боротьбі українського народу нагороджений Хрестом ім. С. Петлюри, Залізним Хрестом за участь у Першому зимовому поході, Пропам'ятним Хрестом УГА і Пропам'ятним Хрестом УПА. «Тарас Чупринка» особисто надав йому військовий ступінь поручника УПА.

Проф. Л. Шанковський залишив у глибокому смутку дружину Марту, сина Ігоря, родину в Україні та багато приятелів і велику українську громаду в діяспорі, а особливо у Філядельфії, де він прожив останні роки свого виповненого працею і корисного для Української Справи життя.

Похоронні відправи відбулися 2 травня ц. р. у похоронному закладі Насевичів у Філядельфії. У середу, 3 травня, похоронні відправи відбулися у церкві Святого Михаїла у Дженкінставні, Па., звідкіля Покійного перевезено і поховано на цвинтарі Святого Андрія Первозванного у Савт Бавнд Бруку, Н. Дж.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ! ■

Ярослав ПРИШЛЯК

ПРОЩАЛЬНЕ СЛОВО НАД МОГИЛОЮ СЛ. П. ПЕТРА БАШУКА

З великим болем у серці ми зібралися сьогодні біля відкритої могили сл. п. Петра Башука, щоб попращати його душу в останню дорогу до вічності, де нема болю й терпіння, а життя безконечне. Відходить від нас відомий і популярний політичний і суспільно-громадський діяч, колишній політв'язень польських і німецьких тюрем і концтаборів, провідний член революційної ОУН, здібний журналіст, виховник української молоді, невтомний працівник на народній ниві в рідному краю і в діяспорі.

Покійний був небуденною людиною. Він відзначався найкращими прикметами духа, розуму й серця, якими Божа ласка щедро обдарувала його. Був високо культурною, працьовитою й чесною людиною. Як справжній християнин і джентельмен він ніколи не вивищував себе, не говорив про свої пригоди і заслуги. Служба Богові й Україні була змістом і метою його життя. Велич його постаті і розмір втрати дасться дошкульно відчути щойно тепер, після його смерти. В нас звичайно не добачується і не доцінюється вартости людини за її життя. Своєю жертвенною працею і всюди присутністю притягав других, будучи для них заохотою і взірцем, гідним до наслідування. Його заступити на різних відтинках буде важко. Покійний своєю лагідною, товариською і веселою вдачею, а ще більше своєю добротою, порадами, услугами, вчинками й здобутками тішився загальною пошаною і любов'ю серед української громади.

Життєвий шлях Покійного був буйний і тернистий. Він народився 26 листопада 1911 року в Сокальському повіті, на ЗУЗ. Це мій ровесник на 12 днів молодший від мене. Народню школу закінчив в селі Себечів, а середню в приватній гімназії Отців Редемптористів у Збоїсках, біля Львова та в державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі 1933 року. За гімназіяльних часів вступив в члени ОУН і належав до тайного Пласту. Там формується його характер і кристалізується політичний світогляд. Він із залізною силою волі плекає в собі шляхетні прикмети характеру українського націоналіста та розвиває свій ум для служби української визвольної справи.

Після закінчення середньої школи почав студії журналістики на Варшавському університеті. Навчання перервав арешт у зв'язку з убивством у Варшаві польського міністра внутрішніх справ ген. Броніслава Пєрацького, що його виконав бойовик ОУН Григорій Мацейко. Його привезено одним з перших до горезвісного концентраційного табору в Березі Картузькій, де він карався до березня 1935 року. Там я зустрівся і заприязнився з ним. В роках 1935-1936 Покійний працював у Львові для видавництва «Дешева Книжка», яке видавало популярні історичні і політичні брошури, двотижневик «Самоосвітник», місячник «Молодняк» і календарі для молодих українців. Видавцями були бувші в'язні Берези Картузької Володимир Кунанець і Роман Паладійчук.

В роках 1936-1937 працював у Белзі і Сокалі організатором філії «Просвіти» і кружків «Рідної Школи», як також збірщиком дрібних ощадностей для станиць Українбанку. Своїми поїздками охоплював сусідні Холмщину і Волинь, ламаючи т. зв. сокальський кордон. В часі масових зударів з поляками і комуністами стає активним членом підпільно-партизанської групи п. н. «Вовки», створеної з ініціятиви КЕ ОУН на ПЗУЗ під керівництвом Василя Сидора, пізнішого командира УПА-Захід. Ця група проводила рейди по Волині і Поліссі, виконуючи по дорозі різні саботажні акції чи атентати на польських поліціянтів. У зв'язку з тим в 1937 році польська поліція його арештовує в Сокалі і відставляє до тюрми Бригідок у Львові, де він просидів 22 місяці на

поодинці. З тюрми вдається йому в чудесний спосіб втекти разом з Ярославом Гайвасом і ще одним спільником із карних в'язнів, який під час втечі згинув від куль в'язничного сторожа.

За німецької окупації Покійний був організаційним референтом Українського Допомогового Комітету в Холмі, а рівночасно Повітовим Провідником ОУН. Займався організацією рідних шкіл і сільських кооператив на Холмщині і Підляшші, як також вишколом провідників Похідних Груп до праці в Україні.

З вибухом німецько-большевицької війни в червні 1941 повертає до Львова. У Львові з рамені Українського Центрального Комітету виконує функції управителя переходової станиці для військово-полонених на Клепарові. За допомогу полоненим українцям у втечі його в січні 1943 року арештує Ґестапо і вивозить до концтабору в Авшвіці, звідкіля його звільнено в грудні 1944 року.

По закінченні Другої світової війни і повторним зближенням большевицької навали перебував короткими етапами в Кракові, Відні, Празі, Братиславі, а вкінці прибув до Мюнхену. Звідтам виїхав до Бельгії, де був членом Національного Союзу Українських Студентів (НАСУС-у) і співорганізатором Українського Допомогового Комітету. З рамені НАСУС-у був делеґатом на конґресі «Пакс Романа» в Касаблянці (Еспанія) і Фрібурґу (Швайцарія) та на Світовому Конґресі Молоді в Празі 1946 року, де зустрівся з дружиною і дочкою. Їх нелеґальним шляхом стягнув до Бельгії, а відтак до Мюнхену, де працював у Головній Управі Ліґи Українських Політичних В'язнів.

До Канади приїхав у 1949 році і замешкав у Вінніпезі. Тут він розгорнув активну і всесторонню діяльність. Про неї напевно розкажуть краще від мене на тризні представники центральних чи місцевих установ, в яких Покійний був членом Президії чи Екзекутиви. Я тільки згадаю, що він був безперервно членом Теренового Проводу ОУН, а зокрема референтом молоді й юнацтва. Протягом довгих років був організатором СУМ-у і Товариства Української Студіюючої Молоді (ТУСМ-у), комендантом на виховновишкільних таборах молоді. Його заходами основано СУМ в Арґентіні, Бразилії і Параґваю. В Буенос Айрес зорганізовано Комітет побудови гробівця на могилі сл. п. Григорія Мацейка, виконавця замаху на міністра Перацького.

В пошані перед Покійним, що був носієм великих ідей і непохитним борцем за їх здійснення, клонимо наші голови. В невимовному смутку прощаю Тебе в дорогу вічности, незабутній друже Петре, від імені Головного Проводу ОУН, від Головної Ради ОУН, якої Ти був довгі роки активним членом, від Теренового Проводу Канади й Управ Організацій Державницького Фронту в Канаді, а горем прибитим доням Оксані, Ірині, Богданні і Ладі та їхнім Родинам складаю вислови найщирішого співчуття. Хоч Ти фізично відходиш у вічність, але духово Ти не помер, бо Твоя праця, творчі надбання, добрі діла, героїські вчинки збережуться назавжди не тільки в пам'яті і серцях усіх, хто Тебе знав і любив, але також на сторінках історії нашого народу в боротьбі за своє визволення.

Для Родини розрадою в горю хай буде радість, що труди й боротьба батька не пішли намарне, бо в їхньому висліді зродилася Українська Самостійна Соборна Держава. Коли Твоя душа, Дорогий Петре, явиться перед престолом Всевишнього Бога, моли Його про кращу долю й волю, про зміцнення, збагачення і закріплення державної незалежности України.

Хай канадська земля буде Тобі легкою, мов рідна! ■

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«ІСТОРИЧНІ ЗОШИТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ». С. В. Кульчицький: «УСРР В ДОБУ ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ (1917-1920 рр.), Київ, 1994. 142 стор. друку; О. П. Реєнт, Б. І. Андрусишин: «З'ЇЗД ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ (8-15 вересня, 1917 р., 21-28 вересня, 1917 р. за н. ст.), 72 стор. друку, рік 1994; О. Б. Головко: «РУСЬ У МІЖНАРОДНЬОМУ ЖИТТІ ЄВРОПИ IX-X ст.», Київ, 1994. стор. друку — 30; В. М. Ричка: «КИЇВСЬКА РУСЬ: Проблема етно-культурного розвитку (конфесійний аспект)». Київ, 1994, стор. друку — 34; В. М. Ткаченко: «УКРАЇНА: ІСТОРІОСОФІЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ». Київ, 1994, стор. друку — 42; О. І. Лупандін: «УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ МИРНІ ПЕРЕГОВОРИ 1918 р.», Київ, 1994, 40 стор. друку; С. В. Віднянський: «КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ: Український Вільний Університет (1921-1945 рр.)». Київ, 1994, 82 стор. друку. Оправа усіх цих видань — м'яка, формат — 19,5 х 14 см.

«НІМЦІ В УКРАЇНІ 20-30-ті рр. XX ст.». Збірник документів державних архівів України. Упорядники і редактори названі на титулярній сторінці. Видання Інституту Національних Відносин і Політології НАН України, Інституту Історії НАН України, і Центрального Державного Архіву Вищих Органів Влади та Управління України. Київ, 1994. Обкладинка м'яка, формат — 19,5 х 14,5 см., стор. друку — 244.

Ґидор І. Патрило, ЧСВВ. «ДЖЕРЕЛА І БІБЛІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ», том. III. Рим, 1995. «Записки Чина Св. Василія Великого», Секція І. Обкладинка м'яка, формат — 24 х 17 см., стор. друку — 324.

Журнал «ДЗВІН», часопис Спілки Письменників України з-під редакції Редколеґії під головством Романа Федоріва, числа 8-12 з 1994 року.

Журнал «ВІДОМОСТІ» Митрополії УАПЦ у діяспорі і Єпархіяльного Управління у Великій Британії з-під редакції д-ра Снятомира М. Фостуна, січень-квітень, 1995.

«ШВЕТЛОСЦ» — часопис за литературу, културу й уметносц, Януар-Марец, 1995. Редакція — Наталія Дудаш; директор, редактор, лектор і коректор — Микола М. Цап. Видання установи «Руске слово», Нови Сад.

«ВІСНИК» Національної Академії Наук України, щомісячний загально-науковий та громадсько-політичний журнал. Головний редактор — Б. Є. Патон і Редакційна Колеґія. Наспіли всі числа за 1994 рік.

«КИЇВСЬКА СТАРОВИНА» — історичний науково-популярний та літературний журнал, видання Центру пам'яткознавства АНУ й Українська Т-ва охорони пам'яток історії та культури. Гол. редактор — П. П. Толочко і Редколеґія. Наспіли числа 5 і 6 за 1994 рік.

«УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЖУРНАЛ» — видання НАН України, Інститут історії України, національних відносин і політології. Одержано числа від 2 до 6 за 1994 рік.

«ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ» — річник, присвячений дослідам історії, культури побуту бойківського племени. Редаґує Колеґія під керівництвом Галини Утиско. Видання Головної Управи Товариства «Бойківщина», ЗСА-КАНАДА, рік 1995.

о. д-р Іван Музичка: «НАУКА ПРО ОСОБУ ОСНОВА СОЦІЯЛЬНИХ НАУК» в Енцикліці «Сотий Рік» — 36 сторінкова відбитна з журналу «Богословія» т. 56/1992.

«ВІСНИК» — квартальник літератури, науки, мистецтва і суспільно-політичного життя. Видає ГУ ООЧСУ. Редаґує Колеґія під головством П. Садового. Зима, 1994.

«УНІВЕРСУМ» — журнал політології, футурології, економіки, науки та культури, що появляється під редакцією Олега Романчука і Редакційної Колеґії у Львові від імени засновника і видавця ТзОВ «Універсум». Наспіли числа (8-9) і 11-12 (12-13) за 1994.

«СВІТЛО» — український католицький місячник, ілюстрований, Отців Василіян, що появляється під редакцією о. Василя Цимбалістого і Редакційної Колеґії у Вестон, Онтаріо, Канада. Наспіли числа від 1 (863) до 4 (866) за 1995 рік.

«ПАТРІЯРХАТ» — журнал-місячник, що появляється з рамени Управи УПСО і Крайової Управи УПТ у США під ред. Миколи Галіва і Колеґії. Наспіли числа 2, 3, 4, 5 за 1995 рік.

«НАУКА І СУСПІЛЬСТВО» — щомісячний журнал (ілюстрований) правління Т-ва «Знання» України, видавцем якого є «Преса України. Наспіли числа 3/4 і 9/10 за 1994 рік.

«НАШЕ ЖИТТЯ» — місячний журнал Союзу Українок Америки, що появляється під редакцією Ірени Чабан і Редколеґії у США. Наспіли числа 12 за 1994 р., і перші чотири за 1995 р.

«УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА» — щомісячний культурно-освітній та літературно-мистецький ілюстрований журнал, засновником якого являється Міністерство освіти України, а видавцем «Преса України».

«НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ та ЕТНОГРАФІЯ» — журнал НАНУ, Інституту Мистецтвознавства та етнології ім. М. Рильського, Міжнародня Асоціяція етнологів, Міністерство культури України під редакцією О. Костюка і Редколеґії; ч. 4 за 1994 р.

«НАША ДОРОГА» — журнал Ліґи Українських Католицьких Жінок Канади, чч. 1 і 2 за 1995.

«ПОРОГИ» — часопис для українців у Чеській республіці під редакцією Павла Бальковського і Редколеґії. Наспіли числа 2 і 4 за 1994 р. Журнал ілюстрований.

«ЖІНКА» — щомісячний ілюстрований журнал, що появляється з рамени «Преса України» і Трудовий колектив Редакції під редакцією Л. Ю. Мазура і Редколеґії. Досі наспіли 7, 11 і 12 числа за 1994 рік.

«АРХЕОЛОГІЯ» — науковий журнал НАН України, Інститут Археології. Наспіло ч. 3 за 1994 р. під редакцією П. П. Толочка і Співредакторів.

«ПРАВО УКРАЇНИ» — республіканський юридичний журнал, щомісячник, під редакцією Ю. Г. Вербенка і Співредакторів. Видавець — Міністерство Юстиції України. Наспіли числа: 10 і 11-12 за 1994 р., та 1 і 2 за 1995 р.

«ГРОМАДА» — журнал Т-ва Українців Соборників, що появляється під редакцією Г. В. Голокіза і Співредакторів у Раймонд Террас., НСВ, Австралія.

«БЕРЕЗІЛЬ» — літературно-художній та громадсько-політичний журнал СПУ, що появляється під редакцією Юрія Стадниченка і Редколеґії в Харкові. Наспіло 1-2 ч. за 1995 р.

«КИЇВ» — журнал письменників України, заснований Трудовим колективом Редакції і Спілки Письменників України, щомісячник, під редакцією П. М. Перебийноса і Редколеґії. Одержано 2-3 ч. за 1995 р.

Журналики для дітей: «МАЛЯТКО» — щомісячник для дітей дошкільного віку — від 1 до 4 за 1995 р.; «БАРВІНОК» — всеукраїнський дитячий журнал за лютий і березень, 1995 р.; «РОЗКАЖІТЬ ОНУКУ» — дідусям, бабусям, вихователям, учителям, ч. 2/95; «ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» — щомісячний науково-методичний журнал для педагогів і батьків, що появляється з рамени Міністерства освіти України як засновника. Ч. 12 за 1994 р.

«СВІТ ДИТИНИ» — всі числа за 1994 р. і перших 2 за 1995, ілюстрований журналик для молодшого шкільного віку, що появляється під редакцією Л. Лемика і Співредакторів у Львові, Україна. ■

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:
Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.

КАНАДА:
The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3

АРҐЕНТИНА:
W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.

НІМЕЧЧИНА:
"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.

БЕЛЬГІЯ:
Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.

ФРАНЦІЯ:
Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.

УКРАЇНА:
Представництво УІС в Києві
Київ 53, вул. Смірнова–Ласточкіна 18/3.
Тел./факс: (044) 212–17–60

Офіційним представником «Визвольного Шляху» в Чехії і Словаччині є *п. ред. Микола Шатилов.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО–ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!
СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.